

KONYA

HALKEVİ AYLIK KÜLTÜR DERGİSİ

YIL XI

AĞUSTOS — EYLÜL 1948

SAYI : 118—119

Hayrat Türk Hastahaneleri “Bimaristanlar,” *

Prof.Dr.F.Nafiz Uzluk

Aziz dinleyenlerim :

İnsan ömrünün kısalığını gören atalarımız, hayatlarını mânen uzatmak için üç şeyin gerçekleşmesini istemişlerdir:

1 — Cami, mektep, medrese, imaret, kütüphane, hastahane, köprü, kervansaray gibi hayrat yapmışlardır ki bunlara cari sadaka derler.

2 — Ders okutmak, faydalı kitap yazmak, böylelikle vicdanî denilen ebedî bir hayata mazhar olmağı amaç edinmişlerdir.

3 — Hayırlı evlât yetiştirmek, onunla adını devam ettirmeği düşünmüşlerdir.

İslâm - Türk vakfiyelerinin hemen hepsinin başında gördüğümüz bu sözler, Peygamberimizin bir hadîsinden alınmıştır.

Sizlerle, hayrat Türk hastahanelerinden konuşmak istiyorum. İkinci Mahmut devrinden yani birbuçuk asırdanberi, hastahane dediğimiz şifa ve sağlık yurdlarına, eskiler Maristan, Bimaristan, dar-ül şifa, dar-ül-sıhha, dar-ül-âfiye .. gibi isimler verirlerdi. Kapılarının üs-

*) Ankara’da kurulan eski tarihi Abideleri koruma ve onarma adına hazırlanmıştır.

tündeki taşa işlenmiş kitabelerde, vakfiye, ferman, berat gibi resmî kayıtlarda bu sözler geçerdi.

Maristan, bimaristan ne demektir?

Farsca iki kelimededen meydana gelen bu sözlerden mar=yılan, hasta, mariz manasına geldiği gibi “sitan”, dahi mekân= yer edatı olmakla Maristan= hasta yeri, hastahane anlamındadır. Bimar dahi “bim ile ar”, dan mürekkeptir, bu da gene hastahane demektir.

Yılan, çok eski zamandanberi tababetin remzi, alâmetidir. Zira ihtiyat ve dikkatli bir hayvan olan yılanın eti, içerisinde 150 madde bulunan ve orta çağda her derde, bahusus yılan sokmalarına karşı panzehir sayılan “theriak”,ın terkibine girerdi. Bunun için de her yılanın eti kullanılmayıp onun yaşı, nereden hangi mevsimde yakalanacağı, nasıl öldürüleceği, ne şekilde temizleneceği inceden inceye araştırılarak yazılmıştı.

Bugün bile Tıp mensuplarının yakalarında, diplomalarında, eczahanelerde, hastahanelerde defne dalına sarılmış mini mini bir yılan görmekteyiz. Maristan sözünü bugün İranlılar kullanmaktadırlar. Bu, Türklerin ve büyük Sel-

çukluların hediyesi bir kelimedir. Onu Maristanat diye cemi şeklinde de söylerlerdi. Tıpkı kütüphanat denildiği gibi. İstanbul'daki İran hastahanesinin üstünde "Marizhane-i İraniyan," levhası vardı. Eski Türkçede hastaya "sayru," ve bugünkü okuyuşumuzla "sayrı," derlerdi. Mevlâna'da, Sultan Veled'de, Aşık Paşa'da rasladığımız bu kelime, Türk nazım edebiyatını İran aruz, vezin kâlıplarına sığdırmak sevdasının meşum neticesi olarak onuncu asırdan sonra unutulmuştur.

Netekim Hekim karşılığı da Orta Asya'da " atasagun, emci, „ bizim buralarda " otacı „ diye söyleniyordu. Fatih Sultan Mehmed'in Kanunnamesinde, Amasya Dar - ül - şifası tabibi Fatih devrinin büyük tıp müellifi Sabuncuoğlu Şerefeddin, matyer medika; denilen ilaçlardan, bunların tesirlerinden bahseden " Akrabazin „ isimli tercemesinde ki sözlükte bu kelime yaşamaktadır. Velüddin oğlu şâir Ahmet paşa ve benzerlerinin İran tapıcılığı da bu güzel sözü Türk nazım ve nesrinden uzaklaştırmıştır.

Bimar sözünü tımara ve bunun sonuna bir de hane takarak Tımarhane yaptığımız kelime doğrudan doğruya akıl hastalarını kabul ve tedavi eden yerlere alem olmuştur. Toptaşı Tımarhanesi, Üsküdar'ın yirmi. beş sene evvelki hayatında şöhretli bir yeri vardı.

Muhterem dinleyicilerim, şu açıklamalardan anlaşılıyor ki bugün hastahane dediğimiz yerlere eskiden maristan, bimaristan, dar - ül - şifa diye söylenirdi Bunlar hiç bir zaman bir nevi hastalığı tedavi eden yerler değil, belki umum hastalıkları, iç, dış, cerrahi, göz hastalıklarını kabul, bunları onaltıp, iyileştiren yerlerdi. Elimizde mevcut vakfiyelerden, bu cihet, hiç kimsenin itirazına, kuşkusuna yer bırakmıyacak halde ap aşikâr bir durumdadır.

Türkler, karakter itibarıyla şovalye ve efendi bir kavimdir. İslâmlığı kabul-

den sonra, bütün Asya ve kuzey Afrika sultanlarını ellerine geçirmişler, döğüşerek kahramanca girdikleri ülkelere medenilik götürmüşlerdir. Gönlünde dünya yatan beyler, oralarda imarcılığın her türlüşünü tesis ile İslâm medeniyeti arasında Türk varlığını ayrı ve silinmez damgasile işlemişlerdir.

Tıp mesleği hakkında, Peygamberimizin büyük sözü, İslâmlığı korumak için ellerine kılıç alan Türklerde pek ziyade itibar kazanmış; eski kavimlerde önceleri tamamen "animist,, yani ruhanî olan Tıp, İslâmlarda ve Türklerde layık esaslarla kurulmuştur. Bununla şunu demek istiyorum; Razi, İbnisina gibi en büyük hekimlerden en son devre kadar gelen İslâm Türk hekimleri, şu müşhili içeceğiniz zaman bu duayı beş. defa okuyacaksınız, yahut bu habbı yutmadan evvel bu kadar rekeat namaz kılacaksınız, veya hekim, ameliye yaparken bu ayetleri okuyup hastasının üstüne üfliyecek gibi bir kayda aslâ ve katiyen tesadüf edilmemiştir. İslâm - Türk tıbbi ancak ve ancak layık esaslara dayanmıştır. Bu da bizim ruhî yapımıza muvafıktır. Şu halde hep birlikte öğünürsek hakkımız vardır.

Bununla birlikte hekimin de; hastanın da manevi kuvvetlere değer vermesi, şifayı yalnız reçetede ki ilaçlardan umsun diye düşünmediğimi ilâve etmek isterim. Hekimlik dilinde " retikü - ündütelyal „ denilen insan ve hayvan vücudunda bir sistem vardır ki hastalıkların oluşunda ve onalmasında en mühim rolü yapmaktadır. Maneviyat yani moral telkin, bu sistemin tesirini kuvvetlendirir; o halde hekimin hastaya itimat telkin etmesi, hastanın da doktoruna inanması birinci şarttır. Zaten hastalıkların şifasında üç şey vardır:

Hasta, hastalık, Hekim. Eğer hasta, hekimi ile birlikte olursa hastalık tek başına kalacağı için yıkılır ve hastamız iyi olur. Yok eğer, hasta, hastalığı ile birleşerek hekimini tek başına bırakırsa,

Hekim yenilir; ve hastamız ölür. O halde hastalarımızın hekimlerle beraber olmalarını istemek hakkımızdır.

İslâmlık âleminde ilk hastahane hicrî 88 yılında Şam'da Emevîler tarafından kurulmuş, bunu Abbasoğulları Bağdatta ileri götürmüşlerdir. Milâdın altıncı asrında İrânın Cünd i- Şapır şehrinde bir maristan vardığı başında bulunan hekimlerin tıp âlemindeki şöhretleri bu gün bile dillerde standır. Esasen maristan sözü de İslâm ve Türk hastanelerine bu İranî menşeden gelmektedir. Burada yalnız hasta tedavi edilmez aynı zamanda hekimlik sanatı da öğretilirdi. Yani bir Tıp mektebi, hem de onun amelî, pratik kısmını tatbik ettiren hastahane idi. Bu anane İslâm ve Türk âleminde uzun asırlar kutsal bir gelenek olarak sürdüğü için bunca büyük hekimler işte bu hastahanelerden yani maristanlardan yetişmişlerdir.

Buhara Valisi Nuhun, Halife Memun'e yolladığı bir Türk, Dolun; zekâsı, civanmertliği cesareti ile çabuk kendini tanıtmış, oğlu Ahmet, hükümdarlarını allahlık iddiasına kadar götüren Mısır'ın bereketli topraklarına Vali tayin olunmuştu.

874 Milâdi yılında Ahmed, Mısır'ın feyizli arazisi üstünde bir hastahane kurdu. Burası için bir çok vakfiyeler yaptı. Tarihçi "Makrizi,, burasını öğmekle bitiremez. Burada hastaların elbisesi çıkarılıp emanet memuruna teslim ediliyor, hasta elbisesi giydiriliyordu. Hastahane tavuk pilici sütlü bulamaç yani mahallebi gibi hafif ve hazmı kolay şeyler veriliyordu.

Her Cuma kendisi hastaneye gelir, gerek maristan'ın hazinelerini, yani depolarını ve hekimlerini kontrol eder hastaların hal ve hatırını sorar, ayrıca akıl hastalarını da teftiş ve onları da teselli ederdi. Şartların başında burada asker ve memlûkün tedavi edilmemesi yazılıydı, bu maristanın Halk için açıldığını gösteriyor.

Selçuklular, mübarek Anadoluyu ci-

had ülkesi yapınca tıpkı bir cerrah, operatör gibi hareket ettiler, kılıçlarını nişter gibi kullandılar. Yani onunla hem kestiler, hemde yaralara merhem vurular, pansımanla sardılar, onalttılar, iyi ettiler. Her yerde ıssız yollarda, dağ başlarında kervansaraylar kurdular, uzak yerlerden bol su getirdiler, yalnız tüccarların mallarını, canlarını saklamağı yeter bulmadılar, hasta olanlarına bakmak için Hekim, ilaç, revir açtılar. Bu gün bile büyük otellerin hangisinde, hasta müşterisini bedava tedavi ettirecek cömertlik var.

I - Anadolu'da ilk hastahane Selçuk-prenseslerinden Gevher Nesibe sultan tarafından milâdî 1205 te kayseriye'de açıldı. Kadınlar, tabiaten merhametli şefkatli olurlar. Bilhassa Türk kadınları yalnız kendi yavrularını sevmekle kalmazlar bütün insanları bilhassa vatan-daşlarını çok severler. Kılıç Arslan'ın muhterem kızı Gevher Nesibe sultan'da şahsi parasiyle, evet babasından hissesine düşen bütün servetini harcıyarak muazzam bir âbideyi Kayseriye'nin göbeğinde dikti.

Onun ismi Gevher olduğu gibi gönlü de bir pirlanta imiş. Bugün pek harap olan bu hastahane Selçuklular mimarisinin bir şaheseridir. Her taşında, her yerinde bizim türklüğümüz, sanat aşkımız tütmektedir.

II - İkinci hastaneyi Kılıç Aarslanın torunu prenses Cevher Nesibenin yiğeni sultan İzzettin Keykâvus açmıştır. Sinop şehrini yabancılardan zabt ederek adına Sultan-al-galip " galip gelen sultan,, unvanı taktırmağa hak kazanan bu zat, 1215 te Sivasda muhteşem bir dar-ül-şifa yani hastahane yaptırmıştı. Müşarünileyh, halk dilinde " ince ağrı „ İnce hastalık denilen vereme tutulmuştu. Suyu pek tatlı olduğu için ismi, Kur'an-ı Kerimde dahi söylenilen "Fırat Irmağı,, suyundan taze taze içmesini ve havasının güzelliği o zamanlar bir sanatoryom

olmasını sağlayan "Viran şehir,, de oturmasını kendisini muayene ve tedaviye memur hekimler söz birliği ile karar altına aldılar.

Hükümünü her yerde yürüten Sultan-ül-Galip, Koh Basili dediğimiz verem mikrobu ile pençeledi. Uykusuz geceler, ateşli günler geçirdi. Yeni bir hayat umarken dünya saltanatına gözlerini yumdu. Cenazesini Sivas'a getirip hastahanesinin yanındaki türbesine gömdüler, Burası türlü renklerdeki çinilerle süslenmiş bir ahiret sarayıdır. Elimizde, yanlış kopye edilmiş bir vakfiyesi mevcut olan bu hastahaden ileride söz açacağım.

Aziz dinleyenlerim:

1932 de Almanyada bulunduğum zaman, Münih civarındaki Regensburg şehri yakınlarında bir sanatoryoma davetli idim. Macarların Duna, bizim Tuna dediğimiz muazzam nehir buradan akmaktadır. Uzun asırlar, zaferlerimizi görmüş, Türk kahramanları, savaş erleri, buradan geçmişler suyundan içmişlerdi. Bende elimi, yüzümü yıkadım, bir yudum içtim. Küçük bir vapurla içinde seyahat ettik. Yanımda Münih Tıp Fakültesi İkinci Seririyat doktorları da vardı. Sonra sanatoryoma çıktık. Sırtını kuzeye, yüzünü güneye çevirmiş, etrafı çam ormanlarıyla donatılmış pek güzel bir yerdi.

Hasta odaları ayrı renklerle boyanmış, duvarlarına "fresk,, denilen resimler, çiçekler yapılmıştı. Tuna, boz bulanık, köpüklenerek akan ulu ırmak, tarih hafızamı uyandırmış, içime melâl ve hüznü akıtmıştı. Hasta odalarındaki bu türlü türlü renklerle, çiçeklerle, bana Selçuklu Atalarımın çinilerini hatırlatmıştı. Teessürümü gören, Geheimerat Prof. Dr. Kerschensteiner Türk dostu ve tıp

tarihi âlimlerinden idi, yanıma geldi, herkesin neş'elendiği bu anda benim gamlı duruşumun sebebini sordu. Dedim ki: Biliyorsunuz ben Selçukluların baş şehrindeyim, Bizim bütün medreselerimiz, bütün türbelerimiz, hastanelerimiz, saraylarımız sizin boyalı duvarlarınız yeri ne mor, lacivert, yeşil, mavi, kırmızı renklerin ahenk ve imtizacından meydana gelmiş bir ilk bahar tablosu şeta-retile bezenmiş çinilerle kaplı idi. Hastalar üstünde bu renklerin maddî ve manevî şifâî tesiri malumunuzdur. Biz, 13 üncü asırda tatbik etmişiz. Bu ecdat eserleri şimdi çok bakımsız ve harap. Bu renkler, bana onları hatırlattı. Kalbim burada kalbim onlarda.. Adetâ Bur-salı şâir Senihi -i- Mevlevî gibi:

Diyar'ı gurbete düştüm, vatandan ayrıldım; Vatan gözümde değil ah sende ayrıldım. Beytini okuyorum, şeklinde cevap verdim. Şiirin tercümesi; manevî ilimlere değer veren âlimi de mahzun etti. "Yeni bir Türkiye kuruyorsunuz, Hükümetiniz, Milletin bunlarla elbette ilgileneyecektir, bu sizin vazifelerinizin başında geliyorsa onların tamirini görmek ve istemekte insalığın hakkıdır,, cümlelerini ilâve etti.

Evet aziz dinleyenlerim, her birisi, bir kavmin mefahiri, öğüneceklerinin başında gelen bu Ata eserlerinin, bu tarihi âbidelerin acıklı hali bizi vazife başına çağırıyor. İnsanlık ta, bunların tamirini korunmasını medeniyetin müşterek hakları arasında görüyor. Biz hizmet için emirlerinize amadeyiz, geliniz, bizimle beraber olunuz, el ele verelim, o cedlerin torunları olduğumuzu isbat edelim. Bu âbideler ayakta kaldıkça bu Vatan bizim olacak, bizde kalacaktır. Süleyman Nazif'in bir sözünü kullanarak. "Yetim-i tarih kalmıyalım,, diye bağıyorum.

Halk Şairleri : 4

Konyalı Emine hanım

Raşit Usman

Deyişlerinde: "Şemi'nin kızı ve dört defa Hacce gittiği için, Hacı,, gibi takma adlar kullanan ve Konyamızın içli bir saz şâiri olan Emine hanım, meşhur Halk şâiri Konyalı Şem'inin torunudur. Babası Mehmet efendidir. Aşağı yukarı 1824 yılında Konyada doğmuş 110 yaşına kadar yaşadıkdan sonra 1934 de ölmüştür. Kendisinin okuyup yazması yoktur.

Gerek rahmetli Sadettin Ergün'un "Halk şâirleri,, adlı eserinde yazıldığına ve gerek bugün hayatta olan Hüsamettin Kabasakal'dan aldığımız bilgiye göre Emine hanımın hal tercümesi ve nasıl şiir yazmaya başladığı şu suretle anlatılmaktadır :

"Emine hanım 12 yaşında imiş, bir gece yatsı namazını kıldıktan sonra yatağına uzanıp uyumuş, rüyasında bir kaç kişinin üzerine doğru geldiğini görmüş; ellerinde taşıdıkları billur kâselerde şerbet varmış, hemen alıp içmek is-

temiş, ikisini vermişler, üçüncü kadehi vermemişler. Meğer o kâşede "aşkın şarabı,, varmış. Uyandıktan sonra kendisinde büyük değişiklikler duymuş, türlü türlü şiirler söyleyebiliyormuş. Babası, anası kızlarının bu vaziyetinden şaşırılmışlar. Dede Şemi, "benim soyumdan bir âşık gelecek, Fakat ne yapayım ki kadındır "dermiş. Zaman geçtikçe babası Emine hanımın âşık olduğunu anlamış ve kendisine bir saz almış artık Emine hanım, izbeye çekilir saz çalar, eğlenirmiş. Sonra, babası evlendirmiş, kocası da ona bir saz hediye etmiş, artık evden çıkmaz olmuş; o zamandanberi türküler, destanlar vücuda getirirmiş. Emine hanım sağ iken, gençliğinde söylediklerinin bir çoğunu unuttuğu gibi bunlar, yakınları tarafından da deli saçması sayılarak zaptedilmemiştir.

Yavrusunu kaybettiği zaman söylediği:

Sabahtan uykudan kalktım
Yavrumu Hakka emanet ettim

Açıl bulut şad olayım
Bulut sana kul olayım

Şimdi bir rüzgâr çıkar
Yolcuyu hanlara tıkar

Bülbül feryada başladı
Hüdam bana bağısladı

Gamlı gün zor ile geçer
Evlat anadanımı kaçar

Ceviz gibi özden oldum
Şimdi kötü bir ana mı oldum

Mulla Hünkâr itsin himmet
Giydirdi Şemi, ye kisvet

Dikkatle kapıya baktım
Yağma birimin üstüne (1)

Gamden azad olayım
Yağma birimin üstüne

Tacını, tahtını yıkar
Yağma, birimin üstüne

Yarelerim hep işledi
Yağma, birimin üstüne

Yarelerim ağzın açar
Yağma, birimin üstüne

Yakup gibi gözden oldum
Yağma, birimin üstüne

Dilerim bazı da kuvvet
Yağma, birimin üstüne

1) Bir tane yavrumun üstüne demektir.

Şu içli deyişine ve:

Benim derdim gibi dert yok
Ölürsem ağlayanım yok
Benim derdim gibi derde
Ko, ben derdimle yanayım

Meğer bir bir beyan etsem
Meğer kendim figan etsem
Giriftar olmasın kimse
Haberdar olmasın kimse

Gibi aruzla söylediği parçaya bakılırsa Emine hanımın oldukça kudretli bir saz şâiri olduğu anlaşılır.

Şu deyişi de rahmetli Atatürk'ün Konyayı şereflendirdiği zaman söy'emişti:

Kolum yok, kanadım bir garip kuşum
Ne talihsiz imiş şu benim başım

Cenabı Kibriya gör benim işim
Efendim mülkünde canın sağ olsun

Semada melekler arzuhal okur
Yaradana ısmarladı bu fakir

Algın koyun gibi içerim dokur
Efendim mülkünde canın sağ olsun

Konyaya geldiği gün Kemal Paşa
Allah ömür versin sen binler yaşa

Şan yürüdü dağları ile taşla
Efendim mülkünde canın sağ olsun

Seherde uyandım yağıyor rahmet
Bari Millete sen eyle merhamet

Seni doğuran ana çekdi zahmet
Efendim mülkünde canın sağ olsun

Şu fani dünyaya geldim gülmedim
Senin gibi sehavetli görmedim

Ağlayup da gözüm yaşın silmedim
Efendim mülkünde canın sağ olsun

Allah Kemal Paşaya ömür versin
Sana kötü sanı sananlar bulsun (2)

Tavlada atları gemini gevsin
Efendim mülkünde canın sağ olsun

Kemal Paşa iskeleden yürüdü
Senin gibi bir kumandan yok idi

İngiliz, Fransız yağı eridi
Efendim mülkünde canın sağ olsun

Keşke Kemal Paşayı göreydim
Armağan istese canım vereydim

O yiğidi ziyarete varaydım
Efendim mülkünde canın sağ olsun

Bu destanı düzen Şemi'nin kızı
Allahım Paşaya kavuştur bizi

Devşirin bahçeden gülü, nergizi
Efendim mülkünde canın sağ olsun

Emine hanımın bir ağıdı ile bir kaç deyişini daha aşağıya yazıyorum:

Heman bu dünyaya kaldı bir adı
Ağaçlar hazan döker, bostan sınadı
Gelir diye yolum gözetmen benim (5)
Bir yensiz, yakasız gömlekler giyin
Ağlayupda yerim od etmen benim

Allah sana versin ahret muradı (3)
Ağlayup da yerim od etmen benim (4)
Soyun İsmail'im, sen kendin soyun
Huriler etsinler ahretde düğün
Gelir diye yolum gözetmen benim

2) Kötü niyet besleyenler cezasını
çeksinler demek istiyor.
5) Gözetmeyiniz.

3) Ahiret
4) Ahiretde yerimi cehennem et-
meyiniz

Eser seher yeli olur mahanet
Valideniz mahzun etmeyin nihayet
Gelir diye yolum gözetmen benim
Ela gözlerinden kanlı yaş döker
Ağlayup da yerim od etmen benim

Eyvah anam ben dünyama doymadım
Güveyi olup kapunda durmadım
Gelir diye yolum gözetmen benim
Üç yavru doğurdum bu idi karar
Ağlayup da yerim od etmen benim

Evinizde sizin baykuşlar öttü
İsmail'i İstanbulda kaybetti
Gelir diye yolum gözetmen benim

Doğururken ben çektim hayli zahmet
Bu cevabı nasıl didin muhanet [8]

Galiba evinden hiddetli çıktı
Kadın anam sana ne kötülük etti

Şu fani dünyaya gelenler ölür
Yarın elbet yakan elime gelür

Bu kötü cevabı nasıl söyledin
Varamam gayri yolumu bağladın [9]

Şu fani dünyaya gelenler kalmaz
Geçer ömrünüzde günleri kalmaz

Bu cevabı diyen Şemi'nin kızı
Bari huzurunda ak olsun yüzü

Kapıyı gözüme aldım
Dostumla düşmanı bildim

Sızılar indi dizime
Muhtaç oldum il kızına

Genciken bilmedim işim
Kalmadı ağzımda dişim

8) İhsan olmayan, alçak, namert.
9) Artık, yetişir anlamına

Heman Cevdetim Allaha emanet
Ağlayupda yerim od etmen benim
Anan çıkar, çıkar yollara bakar
Bu ayrılık ananın belini bükür
Gelir diye yolum gözetmen benim

Dünya senden ben bir murat almadım
Ağlayup da yerim od etmen benim
Anan senin öğürlerini (6) arar
Senin Avrupalı (7) acep kim tarar
Gelir diye yolum gözetmen benim

Anan sizi aldı kurbete gitti
Ağlayup da yerim od etmen benim

*

Evlâdımın adı Ahmetdir Ahmet
Bir arzuhal verdim gani yezdane

Gönlümün bağını, bahçesin yıktı
Bir arzuhal verdim gani yezdane

Herkes ettiğini elbedte bulur
Bir arzuhal verdim gani yezdane

Ateş gibi ciğerimi dağladın
Bir arzuhal verdim gani yezdane

Buna dünya derler baki olunmaz
Bir arzuhal verdim gani yezdane

Derdile bilmezim baharı yazı
Bir arzuhal verdim gani yezdane

Bir elmayı dörde dildim
Kaderim bu, diye ağlarım

Ahbablar bakmaz, yüzüme
Kaderim bu diye ağlarım

Zalim felek bozdu başım
Kaderim bu diye ağlarım

6) Birbirine yakın yaşta olan.
7) Başın ortasındaki saç demeti

Gün indi, akşamlar oldu	Yavrular evine geldi
Anan elinize kaldı	Kaderim bu diye ağlarım
Tranvaylar gelir, geçer	Ahbablarım benden kaçır
Keder itme diye geçer	Kaderim bu, diye ağlarım
Kardaşıma diyin duysun	Yalan dünya mülkü olsun
Gelsin bir halimi sorsun	Kaderim bu, diye ağlarım
Yastığa koydum başımı	Gözümünden döktüm yaşımı
Buldum, aldıldım eşimi	Kaderim bu, diye ağlarım
Bu destanı düzen (Hacı)	Bulunmaz dünyanın ucu
Densizin sözleri acı	Kaderim bu, diye ağlarım

Hayatının sonlarına doğru yazdığı şu deyişlerde ölümünün yaklaştığını göstermektedir :

Hasta oldum şuralarda yatırım	Ben ölürsem viranlığa götürün
Büyük, küçük kimse sormaz hatırım	Allah asanle al benim canımı
Yanıma yoldaş eyle imanımı	
Ecel geldi başucuma dikildi	Bu tatlı canım gövdemden söküldü
İlgıt ılgıt gözüm nuru döküldü	Allah asanle al benim canımı
Yanıma yoldaş eyle imanımı	
Hocalar hep gelmiş kefenim biçer	Elbet benim için bir kapu açar
Bu, bir handır buna konanlar göçer	Allah asanle al benim canımı
Yanıma yoldaş eyle imanımı	
Çıkardılar sal üstüne yumaya [10]	Zayıf tenim kara yere koymaya
Diller varmaz Hacı öldü demeye	Allah asanle al benim canımı
Yanıma yoldaş eyle imanımı	
Salım kapıdan dışarıya çıktı	Sal taşının heybetide pek çoktu
Eşler doslar benim arkamdan baktı	Allah asanle al benim canımı
Yanıma yoldaş eyle imanımı	
Koydular beni kabrin üstüne	Çekildim kabrime girdim postuma
Gece gündüz yalvarırım dostuma	Allah asanle al benim canımı
Yanıma yoldaş eyle imanımı	
Kabrime koyalar nazik tenimi	Nurlar ile süslesinler sinemi
Huriler melekler alsın canımı	Allah asanle al benim canımı
Yanıma yoldaş eyle imanımı	
Bu cevabı diyen Şemi'nin kızı	Bari huzurunda ak olsun yüzü
Yaşlar ile doldu şu iki gözü	Allah asanle al canımı
Yanıma yoldaş eyle imanımı	

Ey dünya beni aldattın
Eyyvah gününde ağlattın

Bu dünyaya gelen ölür
Dünya sana mülkmü olur

Bu dünyaya gelen kalmaz
Geçer ömrün günün kalmaz

Emreylese atsin nare
Nasıl varayım o yare

Dünya fani beni göçür
İlk gecemi asan getir

Bunu dir Şemi'nin kızı
Ak olsun huzurda yüzü

Dilimden kıybet söyledin
Ya ben kime yalvarırım

Ölümün acısın bilir
Ya ben kime yalvarırım

Kullar bundan ibret almaz
Ya ben kime yalvarırım

Günahım çok yüzüm kare
Ya ben kime yalvarırım

Kevser şarabından içir
Ya ben kime yalvarırım

Bahçeden devşir nerkizi
Ya ben kime yalvarırım

Farabînin musikiciliğinden bir hatıra

M. R. Gazi Mihâl

Son zamanlarda bir iki ay inceleme münasebetiyle Arap ve İran musikilerinin tarihleri hakkındaki yenice yazınlara baktım; meselâ İranlı musiki yazarı *Husrev Varesté*'nin Pariste çıkan tarihçesini ve *Alexis Chottin*'in Arap musikisi tarihi hakkındaki yeni yazılarını okudum... Bu gibi yazılarda İran ve Arap musikisi nazariyatını hep *Farabî* ile başlatmaktan başka bir şey yapılmadığı görülüyor. Ortaçağ Avrupasının *Alfarabius* ve İslâm irfan dünyasının *İkinci Aristo* diye tanıdığı bu büyük Türk feylesofunun doğum yeri olan Farab şehri (Balasagun ve başka bazı Türkistan şehirleri gibi) harabeler halindedir. Atası bir Tarkhan, yani Bey, babası asker olan Farabî'nin bütün seyyahatlarında Türk giyimiyle dolaştığı köse ve tıknaz şemaliyle de girdiği Arap meclislerinde derhal asliyetini belli ettiği kayıtlarla sabittir Bağdat'ta tahsilde iken öğrendiği arapça ile yazdığı musiki kitabında Türkistan musikisini inhisarlı bir surette mi, yoksa kısmen mi konu edinmiş olduğu anlaşılamıyor: Gerçi, Farabî, incelediği «eskilerin» yazılarını tenkidle onlardan farklı olan kendi metodunu yazdığını açıkça söylüyorsa da, bu metotta aklî hesapların mı, yoksa anayurdunun musikisi üzerinde yaptığı (ve çocukluğundan kalma kulak ihtiyatlarına bağlı) incelemelerin mi rol oynadığı belli değildir: Hem Horasan tanburunun, hem de Bağdat tanburunun

perdelerini incelemiş görünüyor.. Bugünkü maksadım o gibi meseleler üzerinde durmak değildir. «Elden ele pek bozulmuş görünen bir rivayetin ana kaynağını bulmak acaba mümkün olabilecek midir?» tarzındaki bir sorunun önemine dikkati çekmekle yetineceğim. Rivayetin konusu mühimdir, çünkü Farabî'nin saz çalmaktaki ustalığının yabancı bir memlekette yarattığı tesiri gösterdikten başka, «notadan çalmak» metoduna onun bağlı kalmış olduğuna delâlet eder mahiyette de görünmektedir.

Seyyahatları sırasında Haleb'e gelen Farabî'nin orada hükümdar Seyfûddevele Ali'den nasıl riayet gördüğü, bilgi ve musikisiyle onun meclislerini nasıl hayran bıraktığı Hâkimin hayatını yazan bütün kaynaklarca ağız birliği halinde anlatılmıştır. İlkel kaynaklarından yapılan iktibaslara sonradan mübalâgalar karıştığı anlaşıyor. Hele musiki bilmeyen yazarların ilk kaynakları okurken bazı arapça tabirleri anlayamıyarak rivayetleri büsbütün kuşa benzettikleri seziliyor. Tahriflerden birini bilhassa bu yazıda konu edindim.

Farabî asrından çok uzak bir zamanda meşhur Hal Tercemeleri kitabını yazan İbn Halikân'a bakarak o rivayeti nakleden bir Türk ansiklopedisti şöyle der: «Farabî, meyanından bir *Harita* (dağarcık) ihrac idüp, açup, içinden birkaç ud ve Şeştar çıkarup ve anları bir semt ile terkip idüp bir gûna

lûub eyledi ki, cümle hazır olanlar... » (*Mevzuat - il - Ulûm*, s. 342. İbni Halikân, s. 77).

Başka bir kaynağa aynı tem şöyle geçmiş: «Emîrin sazendeleri biraz fasıl yaptıkta, Şeyh, adem - i iltifatla çendan istimama tekayyüd etmeyip, kendi cebinden biraz ağaç parçaları çıkarıp birbirlerine zam ve bir garib saz peydahve serâgaz - ı negamat eyledikte ehali-i meclise... » (*Tezkiret el - Hikem fî Ta bakat el - Ümem*).

Yukarıki nakillerin birincisinde, her halde pek iri olduğu tasarlanan bir dağarcıktan ut ve şeştar gibi birkaç çalgı çıkartılıp bunların türlü tertiplere konulduğu yazılıyor! Halbuki, ikinci nakilde' cepten birkaç tahta parçası çıkartılarak onlar âdeta bir nevi ksilofon (Caguboit) çalgısını düşündürtecek şekilde tertip ettiriliyor, ve böylelikle rivayet akla biraz daha yakın bir şekil alıyor (Bu çeşit ağaçtan armonikalar Ortaçağ Avrupasında olduğu kadar Asyada da vardır). İnsan işte tam bu yolda bir tahmine dalmışlarken, *Arapça «ud» kelimesinin bir tercüme iltibasına yol açmış olabileceği* ihtimali, zihni ilâveten kurcalamaya başlıyor: Çünkü, Arapçada *Ud* sözü hem maruf aletin adıdır, hemde ağaçtan kesilmiş tahta demektir.

Öte yandan, müsteşrik ve musiki bilgini *Villoteau*, 1823 te Paris'te çıkardığı «Doğu çalgılarının tarifi», başlıklı eserinin 224 üncü sahifesine asıl Arapça kaynakların birinden (Kaynağın adını bildirmeden) yaptığı Fransızca tercümede bambaşka kelimeler kullanmış, bunu görünce şüphemiz büsbütün arttı. (Tercümesini dilimize çevirirken o kelimelerin Fransızcalarını da kerre içinde yanlarına kattım.) Onun iktibasına göre, Farabî önce oradan bir ut alarak meclisindeki diğer musikicilerle birlikte fasılda maharetle çalıp herkesi hayran bırakmış. İşte bundan sonra, ve ihtimal ki başka bir toplantıda, Şeyfûddevele'nin «kendî bestelerin yok mu. ? » Tarzın-

daki bir sorusu üzerine işin rengi değişmiş. *Villoteau* nun iktibas ettiği tercüme şudur: «Farabi hemen cebinden türlü taksimatiyle bir parça (*une pièce avec toutes ses parties*) çıkararak musikicilere üleştirdi (*il distridua aux musiciens*); ve onların seslerini udiyle desteklemeye (*à soutenir*) devam ederek, bütün meclisi kahkahalara boğdu. Sonra, kendi parçalarından (*da ses pièces*) bir diğerini söyleterek herkese göz yaş döküttü. Son olarak da, makamı değiştirip (*changeant de mode*) bütün hazırunu tatlı bir uykuya daldırdı (Her halde uyku zamanı gelmişti, ninni de fazlasiyle hazindil). Seyfûddevele Farabî'nin musikisinden ve mesleğinden öylesine mahzuz oldu ki, hiç yanından ayırmadı... » Bu rivayet, üstadın Mekke hacılığından dönüşte Halebe uğradığını, ve hükümdarın ısrarlarına rağmen yurduna dönmek üzere en sonunda saraydan ayrılıp Suriye yolunu tuttuğunu fakat yolda hırsızlar tarafından öldürüldüğünü de ilâve eder. Farabî'nin zamanına en yakın olan *Tatimma Sivan al-hikma* müellifi Abu'l- Hasan al- Bayhaki « feylesofun Şam ile Halep arasında eşkiya taarruzuna uğrayarak katledildiğini » söylemiş olduğu için musiki meclisinin o en akla yakın tarihi de Bayhaki'den alınmış olsa gerektir (ölümü M. 1170) ben Horasanlı bilginin metnini göremedim; fakat eserin Horasanbilginleri hakkında malûmat vereni pek değerli bir kaynak olduğunu İslâm ansiklopedisinde okudum.

Villoteau'nun iktibas ettiği tercüme bizde şu sezgiyi uyandırıyor ki : Farabî cebinden *partiler* halinde yazılı bir nota tomarı çıkararak hanendelere onu üleştirmişti. Eseri hep birlikte notadan icra etmiş olabilirler Diğer musikicilere toplantıdan önce eseri meşk ederek Seyfûddevele ye bir meslek sürprizi hazırlamış olmaları mümkündür. — Farabî'nin musiki kitabında nağmeleri *ebced* harfleriyle göstermiş olduğunu bi-

liyoruz. Asıl işte bu suretle notadan çalışın meclisi hayrete düşürmüş olması pek daha akla yakın görünür. Nitekim Hıtaı musikicilerinin nota ile saz çaldıklarını söyleyen *Tansukname* de böyle bir hayret sahnesini anlatarak der ki: «Hazretin kulluğunda ve bütün ulu beylerin huzurunda bu usulü bilen birisi çalmış ve meclisteki herkes, hattâ mülkün tasnif sahipleri ve mutripler bile şaşmışlardır.» (XIII üncü asır). İşte. Sultan Mahmut Gazan Hân'ın şahidi olduğu Uygur notasına has bir kolaylığın üç yüz küsur yıl önce Seyfüddevle'nin meclisinde *ebced* harflarına nakledilmiş yeni Farabî metoduyla takdir toplamış olacağı düşünülebilir. Elden ele tahrip ve mübalağaya uğradığı anlaşılan rivayetin her halde en normal şeklini *Villoteau*'dan dinliyoruz. *Beyhaki* gibi ilkel Arapça kaynakların iyi arapça bilenlerce (kelimeler üzerinde dikkatle durularak) yeni baştan ve muhtelif yazma nüshalara bakılarak kontrol edilmesi temenni olunur.

Rivayetin tek bir kaynaktan çıkıp yayıldığı, içindeki ikinci bir fıkrada görülen yakınlıkla da sabittir; fıkraların *Tezkeretül Hikem*'deki şekli şudur:

«*Ebu Nasr Mehmed ibni Turhan Farabî-yittürk*, pâk itikat ve müstagnülfüad ve dervişnihat ve fukara ve sulehâde müzehrefatı dünyaya itibar etmezdi. Mülükten Seyfüddevle'nin meclisine dahil olup ve olgün dahi mecmai Ulema ve efadıl idi. Seyfüddevle hizmetkârlarına kendi beyinlerinde bir mahfi lisan ile ki, gayrıları vâkıf degildi, o lisan-ı ma'hud ile hâdimlerine hitabedip: şeyh-i Türkî sâi edep eyledi; bundan bu lisan ile bir nesne sual edelim. cevap vermeğe kadir olmazsa hemen kaldırıp taşra atınız. dedikte..» halbuki nakil burada da yanlış anlaşılacak yapılmış. *Villoteau* da gördüğümüz ve herhalde kelimesi kelimesine olması gereken tercümeden sadece «Seyfüddevle sözü arapçaya çevirince Türk konuğun o dili de derhal tasarrufa başlaması hükümdarın alâka-

sını uyandırdığı manası çıkıyor Fransız tercümeden fıkrayı aynen dilimize çevirelim :

Farabî, o meclise girince Seyfüddevle kendisine oturmasını işaret edinceye kadar ayakta durdu. İşaret olununca nerede yer almasını arzu buyuracağını hükümdardan sordu (1) o da cevaben: *Nerede rahat ederseniz oraya buyurunuz*, dedi Meçhûl hakîm, sultanın oturduğu sedirin bir köşesine tekellüfsüzce geçip yerleşti. Hükümdar, yebadcının bu cüretine şaşa kaldı, zabitlerinden birine kendi ana diliyle (*en sa langue maternelle*, yani arapça olarak) : *Şu Türk bu derecelerde saygısızlık ettiğine göre gidip kendisine haddini bildiriniz hem de geçtiği köşeden kaldırınız dedi. Bu emri duyan Farabî sultana şöyle hitabeder: Alâ, efendimiz! amma, her kim ki böylesine teemmülsüzce emirler verirse, sonunda peşiman olur.* Bu sözlerden hayreti artan hükümdar: *Benim dilimi anlıyor musun?* dedi. Farabî cevap verdi: *Onu da, daha birkaçını da anlarım.* Ve meclisteki bilginlerle hemen tartışmaya koyularak, hepsini bir bir habtetti ve hiç bilmedikleri bir çok şeyleri kendisinden öğrenmiye cümlesini mecbur bıraktı. Tartışma son bulunca Seyfüddevle Farabî ye fazlasıyla saygı göstermiş, yanında alıkoymuştur... »

Villoteau'nun iktibas ettiğini daha yukarıda gördüğümüz fıkrada olduğu gibi bu son temde de bu haliyle fazla bir mübalâğa kokusu yoktur. Binaenaleyh ana arapça kaynağın bulunup tercümesinin dikkatle kontrol edilmesini, ayrıca da musikici gözüyle tabir ve izahların incelenmesini dilerim. Eski türkçe kaynaklardaki bozuk iktibaslara bakılarak rivayetin peşin hükümlerle büsbütün küçümsenmesi katiyen zararlı olacağı şimdiden anlaşılmıştır.

Ele aldığımız tahrif misalleri benzer rivayetlerin tercümeciler elinde ne gibi sebep-

(1) Her halde türkçe olarak sormuştu.

ne türlü bozukluklara uğradığını açıklatan güzel bir misâl de teşkil ediyor: Bir mütercim Farabî'nin cebinden çıkan her hangi bir nesneden musiki çıkabilmiş olacağına inanmıyor. o parçaların çalgılar olması gerektiğine hükmediyor. Bir başkası çalgıların cebe sığamayacağını düşünerek cep yerine dağarcık kelimesini kullanıyor. Bir üçüncüsü *ud* kelimesini tahta parçaları ta-

savvur ediyor ki, biz de bir ksilofonun bahis mevzuu olacağını o tahmine göre tasavvur etmiye kalkışıyoruz. Nihayet, «partiler» den maksat *nota tomarı* olabileceği ihtimali hepsine galebe çalıyor. Farabî'ye karşı beslenen hayranlıkla alâkalı romantik duyguların sonraki tahriflerde oynadığı rol ayrıca dikkate alınmalıdır. Ana kaynak bulununca rivayetin esası anlaşılacaktır.

Mevlâna Celâlettin Rumî(*)

Yazan : edebiyat fakültesi tarih asistanı

Münir Aktepe

Mevlâna Celâlettin Rumî, Türk âleminin enbüyük nûtasavvîf şâirle-
rinden biri ve Mevlevî tarikatının
kurucusudur.

6 Ratiülevvel 604-30 Eylül
1207 tarihinde Belh şehrinde doğ-
muştur. Babası Belh şehrinin yer-
lilerinden olan ve « sultanül ülema »
ünvanı ile şöhret bulan Bahaettin
Velet bin Hüseyindir. Annesi Belh
emiri Rüknettîn Mehmet'in kızı
Melikei Cihan Mümine Sultandır.
Baba annesi tarafından Havarizm
şah'lara mensuptur, yani aslen
Türktür. Her ne kadar kendisinin
daima Farisi dilile görüşmesinden
ve şiir söylemesinden, aynı zaman-
da Şarktan muhaceret ederek gel-
mesinden dolayı bazı Avrupalı
müellifler, onun, Türkün gayri bir
unsur olduğunu zannetmişlerse de:
biraz evvel vermiş olduğumuz
izahat ile birlikte onun rubailerin-
den birinde :

Bigâne megirid mera zin kûyem
der kûyi şüma hanei hud micuyem
düşmen neyem erçend ki düşmen ruyem
aslam Türkest egerçi Hindi gûyem

Yabancı bellemeyin ben de bu
ildenim: sizin diyarınızda kendi
ocağımı aramaktayım. Düşman
değilim: Hindçe söylesem dahi
aslen Türküm : demesi, bariz ola-
rak Türk olduğunu göstermektedir.

Fakat burada nazarı dikkati
celbeden nokta onun yaşadığı devir-
de dahi Türklüğünden şüphe edile-
rek, kendinin Türk olduğunu söy-
lemek ihtiyacını duymuş olmasıdır.
Mamafih zamanında böyle bir za-
ruret hasıl olmasaydı, belki bu
gün dahi vaziyeti meşkûk kalacak
ve ona şüpheli nazarla bakılacaktı.

İşte bu rubaisiyle Türk oldu-
ğunu vazih bir surette söylemiş
olan Mevlâna Celâlettin Mehmet
5 yaşında iken yani 1212-1213
senelerinde babası ile birlikte Belh
şehrinden ayrılmıştır. Bu ayrılışla-
rına, Belh'deki filozof Fahrettin
Razî ile babası arasındaki ihtilaf
sebeup olarak gösteriliyorsa, biz-
ce bu zahiri bir meseledir. Esas

(*) Konya seyahati esnasında tale-
beye söylenmek üzere konferans mahi-
yetinde hazırlanmıştır.

olan dâva 12 ve 13 üncü asır-
larda ortaasya'dan Garba siya-
sî ve iktisadî, ictimai hâdi-
seler dolayısıyla göçlerin vu-
ku bulması ve bu nevi tanınmış
büyük âilelerin muhaceretlerinin
bir zaruret hâlini almış bulunma-
sıdır. Bilhassa Ortaasya'da beliren
Moğol tehlikesi, bu âile gibi daha
bir çok âilelerin garba, Anadolu,
Süriye ve Mısıra muhaceret etme-
lerine sebep olmuştu. Belh şehri
1220 senesinde Mogollar tarafından
işgal edilmişti.

İşte bu gibi hâdiselerden dola-
yı, Küçük Celâlettin de, Belh'in
Mogollar tarafından istilasından bir
müddet evvel, babası ile birlikte
bu şehri terkederek, Nişâpur ve
Bağdat yolu ile Mekke'ye gitmiş,
daha sonra da Hicaz ve Filistin,
Süriye yolunu takiben Şam üze-
rinden Anadolu'ya gelmiştir. Yal-
nız Anadolu'da evvelâ hangi şehre
gittikleri ve daha sonra nereleri
dolaştıkları, Konya'ya ne zaman
geldikleri meselesi ihtilâfıdır.

İptidaname, Risalei Sipehsalar,
ve Eflâki tezkeresi gibi muhtelif
menbaların verdiği malûmat mezc
edilecek olursa, bu âilenin evvelâ
Malatya'ya; bilâhare Erzincana, o-
radan da Akşehir'e geçerek dört
sene burada ikamet ettikleri; ni-
hayet 1220 ile 1227 seneleri ara-
sında Lârende, yani bu günkü Ka-
raman, kasabasına yerleştikleri
söylenebilir.

Celâlettin Rumî, Lârende'de 18
yaşında iken, lala Şerafettin Semer-
kandî'nin kızı « Gevher hatun »

ile evlenmiş, ve oğlu sultan Veled
de bu şehirde dünyaya gelmiştir.
Konya Selçukilerinden Alâettin
Keykubat'ın lalası, Bedrettin Gev-
her Taş'ın, Bahattin Velet için
Konya'da " medresei Hüdavendi-
gâr'ı „ inşa ettirmesi üzerine Kon-
ya'ya nakli mekân eden bu âile,
mezkûr şehirde tam manasiyle is-
tikrar kesbetmiş ve Bahaettin Ve-
let bu medresede derslere devam
başlamıştır. Lâkin 1230 senesinde
Bahaettin Veled'in ölümü, onun
yerini oğlunun işgal etmesine se-
beup olmuştur. Bu vaziyet bize gös-
teriyor ki Bahaettin Velet, oğlu
Celâlettin'i kendi yerini tutabile-
cek bir şakirt olmak üzere yetiştir-
mekte imiş.

Mamafih babasının ölümünden
sonra Celâlettin'in, babasının eski
talebelerinden olan Seyid Burhanet-
tin'den dahi ders aldığını ve 9 se-
ne ona müritlik ettiğini, hattâ tah-
sil için Halep ve Şama gittiğini gör-
mekteyiz. İşte bu suretle çocukluk
ve tahsil hayatını itmam eden Mev-
lâna Celâlettin Rumî, nihayet, Şam-
da tahsili esnasında tanınmış olduğu
Devriş Şemseddin Mehmet Tebrizi
ile 1244 senesinde Konyada buluş-
muş ve tasavvufi manada bu devri-
şe âşık olarak yazdığı şiirlerle İslâm
âleminin tasavvuf sahasında en bü-
yük şâiri olmuştu. Celâlettin Rumî,
Şemsi Tebrizi'yi çok seviyordu. On-
dan aslâ ayrılmak istemiyordu. Bu
sebepten diğer müritlerinin hepsi-
ni ihmal ettiği için onlar da, Şemsi
Tebrizi'yi ölümle tehdit etmiş ve
Şama gitmeye mecbur bırakmış-

lardı. Lâkin bu hâdise Mevlâna üzerinde aksi tesir yaptı. Celâlettin Rumî ona daha ziyade bağlandı. Ve oğlu Sultan Veledî, Şama göndererek Şemsi Tebrizi'yi tekrar Konya'ya getirtti. Çok sevdiği bu üstadının bir gün kendine, yani Mevlâna'ya, şöyle bir nasihatla bulunduğunu rivayet ederler :

“ Meslektaşın olmayan kimselerle hem bezm'i sohbet olmayasın, şayet zaruri olarak bu kimselerle bir mecliste oturmak lazımgelirse, münafığın mescitte, çocuğun mektepte, esirin zindanda oturduğu gibi otur „ demiş.

Nihayet 1247 tarihinde Şemsi Tebrizi'nin ortadan kaybolması üzerine ruhan perişan bir hale gelen Mevlâna Celâlettin Rumî, onu aramak için bizzat iki kere Şama gitmiş; fakat bulamayınca Şemsi Tebrizi'nin kendinde tecelli ettiğine kani olarak, ona halef 1249 tarihinde müritlerinden Konyalı Selâhettin Zerkûbi'yi intihap etmişti. Bir müddet sonra da bunu bütün müritlerine şeyh yaparak, kendi bu mevki den çekilmek arzusunu izhar etmişti. Lâkin oğlu sultan Veled başta olmak üzere bütün diğer müritler bu yeni şeyhe sadakat etmek istemiyerek onu da ölümle tehdit etmişlerdi. Fakat hâdise yine aksi netice vermiş, Mevlâna Celâlettin daha ziyade müteessir olmuştu. Bu gibi hareketler onu, Selâhettin den ayıramıyordu. Selâhettin tam 10 sene Mevlâna'ya naiplik ve halifelik ettikten sonra ölmüştü.

Mevlâna Celâlettin Rumî, niha-

yet üçüncü olarak Ürmiyeli « Çelebi Hüsamettin Hasan bin Mehmet bin Ali Türk'ü kendine halifese seçmiş ve vefatına kadar bu zat kendine naiplik etmişti.

Mevlâna 16 Teşrin evvel 1273 senesinde vefat etmiş olup, bu gün yeşil kubbe “ Kubbei Hadra „ denilen türbe dahilinde metfundur. Bu rasını 1277 (676) tarihinde, Selçuk ümerasından « Muinittin Süleyman Pervane » ile zevcesi « Gürcü hatun » yaptırmıştır.

Celâlettin Rumînin ölümünden sonra çelebi Hüsamettin, sultan Veledî babasının yerine geçirmek istemiş isede sultan Veled bunu kabul etmediğinden. Hüsamettin çelebi vafatı tarihi olan 1284 senesine kadar bu mevkide kalmış ve ancak bu tarihten sonra sultan Veled Şeyhliği kabul etmiştir.

Mevlâna'nın sultan Veled'den mâda (Melike Hatun) isminde bir kızı ile, (Emiri Âlem çelebi ve (Alâettin çelebi) isminde iki oğlu daha vardı.

İşte umumi hatlariyle hayatını izaha çalıştığımız, insanlığın kendisiyle ebediyete kadar iftihar edebileceği bu büyük Türk mütasavvifi ve şâiri Mevlâna Celâlettin Rumî'nin, küçüklüğünden itibaren ölümüne kadar geçirmiş olduğu muhtelif safhalar bundan ibarettir.

68 senelik ömrünün uzun bir kısmını edebî ve manevî ilimlere hasreden ve Mevlevî tarikatının kurucusu olan Mevlâna gazel ve rubailerden müteşekkil bir divan

ile Hüsamettin çelebinin, Senâinin ve Attarın mesnevilerini okuduktan sonra bunlara benzer bir eser yazmasını Mevlânaya teşviki üzerine, Hüsamettin çelebiye söyleyerek yazdırmış olduğu 25700 beyitlik bir Mesnevi vücade getirmiştir.

Divanındaki gazellerin ekserisinde, tasavvufî manada âşık olduğu Şemsi Tebrizi'nin ismi bulunduğu için bu divana (Divan-ı Şemsi Tebrizi) veya (Şemsülhakayik) isimleri verilmiştir. Diğer mütebaki gazellerinde ise Selâhettin Zerkûbinin ismiyle kendi mahlası olan « Hamûş, ismine tesadûf olunmaktadır.

Mevlâna Celâlettin Rumî divanının bir çok yazma nushaları vardır. Fakat tenkitli bir nushası meydana getirilmiş değildir. Şark taş basmaları arasında muhteva itibariyle en zengini « Neval Kışor » tarafından 1885 de basılan nushadır. Bu kitap iki cild halinde 1036 sayfadır. Bundan maada bir çok müellifler mezkûr divandan intihap ettikleri parçaları alarak tercüme edip neşretmişlerdir.

Mesnevisine gelince :

Bu eseri şerh etmiş bulunan Ankaralı Resuhi dede, Mesnevinin 7 defterden mürekkep olduğunu söylerse de bu hususta en son tetkikler de bulunmuş olan Profesör Ritter, 7 inci defterin Mevlâna'ya ait olmadığını ve bu sebepten Mesnevinin 25700 beyitten müteşekkil olduğunu İslâm Ansiklopedisindeki makalesinde kaydetmektedir.

Ayrıca bazı defterlerin mahiyetini ve nelerden bahsettiğini tetkik eden mezkûr müellif, bu defterlerin hangi senelerde ve ne şekilde yazıldığını da bu makalesinde anlatmaktadır.

Muhtelif Avrupa dillerine tercüme edilmiş olan Mesnevi'nin, en son Türkçe tercümesi, bir izahname ile birlikte, Abdülbaki Gölpınarlı ve Veled İzbudak tarafından neşredilmiştir. Bundan daha evvel Ankara'lı Resuhi dede, Bursa'lı İsmail Hakkı bey, Sarı Abdullah efendi ve Abidin paşa gibi muhtelif kimseler tarafından da şerh ve tercümeleri yapılmıştır.

Mevlâna'nın bu iki muazzam eserinden maada « Fihmafi » « Mevâizi mecalisi - seb'a » « Anadolu Selçukileri gününde Mevlevî bitikleri » isimli eserlerde; vecize kabilinden olan sözleri, 7 öğüdü ve mektupları neşredilmiştir.

Mevlâna'ya izafe edilen bazı sözler:

Mevlânaya göre:

(hür olan kimse hiç bir insandan incinmeyen; ve seha perver olan kimse de tektire ve azara müstahak olan insanı incitmeyen insandır.)

Yine Mevlâna bir gün kederli gördüğü eshabından birine demiş ki:

(gönül darlığının kâffesi bu âleme bel bağlamandan mütevellittir. Her zaman bu cihandan gideceğini, kayıp olacağını düşünürsen, her şeyi yapmak ve tatmak arzusundan vazgeçer mükedder olmazsın.) demiş

Bir sohbet esnasında :

« İştigimiz bu âvaze cennetin kapılarının sedasıdır » demiş. Orada hazır bulunan gayet mağrur dinleyicilerden biri de:

« Biz de o sedayı işitiyoruz » deyince cevaben :

Bizim duyduğumuz cennetin kapılarının açılma sedası, sizinki ise kapanma sedasıdır!..) demiş

MİTHOLOJİ

Aşıklar - Cönkler

HALK ŞAİRİ; SADÂİ

Yazan: İbrahim Aczi Kendi

Anadoluda yaşayan, fakat isimleri tezkirelere kamuslara giremeyen, pek çok âşık ve şâirler var.

Sadâî mahlasıyla şiirleri cönklerde gördüğümüz şâir de işte onlardan biridir. Asıl ismi Mustafa olan bu zat, mahlasını Sadâî almıştır. Sadâî demek, sese mensub... sesini işittirmiş talip bir kişidir demektir.

Şâirler, çokca kinâye tarzıyla ve bu gibi mahlasların tepkilerini muratla diğerlere benzemek için alırlar. Bu kaide onlarca böyle bir yoldur. Osmanlı devrinin ilk çağlarında geçen şâirlerin mahlasları hep türkçedir.

Meselâ: Kul Ahmet, Durmuş Ergin, Kol Mustafa, Karaca Oğlan gibi..

Sonraları yabancı lügatler araya girdikçe mahlaslar böyle değişmiş.., isimlerde bile Arap—Acem lügatları, yer almıştır. Meselâ: Şevket, İhsan, Ziya, Salim, Cema ve buna benzer pek çok isimler de değişmiş..

Türklüğün ilk isimleri Alp, Oğuz, Turğut, Alparslan, Ertuğrul, Urhan, Bayburt gibi isimler unutturulmuş.. Bu unutturma incelenirse şöyle olabilir:

Herhangi bir anane birdenbire göçürülemez, ancak göreneğe tabi gösterilerle olabilir.

Meselâ Halk arasında ileri gelen bir Hacı veya Hoca kızının adına Gülbahar dedimi, artık o isim dilden dile halka geçerek bir çok aile kızlarında da Fadim yerine Gülbahar, Şehnaz Feride gibi kız isimleri çoğalır. Dudu, Elif, Türkay gibi isimler yavaş yavaş azalır yokolur.

Osmanlı ıstılahı devrinde bu hal aynen böyle olmuştur. İşte bu ve emsali şeyler hep böyledir. Köylerde Ali, Hasan, Hüseyin isimleri pek çok olur. Bunun sebebi Hazreti Alinin Cenk menkıbeleri, ki Hayber Kalesi, Kan Kalesi Seyit Battal gibi genişletilmiş hikâyeler okunurken bu isimlerin çok geçmesinden ve kahramanlıklarından, köylünün gönlüne giren ruhtan ileri gelir.

Artık köylü, bir oğlu olursa adını Ali koyacağını bekler durur. ve öylede olur. İsimler nasıl böyle olduy sa dil de böyle olmuştur.

Al yanak yerine, Ruhsarı Gülfam, parlak yüz yerine' Vechi mücellâ, Güzel ve güzelliğe dilber, Rânâ, Dillirip' Canâ, Canân, Dillüba gibi ıstılahlar bilhassa edebiyat dilinde ağızdan ağıza, kalemle yerleşmiştir.

Bunun için şimdi şâir Sadâî'nin cönklerden elimize geçen şiirindeki dil ve karakter ahengini bu yönden tahlil edeceğiz.

Şâir Sadâînin asıl ismi Mustafa olup Hadimin Hocalar köyündendir. Kendisi 1267 de orada doğup tahsilini Konya ve Mısır'da ikmal etmiş, çok zeki, bilgin, fakat rind ve kalender meşrep olduğu ve hiç evlenmediği ve bedî-î aşk sahibi olduğu için bunu çekemiyen hoca zümreleri kendisine Firenk Mustafa derlerdi. Sadâî 1305 de Konya Karahafız medre-

sesinde hususi odasında yatar kalkardı. Vefk, yani simya ilminde çok mahirdi. Arap ve Fars dillerince kıymetli şiirleri vardır. Türkçe şiirleri bedî zevk üzerine olup çok eanlıdır. Fakat eserleri ne rede ve kimlerde kaldığı bunca araştırma neticesinde bulunamamıştır. Şu di van tarzında deyiş kendisininindir.

Ey güzel balâda kurmuş barigâhı perçemin,

Seyreden aşıklara çok verir ahı perçemin,

Kellepuştan taşraçıkmiş dört tarafa divan kurmuş.

Heft iklimi şes cihanın padişahı perçemin,

Hoş yaraşmış al yanaga ol siyah keysûlerin

Gördü bir turalı ferman geldi şahı perçemin,

Gözlerin şehri adâlet tahtının sultanıdır.

Perde çekti ebrünim bendetti mahı perçemin,

Vasfı perçeme Sadâî, her âşık nail değil

Hakikat tersayı peçeye vehbi ilâhi perçemin

Sadâînin bu şiiri bir perçem divanıdır. Şâir mahub oğlanın başında gördüğü o saçları derin bir rindlikle seyretmiş olmalıdır ki birinci mısralarında bu saç yığınlarını bir tepeye kurulmuş barigâha benzeterek seyreden aşıkların ahını artırdığını söylüyor.

İkinci mısradaki " Kellepuştan taşraçıkmiş dört tarafa kurulmuş divan " diyor ki Kellepuş asıl Türkçe olup serpuşun karşılığı olarak alınmıştır. O devir ki, bizim de yetiştiğimiz bir ande, yetişip ge'en oğlan çocuklarına fes yerine böyle süslü kellepuş, yâni Takye geydirirlerdi.

Bu kellepuşlar Anadolu köylerinde hâlâ bu isimle vardır. Gelinlik kızlar muhtelif renk ve işlemelerle örler, sanatlı şeylerdir. Kızların cihazları arasında hâlâ bulunur.

İşte şâir bu kellepuşun altından etrafa divan kurmuş yedi iklimi hâkim

bir Hükümdara benzetiyor.

Üçüncü mısralarda oğlanın yüzüne doğru kıvrılan bu saçları siyah Keysû ıstılahıyla :Turalı bir Padişah fermanına benzetmekte kusur etmiyor.

Dördüncü mısralarda: Gözlerin üstüne sarkan bu saçları, sevdanın gözlerden alınıp verildiğini sezerek, bu gözleri adâlet şehrinde bir sultan tahtına; ve gözün üstlerine doğru inen saç parçalarını da yarım bulutun Ayın önüne perde çektiğine benzetiyor. Ve:

— Perde çekti ebrü nim bend etti Mahı perçemin..

Yani: Gözlerindenberi yüzüne döken perçemin, Ayın önüne gelen Bulut gibi yüzünü örttü demek istiyor.

Beşinci mısralarında Aşık kendinden geçerek şöyle:

Vasfı perçeme " Sadâî ", her Aşık nail değil

Hakikat tersa peçeye vehb-i-ilâhî perçemin demekten kendini alamıyor. Yani: Perçem vafına sadaî gibi Her Aşkın nail olamadığını ve bu perçemin hıristiyan oğlanlarında bir Hak vergisi olduğunu söylüyor.

İşte bu, rehavet devrinde Rind bir meşrebin tasviridir. Sadaî bir tutam kıl için bu kadar özeneceğine Namık Kemal gibi şöyle:

Ne efsunkâr imişsin ah eydidâr-ı Hürriyet
yet

Esiri Aşkın olduk, gerçi kurtulduk esaretten
Senindir şimdi cezbi kalbe kuvvet setr-i hüsn etme
Cemalin tâ ebet dâr olmasın enzârı
ümmetten

deseydi daha iyi olurdu. Bu öyle bir şeyki şâir, bir çocuğun perçemi için bu kadar oğraşacağına o vakit Türklüğün bağrına uzanmış olan Moskof Kırâlinın kuduz dişlerini anlasa ve anlatsaydı daha hayırlı değilmiydi...? İnsat edelim ey Gençler!..Rehavete değil, Şehamete doğru gidelim.

Gezi ve Tetkik Notları.

Doğduğum Şirin Memleket : Seydişehir

Kumahmedoğlu Naci Kum

Rahmetli Babam'ın Uzun yıllar Redif taburu subaylığını yaparak âdeta yerleşmiş olduğumuz bu güzel, şirin kasabada, kendi evimizde doğdum. Burada on yaşına kadarki çocukluk hayatımın masum ve tatlı çağını yaşayarak bundan tam kırk sene önce maddî ilişkimizi kesmiş, ayrılmıştık.

Çarşı başında, kadınlar pazarı kurulan yerde, rahmetli Anam'ın, henüz gelinlik kinasını taşıyan, elleriyle çamır kararak meydana getirdikleri eski evimizi bir Kâbe gibi tavaf ve KÜPE-DAĞI'nın yeşil kuytusunda, hâlâ çok sakın, dağdağlardan uzak bulunan bu yurdun temiz havasını teneffüs etmek için kırk yıllık özlemi gidermek fırsatı gelmişti.. Konyada, Dedeler Hanım'dan kalkan Seydişehir otobüsüne atladım. 16 Eylül Perşembe günü yağmaya başlayan ilk Sonbahar yağmuru içinde akşam üzeri Seydişehir çarşısına indim.

Akşamın karaltısı ve yağmurun gitgide artan ıslaklığı arasında, parmak ucu ile gösterilen otelciğe kendimi attım; Karşılayan otelci burada yatak olmadığını, fakat Yeşilova otelinde belki bir yatak bulunabileceğini söylemekle beraber oraya bir haber salarak beni oteline bitişik üst kat kahvehanesine

davet etdi. Ne göreyim? Tam alaturka bir oturak âlemi.. İki kadın ve iki sazendeden müteşekkil bir takım, lâkin biraz sonra öğrendimki bunlar bir gün evvel gittikleri Sorgunköyündeki düğün münasebetiyle orada kendilerine katılan yerli sazcuların iştirakiyle burada çalıp çağırmaktalar. Çünkü hanende kadınlar onların çalıp çağırdıkları millî köy havalarını fevkalâde beğendikleri gibi, müşteriler de bu karma takımdan çok hazetmektedir. Bir taraftan yorğunluk kahve mi içerken, yaşlı, genç müşteriler arasında kırk yıllık âşına çehreler arıyorum; heyhat, ne gezer! İçimden bir gariplik üzüntüsü geçerken, kulaklarımı okşıyan sazın sesi bende kırk beş yıl önceki hatıralarımı tedarik ettiriyordu: Aynı türküyü, aynı saz nağmesini. Bir gün zengin komşularımızdan birinin düğününde Konyadan özel olarak getirilmiş olan saz ve köçeklerin âlemini gözümün önüne getirdi. Yazma çekili, kocaman püsküllü fesini yana egmiş, palabıyıklı bir Konya efesi, Şal kuşağının üstündeki meşin şilahlığına sazını dayamış; bol çuha şalvarı yerddeki mindere dalga, dalga dökülmüş, bağdaş kurmuş olduğu halde, şimdi kulaklarımda yankısını duyduğum türküyü çalıyor, ve kadın kılığına girmiş bir köçek de parmaklarındaki kaşıkları şıkırdatarak oynuyordu:

Elinde makine, kak gidelim hekime
Çare bulsun derdime yandım şeker oğlan
Üstası bekâr kendi şeker oğlan

Elinde martini efelerin merdini
Çekemeyom derdini yandım şeker oğlan

Elinde zımsıma kar memeler ağzıma
At kolunu omzuma aman şeker oğlan
Üstası bekâr kendi şeker oğlan

Güftelerini iyice hatırlamadığım bu gibi türküler, nağmeler dimağımın köşelerinden şuur dışına çıkıyor! Elli senelik şuur içi yankılarının ses ve renkleri içine kendimi kaptırmış gibiyim. O zamanlar Şeyh efendilerin zühüt ve takva saltalarının hüküm sürdüğü Seydişehirde çalgı, çengi adı bile anılmazdı. Pek azınlık olarak bazı delikanlılar dağda bağda kaçamak oturak âlemleri kurarlardı hele düğünlerde Mevlüt ve ilâhîlerden başka ahenk duyulmazdı. Bu gün çarşının ortasında açıktan açığa sazende ve hanende takımının çalıp oynamasını, işte yine, Seydi Harun Velinin camiinde, Cuma namazından önce vâzeden aksakallı, sayın vâiz, açıkça kötölemiş ve cemaatı ibret ve intibaha dâvet etmiştir; Sayın vaiz burada çok haklı idi, Çünkü : "Memleketin reşberlikten başka bir gelir yeri yoktu. Bir sene mahsul çok iyi olursa bir kaç sene Soğla gölünün su baskınından veya kuraklıktan ekilen tohum karşılığı bile alınmazdı. Mahsulün bereketli olduğu böyle bir zamanda keseye giren bir kaç mangıra güvenip, bir âilenin geçim nefakasını çalgıya, çengiye, düğüne, eğlenceye harcamak, gaflet ve dalaletin sefalet ve sefaletin müsebbibi idi. Ele geçen mal ve serveti meşrû ve makbul işlere sarfetmek, iktisat ve tasarrufa riayet eylemek Allahın ve Peygamberinin buyruğu idi. Rabbim cümlemizi hab-ü gafletten ikaz eyleye; dinleyip, an-

layıp mucib-ü muktezasiyle ameller nasibeyleyel.,

Seydişehirin Türkiyede kutsal bir şehir olarak tanındığı, bizim bulunduğumuz sıralardaki zâhitlik hayatına katılmış, uymuş bir âilenin çocuğu olarak ben de en küçük yaşlarımda onların kılıklarını, hareketlerini yansıtarak, Seydi Harun camisiyle, Şeyh Hacı Abdullah merhumun dizinin dibinden ayrılmıyan minicik bir tofu kesilmiştim. Tahsilimi bitirinceye kadar bu göreneğin tesiri altında kalmıştım. 1316 R. de koca Şeyh ölmüştü. Seydibarun minaresinden ölüm selâsı verilirken bütün memleket halkı gözyaşı döküyorduk. Ben o vakit 4 yaşında idim. Şeyhi, cami caddesindeki Hızır makamı denilen üstü açık bir arsaya gömdüler. Derhal, Padişah Sultan Hamid, üzerine bir türbe kondurdu; Sadrazam Ferit Paşa sandukasına yeşil atlas üzerine sırma işlemeli yazılar yazılmış bir örtü gönderdi. Çünkü Ferit Paşaya Sadrazam olacağını daha önceden haber vermişmiş. Şimdi şeyhlerin âile türbesi haline gelmiş olan bu yer, müftülük dairesi olmakla beraber, mezarların örtüleri yıpranmış, bakımsız bir haldedir. Hacı Abdullah efendi, Nakşibendî şeyhlerinin en büyüklerinden ve zamanın kutbû sayılan bir zattı. Ölünce yerine oğlu Hocekân ef. geçmişti. Buhar ve Semerkand'ten bazı zâhitler her

sene buraya erbaîn (1) çıkarmağa gelirlerdi. Git gide bu âile de inkırazaya yöneldi. Şimdi torunu Hacı Yusuf vardır, Kendi işi ile meşgul, muhterem bir kimsedir.

Seydişehirde kaldığım iki gün içinde çocukluğumun izlerini taşıyan köşe, bucaklarda dolaşarak bu arada memleketin tarihî eserlerini inceledim. Bunlara ait edindiğim bilgileri Eski Hemşehrilerime armağan ediyorum.

2 BİRAZ TARİH :

Seydişehirin yakınında, Karabulak köyü yanında (Recepağalar Hüyüğü) denilen yanyana iki büyük - tümülüs - ve bu hüyüğe nazır dağ salısında halk tarafından (Ververit) şehri harabeleri denilen eski yapıların ve bunlara benzer daha bazı ören yerlerinin bulunması ve aynı zamanda bu örenlerden getirilen müteaddit Arslan heykellerinin, mezar taşlarının Halkevi bahçesinde bulunması burasının tarihsel bir memleket olduğunu gösterir. Ne yazık ki bunlar üzerinde şimdiye değin esaslı tetkikler yapılmamıştır. Bilhassa büyük hüyüklerin açılması, buraların en eski devirlerini meydana çıkaracaktır.

Seydişehir : Anadolunun göller bölgesinde, Eski (İZORYA) da olup, Eti imparatorluğunun dağılışından sonra, erazisinin dağlık ve sakinlerinin dağlı, cengâver bir kavim olması hasebiyle istilâcılara boyun eğmiyerek, hattâ İkon-yom kiralı (AMİNTAS) ı bile yenerek öldürmeleri üzerine : Amintas'ın vasiyeti mucibince onun varisliğini yapmaya kalkışarak buraları istilâya karar veren Roma İmparatoru OGÜST'ün büyük bir teşkilatla sevkettiği orduları tarafından milâttan önce 10' yıl süren muharebe ne-

Hoşâ mescit ki olmuştur ibadethane - i rânâ

Ki kesb - i tayyibden kılmış binasın Sani - i - Yekta

(1) Erbaîn : Arapça 40 demek olan bu tabir, tarikatlara yeni girenlerin 40 gün oruç, perhiz, riyazatla çille çekmeleri demektir.

ticesi istilâ edilmiştir. O zamanlar (HOMONATLAR) adıyla anılan bu cengâverler: Ksenofon'un M. Ö. 400 de Strabon'un M. S. 19 da zikrettikleri gibi, Torosların kuzeyindeki ovalara asırlarca saldırmış, korku vermiş ve egemen olmuştur. Bu hale son vermek isteyen İmp. Ogüst - Avgustos - Pisidyannın eski Antiyohya - Yalvaç - şehrini bir koloni ortası olarak yeniden bazı tesislerle tahkim etmiş, burayı bir hareket noktası yapmıştır. On yıl devam eden istilâ harpleri sonunda gayet zalimce, Homonatlar mağlup ve perişan edildi. Bu kavme mensub erkekler kesildi, sürüldü. Kadınlar esir edildi ; yetişmiş çocukları Roma idaresinde alışkın olarak yetiştirildi. Erazileri payedildi. Bu savaşa dair, Yalvaçta 1912 - 1926 yılları arasında kazılar yapmış olan İngiliz arkeologlarından Sir W. Ramsay'in müstakil bir eseri vardır: Th Homonadeis and Homondansian War. By. W. M. Ramsay 1927.

Ramsay'in " Anadolunun Tarihi Coğrafyası ", adlı eserinde (Lyrbe) veya (KOLYBRASSOS) adlarıyla anılan - ki asıl mevkide Lyrbe olarak gösterilmiş - Selçuk devri ulularından (SEYDİ HARUN) un adıyla adlandırılmıştır. Konya müzesi kütüphanesinde ve daha bazı özel ellerde bulunan Seydi Harun menakıbında buranın fatihi olarak bu zat gösterilmiştir. Hiç değilse Alp - Erenlerdendir.

3 SEYDİŞEHİRİNDE TESBİT ET-TİĞİM KİTABELER :

Seydiharun Camiinin dış kapısı üstündeki revaka sonradan, (Ağa mescidi) yıkıldığında, oradan konulduğu anlaşılan kitabe:

Aceb revnakfezadır bundaki âmâl - ü tâatın
 Eder şevkinde aguşün küşade Künbet - i Hazra (2)
 Hususa misk - i ezferden sirişte tayyib - i pâki
 Denilse şanına lâyük anınçün Cennet - il Me'va
 Urub bir zat - i âlî himmetle bünyadın
 Ne kıldı SEYDİŞEHRİN mürdesin sıdk ile ihya
 O dur hemnamı Hayder hem ALİ siret bir AĞA'dır
 Deyin Derviş - i Rabbanî anın şanında pek zîba
 Makamında bina etmek ne tevfik-i ilâhîdir
 Civar-i SEYYİD HARUN'da olup bünyadı müstevfa
 Fakat bir ben değil RÜŞDÎ gelüb üçler dedi tarih
 Seza bu mescidin şanında dersek MESCİDİLAKSA (1294)

Bu kitabede adı geçen zat : Seydi-şehri Âyanı Ağcalarlı zade DERViŞ ALİ AĞA dır. Şimdi harap olan ağa mescidi yanındaki metrûk âile mezarlığında başında Sultan Mahmud fesi olan me-zartaşı vardır, kitabesi şöyledir :

Hüvel Hallaak-el Baakî
 Meskenim kıl lûtfîle ya Hûda dar-is selâm
 Eyle handan bu fakir-i çâkerin ruz-i Kıyam
 Cürmümü affet ilâhî cümleden sensin rahîm
 Şol zaman kim " Ümmetî ", der çağırır Fahr-il enam
 Seydişehir âyanı iken irtihal-i dar-i beka
 Edên AĞCALARLI zade Esseyid Derviş ALİ AĞANIN
 Ruhiçün elfatiha. 14 Şevval 1254

Ağamescidi harabesine bitişik ola-rak şimdi sağlam kemerli-kapısı bulu-nan bir kale duvarı vardır. Bu kapının dışındaki " Ağa Çeşmesi ", kitabesi şöyledir :

Ey hoşâ çeşme-i canbahş-i rahîk-i reşehat
 Zencebil ırmağıdır sanki bu nehr-i cennal
 Seydişehir - içre bina etdi bir ağayı kerîm
 Yani DERViŞ ALİ AĞAdır o sahib-i hayral
 Sıdk-ü ihlâs ile âsâr-ı celîl-ül hayri
 Heme mevzû ola mizanına Ruz-i Arasat
 Eyledi iki celilüşşiyemin ruhunu şâd
 Biri hemnam-ı HÜSEYİN-ü biri HARUN sıfat
 Birisi: Valid-i bânîdir o Şah-ı şüheda
 Birisi şah-ı Velâyetle refiüdderecat

(2) Kûmbet-i Hazra : Konyadaki, "Mevlâna Celâlüddin"ın yeşil türbesine tpa-ret.

Hele mizab-ı şerif gibi olup kıblenüma
 Teşneler nûşede abdest ala erbabı salât
 Olicak böyle ola çeşme latif-ül meşreb
 Lülesinden akıdır nice mezayay-ı nûkât
 Barekâllah deyüb cyledi RÜŞDÎ tarih
 Ne güzel çeşme-i râna ve zehî âb-i hayat (1249)

Bu kitabelerde adı geçen şair Rüş-di Seydişehirinde "ERGENŞEYHİ,, deni-len Rüşdi efendidir. Oğlu Mazhar efen-di merhum ve onun oğlu öğretmen Rüşdü Ergendir. Bay Rüşdü Ergen bu tetkiklerimde bana yoldaşlık yapmıştır, Teşekkür ederim.

İşte Seydiharun camiinin cümle ka-pısındaki kitabenin asıl yeri ve sahibi anlaşıldı. Bundan sonra camiye girince sağ taraftaki Şeydi Harun türbesi kapı-sındaki kitabesi şöyledir :

(Ammere haze-t türbet-iş şerife ve mâte-l merhum el mağfur SEYYİD SEYDÎ HARUN tegammed-Allahübi-gufranihi fi tarih salisi işrîn rebiül evvel sene işrine ve seb'a miete.) 720

Türbenin oyma işlemeli ceviz ka-pısı kanatları üzerinde kabartma olarak şu iki satır arapça yazı vardır : (Ashi-ya alâ fitrat-il islâm - ve kelimet-il ihlâs.). Bu kapıdan girince sağdaki seki ü-zerinde iki mezar vardır :

Birinci mezar : (El merhum el mağ-fur-ül leh MEHMET ÇELEBİ BİNAĞA HANBEK el aliyy-ül aziz-el Kadîr fi ta-rih- tarihi yazılmamıştır.)

İkinci mezarda : (vefat-il merhume el mağfure essaide eşşehide el mebrure SULTAN HUNDİ Hatun - BİNTİ MEH-MED ÇELEBİ nevvre kabrehu. Ah el-mevt. Şehri safer hateme bilhayr-i vez-zafer sene hamsin ve semanemiete. 850

Sol tarafta Seydiharun'un mezarı vardır; Fakat kitabesi yoktur, Kapıdaki kitabe onun vefat tarihini de göster-miştir.

Buradan dışarı çıkınca, şadırvan

karşısında camiin sol tarafına bitişik iki türbeden ön taraftakinde beş tane mermer sanduka lahitler vardır :

Birinci mezar kitabesi : (intakelet min darilfena el merhume el mağfure essaide eşşehide SULTAN HATUN bint-i EMİRŞAH BEĞ ibn-i TURGUT BEĞ nevver-Allahü kabreha; ayakucu taşın-da : Amenerresulü âyetlerinden sonra Fil yevm essamin min şehr-i şaban se-ne hamse ve işrine ve semanemiete 825.)

İkinci büyük mermer sanduka lahit-teki kitabeler altın yaldızla sıvanmıştır : (Mate-l EMİR EL KEBİR RÜSTEM BEĞ Bin Halil beğ fi şehr-i safer sene selâse ve erbaîne ve semanemiete. 843)

Üçüncü büyük mermer beşik şekilli sanduka, aynı tipte ve yazılar yine al-tın halle sıvanmıştır. Çatılarında «Aye-tel kürsi» ve Farsça bazı beyitlerden sonra (Vefat-il merhum ALİ BEĞ BİN RÜSTEM BEĞ fi şehr-i rebi-ül evvel min şühur-i sene selâse ve erbaîne ve semane miete. 843)

Dördüncü mezar, mermer, beşik şe-killi, çocuk lahididir : (Intekalet - il mer-hume el mağfure essaide eşşehide min daril fena ilâ daril beka r. d? HAVVA BEK HATUN bint-il Emir-il KEBİR VE SERVERİ HATİR RÜSTEM BEK tegammed Allahi bi gufranihi fi şehri muharrem-il haram min şühur - i sene isneyn-i ve selâsine ve semane miete. 832)

Beşinci küçük, mermer çocuk lah-dinde : (YUSUF BİN MUSTAFA - Ra-kamla-999)

Bu türbe içinde üç parça olarak kırık bir kitabe vardır ki bu, türbenin kapısından, veya yanındaki türbe kapısından, sökülmüş olması ihtimali vardır.

(Ammere haza el türbet-il şerife -buradan epice kırıktır- fi şehri şevval yevmi-l cüm'a sene semane ve sitine ve seba miete. 768)

Bu türbeye bitişik diğer bir türbe içerisinde bir kaç tane mezar daha vardır ki bunların hiç birinde kitabe yoktur.

Bay Rüştü Ergen'in notundan yazdığım, Seydişehir'den Konya Müzesine götürülmüş olan bir kitabe: (Fi eyyam-i devlet -is Sultan. El muazzam Gıyasiddünya veddin ebilfetih. KEYHÜSREV BİN KEYKUBAD BİN KEYHUSREV kasım-i Emir-il müminin. Fi tarihi şehri muharrem sene hamse ve selasine ve sitte miete. 635)

Seydişehir'de, postahane yanındaki (Muallim Hane) de tetkike değer. Muallimhane camii'nin içinde mihraba konulmuş olan güzel bir sülüs yazılı kitabe

Bu şehre kışla bünyad eyledi tâ kim derununda
Ne kaabil söyleşe anlarla ceys-i düşmen-i bedhâh
Cihada böyle sarfı himmet etdikçe dilirane
Ne bâla kışla kim meşk-i cihada oldu cevlangâh

1250

Türbe mahallesindeki türbenin içinde de birkaç yatır vardır. Mezar kitabesi:

Teşneler kandıkça şad olsun içüb ruhu metîn
Kıldı bu çeşmeyi inşa İSMAIL HAKKI

10 Muharrem sene 1274

Seydiharun camii yanındaki dikmen çeşmesi kitabesi talik yazılıdır : (çeşme banisi kaza eşrafından Abdurrahman zade HACI HAFIZ ABDURAHMAN EFENDİ RUHUNA RIZAEN LİLLÂH fatiha vefat ve inşa tarihi 1316)

4 Ş Kışla mahallesinde Cümhurluk devri eserlerinden güzel bir ilkokul ve

şöyledir: (Ammere haza el mekte-bit Tâlim-il Kuran ibtiga-i li vechillah-il âlim-il Hannan. El Hacı RECEB BİN PİR MEHMET erracî rahmeti Rabbihi-l Mennan fi sene sitte selâsine ve tis'a miete. 936) Bu camiiye bitişik türbede iki mezar vardır. Büyüğünün başucundaki menşur şekilli mezartaşının yanlarında kitabeden başka fütüvvet kandilleri [3] resimleri de vardır. Taşın bir yüzünde şu kitabe yazılıdır: (İntekale -l merhum el mağfur. El muhtac ilâ rahmet-ilâh, ŞAH MEHMED rahme... litarih-yazılmamıştır-. Diğer mezar daha kısa olup yazısızdır. Bu mezarın, Muallimhaneyi kuran RECEP efendiye ait olduğu rivayet edilmektedir. Kuran öğretmek için yapılan bu müessesede şimdi de bir hafız okulu faaliyettedir.

Muallimhane camii sonradan tamir görmüş olduğundan bu esnada kible duvarı üzerine, eski kışlanın tâlik yazılı kitabesi konulmuştur. Kışla şimdi haraptır. Yerinde bir askerlik şubesi ve yanan hükümet konağı var.

Bu kitabe şöyledir:

leri yoktur. Buradaki Eşref efendi çeşmesinin kitabesi:

Halkevi binaları ile Hemşerimiz DOKTOR SADİ IRMAK'ın çalışma bakanlığı zamanında memleketine yadigarı

(3) Fütüvvet Kandili: Fütüvvet, demek, " AHİLİK ", yolu demektir. Ahîlerin mezartaşlarında, ekseriya kandil resimleri vardır ki, bu, Ahîlerin mukaddes emanetleri arasında bulunan " ÇİRAĞ ", IN timsalidir.

olan küçük hastane ve henüz temelleri atılmış bir aygır damızlık deposu vardır. Bu yapılar konya ve Beyşehir'den gelenlerin şehre girerken gözlerini okşayan güzel kurullardır.

Vaktimin darlığı dolayısıyla doya, doya görüp görüşmeye fırsat bulamadığım doğum yurdum „ hakkında daha geniş tetkikler yapamadığıma üzüldüm Tanrı nasibederde bir daha uğrayabilirsem bu eksikliğimi yetirmeye ve şu üzüntümü gidermeğe çalışacağım..

BEYŞEHİRİNDE TETKİKLER

Eski zamanlarda (KARALIS) adını taşıyan gölün güney doğusu kenarında, yine eski coğrafya (KARALIA) (4) adıyla anılan BEYŞEHİRİ, göle doğru bir yarım ada gibi girmiş olan tümülüs'ün üstüne kurulmuşken sonra genişlemiştir. Konya - Çumra ovasını sulama kanalının başlangıcını teşkileden zarif bir köprü ile karşı tarafa yayılmış olan bu şirin kasabaya, 1293 R. senesinde, Moskof savaşından sonra göçüp yerleştirilen Kafkasyalı Ceçenler de güneydeki bir sırta güzel evler, konaklar yaparak güzellik vermişlerdir.

İlk bakışta Beyşehir, Seydişehir'den daha işlek ve hareketlidir. Çünkü Seydişehir gibi bir sonuç değil, Konya - Akseki - Antalya şosesi üzerinde bir güzergâhtır. Hele tatlı, berrak sulu ve bol balıklı olan gölün varlığı ve sulama tesisatı buraya ayrıca önem vermiştir. Fakat havası, gölün yaydığı miyasma dolayısıyla ağır ve sıtmalıdır. Buranın tarihi de: Seydişehir faslında anlattığımız (HOMONATLAR) ın çetin mücadele ve müdafaalarına sahne olmuştur. Karalia şehrinin harabesi üzerinde kurulmuş olan " İçeri Şehir ", dediğimiz yığma tepede: Eşref Oğullarının cami, medrese, kervansaray, imaret, hamam kale; türbeler gibi medenî tesisler bu

(4) KARALIA : Tabiri, bu zamana kadar (Kireli) olarak yaşar.

gün kısmen harap olmakla beraber görülecek şeylerdir.

Bu eserler arasında yalnız Eşrefoğlu camii, geçen yıllar içinde, Vakıflar tarafından mükemmel olarak onarılmıştır. İlçe merkezi, karşıyakada, yenişehir kısmında gelişmeye başladığından bu taraf çok ihmal edilmiştir.

Eşrefoğlu Süleyman beyin yaptırdığı cami, bir şaheserdir. 697 H.1296M tarihinde yapılmıştır. Camiin içindeki çinili kemer üzerinde, çinilerle yazılmış olan kitabe şöyledir.

(Ammere haze - l mescidil camii - l mübarek el Emir - il hayr SEYFÜDEVLETİ ve EDDİN SÜLEYMAN BİN EŞREF fi Sene seb'a ve tisine ve sittemiete. 697)

Gayet zinetli oymalarla işlenmiş olan menberin cephesinin kenar sularında Ayetelkursi yazılıdır. Menber kapısı üzerinde de şu kitabe yazılıdır.

(Emere bi inşa - i el menber - in nazîr erreffi el EMİRİL ÂDİL SÜLEYMAN BİN EL EŞREF)

Bu kitabe üzerinde de bir süs teşkiletmek üzere girift olarak, küfi hatlardan tertiplenmiş: (Allah, Muhammed; Ebubekir, Ömer, Osman, Ali) adları yazılmıştır. Bunu herkes farkedip okuyamaz, nakış sanır.

Cami mihrabına yakın, büyük bir taht halindeki müezzin mahfilinin taban tavanının kenarlarında tahta pervazlar üzerine boya ve nakışlarla işlenmiş madalyonlar arasında tâlik yazıyla şu yazılar yazılıdır:

(Seadet bâd) (Mustafa Beğ ki sahib-il hayrat,) (Mübarek bâd), (Pederidir Vezir-i Sultanî), (Cami icre meh-i muharremde), (Eyledi bir makam,ı nuranî), (Göricek ben dahi didim tarih) (ne güzel mahfil etdi nuranî), (Kelebehül fakir SEYYİD MUHARREM). Tarih misrâının ebret hesabıyla tutarı

1002 dir. İkinci Selimin oğlu Üçüncü MURAD'ın devrine rasthyan bu tarihte "Vezir i Sultanî? "olan zatın oğlu MUS-TAFA BEĞ'in bu mahfili yaptırdığı anlaşılmaktadır. Fakat bu zatın babası olan Vezir-i Sultanî kimdir? Açıklanamamıştır. Bu devrin vezirleri arasında : "Sadrazam Sokullu Mehmet Paşa, Kıbrıs fatihi Lalâ Mustafa Paşa, Yemen fatihi Sinan Paşa, Ferhad Paşa, Özdemiroğlu Osman Paşa, Çagala zade Sinan Paşa. „ lar vardır. Acaba bu Mustafa bey hangisinin oğludur ve kimdir? Ben anlayamadım. Bildirenlere teşekkür ederim.

Eşrefoğlu Süleyman beyin, Camiye bitişik olan türbesinin kitabesi :

1 — Emere bi inşa-i hazet türbetil mübarek el meymun-i min indillahi tealâ fiddareyn-il EMİR-İL KEBİR-il HATİR

2 — Ebül meâlî SEYF-il Hakk-ı bil millet-i veddin SÜLEYMAN-BİN EŞREF

1 - Ol Emir-il mü'minin çün etdi rihlet

Makarrın ya ilâhî eyle cennet

2 - Bakaya azm kıldı fenadan

Dedim tarih " ola ruhuna rahmet „ (959)

Bu üstü açık türbenin içinde sonradan tamir görmüş bir kitabesiz mezar vardır. Fakat kapısının üzerindeki kitabe yazılı (Emir-il Mü'minin) tabiri halife padişah veya en büyük beylerce verilen ünvan olduğuna göre burada yatanın da adı yazılmadığına nazaran büyük bir meçhul içerisinde kaldık ?

Kitabe tarihi, Kanunî Süleyman devrine aittir. İran savaşları esnasında Karaman valisi bulunan büyük Şehzade (Sultan Mustafa) 40 yaşlarında iken Konya Ereğlisinde şehid edilmiştir. Kendisinin Dedesi Yavuz Sultan Selime benzediğini tarihler yazar. Acaba buralara getirilmiş gömülmüş olmasın . ?

Ulucami avlusunda Beyşehirin yıkılan bazı tekke ve türbelerinden ve

Fî şühur-i sene ahade ve seb'a miete 701

Bu türbe içinde üç büyük sanduka vardır; fakat ayrıca kitabeleri yoktur. Şüphesizdir ki bunlardan birisi, Ulu camii yaptıran Süleyman beyindir.

Türbe içine sonradan konulmuş birkaç mezartaşı vardır. Bunlardan ikisi :

1 — (Merhum Şeyhzade DERVİŞ HASAN BEY ibni ŞEYHZADE HASAN PAŞA rahmetullahi aleyh ruhiçün fatiha 1117,)

2 — (Erdi zeval ömrünün enuhine-İns-ü melek uğradı etti vehine.

Merkad-i pâk-i BEĞ'e tarih içün-Fatiha de bir Hasanın ruhine 1117 (Bu iki taşın da Derviş Hasan beye ait olduğu anlaşılmıştır.

Cami cephesine bitişik avluda damı kubbesi mevcut olmayan açık türbenin kapı kitabesi dikkat nazarımı çekmiştir. Bakınız :

hususiyile (İskender mevkiinde Çileter Türbesinden) getirilmiş bazı lahitler, mezartaşları vardır. Bunların cami içine konularak korunması uygundur. Çileter'den getirilen yeşile yakın renkte bir taştan yapılmış olan lahit birkaç parça olarak kırılmış ise de cephesinde haza ettürbet-il mübarek(شاهك) Şülbek? bin Mulu şah ilâ rahmetillâh) yazıları okunmaktadır. Bu isimler de tetkike değer. Beyşehirinde fazla kalamadığım için bunlar ve bu isimler üzerinde derince incelemeye fırsat bulamadım. Eşittigime göre Beyşehir müftüsü bay Ömer Tekin Beyşehir tarihi ve kitabeleri üzerinde meşgul olmakta imiş. Bizi bu noktalar üzerinde aydınlatmasını rica ederiz.

Eşrefoğulları ve eserleri hakkında tarihçilerimiz oldukça bilgi vermişlerdir, (5) dediğim gibi vaktimin darlığı ve

(5) Bu hususta bakınız: Tarih encümeni Mecmuası. No. 27 sh. 136 « Anadoluda İsmâî Kitabeler Beğşehri. Halil Edhem » 1330 Ağustos. Bu makalede Halil Edhem merhum, Beğşehri kitabelerini kendisi yerinde görmiyerek başka bir zatın gönderdiği notlara göre yazmış olduğundan, bazı mühim yanlışlıklar vardır. Meselâ: İsmail Beğin Taş Medrese kitabesinde İsmail'in (AKA) sı yazılmamıştır. Bu tabir yazıldığı takdirde, Bu zatın "Cami-id düvel,, de adı geçen Tatar ümerasından bir zat ve «Emin-üd Devle» nin babası olduğu anlaşılarak, tereddüt zail olur.

Halil Edhem merhumun bu makalesinde, benim istinsaha imkân ve zaman bulmadığım „Camiin dış kapısı kitabesi,, , «Kale kitabesi» „ diğer Türkçe kale kitabesi,, , „Bedestan Kitabesi,, gibi önemli vesikalar yazılıdır. Okuyucularıma o makaleyi görmelerini salık veririm. N. K.

devamlı yağmur yağımı dışarda gezme-me engel oldu. Eski akrabamdan terzi Cemal Üstün'de bir gece mihman kalarak ertesi sabah. Konyaya döndüm.

Konyaya geldiğim ertesi günü yağmurla karışık kar yağmaya başlamış, artık kışın soğuk yüzü, dışarılar-da gezip, tozmanın mevsimi geçtiğini ihtara başlamıştı. Esasen eylül başında sıcakların üstün olduğu bir sırada geziye başladığımdan kışlık geyim tedarikim de yoktu; İlk posta trenine atlıyarak Çukurova'nın herdem bahar çağı yaşıyan bağrındaki ılık âile yuvama can attım. İşte bu gezi hatıralarım, bu yuva sıcaklığı içinde, güzel Yurdumuzun batısından güneyine uzanan bin bir çiçekli sinesinden alınan balözleriyle petekleşmiş bulunuyor ve bir seyahat armağanı olarak irfan âlemine sunuluyor .. Adana: 19/X/1947 Çarşamba.

Karaman oğullarının Menşe'i

Anadolunun muhtelif yerlerinde Karaman ve Salur adlı köy ve kasabaların bulunması, ancak : Anadoluya gelen Oğuz kitleleri arasında kalabalık « Karaman ve Salur » kabilelerinin bulunmasıyla izah edilebilir. Çünkü; Asyadan Anadoluya gelen her Oğuz kabilesi, ya kendi kabilesinin ismini; yahut Asyada bulunduğu mntakanın dağ, nehir, şehir, kasaba ve köy ismini Anadoludaki yeni yurtlarına vermişlerdir. Hattâ Türkler, Asyadan Anadoluya yalnız kabilelerinin, dağlarının, nehirlerinin ve şehirlerinin isimlerini değil, ananelerini, yaşayış tarzlarını, hülâsa âlütürlerini de beraber getirmişlerdir. Öyle zannediyoruz ki, kabile isimleri, kabileye şeflik edenlere, sanki şahıs isimleri imiş gibi, verilmiştir.

Z V. Togan umumî Türk tarihine giriş, adlı eserlerinin 177 S. (Selçuk oğullarından Tuğrul, Çağrı, Çavlı isimleri şahıs isimleri olmayıp, kuşbeyi lakapları olduğu muhakkaktır. Aynı lakaplara Karamanlılarda ve Hazarlarda da raslanır.) Dediği gibi Fuat köprülü de, Türkiyat Mecmuasının cilt 1. S. 193 de (fik-

rimizce Karaman beyleri, Karaman ismini Nure Sofunun oğlu Kerimüddin Karamandan değil onun mensup olduğu ve şeflik ettiği Karaman oymağından almıştır.) Derken bizim bu zannımızı kuvvetlendirirler (1)

Şurası muhakkaktır ki Selçukiler tarafından doğudan batıya sevk edilen veya kendiliklerinden gelen kalabalık Oğuz kabileleri ne kadar serpilmiş, dağıtılmışlarsa da ister birbirlerine güvendiklerinden olsun, ister bulundukları yerlerde ekseriyet teşkil ettiklerinden olsun, hâkim Devlete isyan ederek, Müstâkil Devlet kurmaya çalışmışlardır. Danışmentler, Mengüçler, Saltuklar, daha sonra Germiyanlılar, Karasi Saruhan, Menteşe vesaire küçük devletlerde olduğu gibi Karaman oğullarında bulundukları Ermenek ve civarında ekseriyeti teşkil ettikleri, bu havalide Karaman devletini kurmaları pek tabiidir. Karaman oğullarının egemenliği altında kalan mntakalarda bir çok Karaman ve Salur adlı yer, kasaba köy adlarının bulunması, Karaman ve Salur kabilelerinin bu civarda diğer kabilelere nazaran daha keşif olması ile izah edilir.

Fuat Köpaülü Türkiyat mecmuası C.1 sayfa 193 (paflagonya havalisin debeş salur, iki Karaman adlı köy vardır.) derki, bizim izahımızı teyit eder.

Bunlar arasında Karamanabağlı küçük ve büyük Salur köylerinin, Sultaniye'de "Salur," kabilelerinin yerleştirildiğini gösterir birer tarihi hakikattırlar. Kaynakların tetkikinden anlaşıldığına göre Ermenek, Karaman ve Mut havalisine yerleştirilmiş olan kabileler sadece Karaman ve Salur kabileleri değildir.

Aralarında pekaz bile olsa "afşar," (Ağcaşar) Uygur ve Tarsus kabileleri de vardır. (1) Bizce

(1) Öyle zannediyoruz ki : Afşar, Ağcaşar kelimeleri arasındaki fark, Lehçe farkı olup, aynı şeylerdir. Karamana bağlı Afşar ve Ağdışar, yahut Afşar köyü gibi Anadolunun muhtelif yerlerinde değişik fakat aynı manayı ifade eden bir çok köyler vardır. ki bu, Anadolunun muhtelif yerlerine tarihçe malûm olan Afşar kabilesinin yerleştirildiğini gösterir. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, (Anadolu Beylikleri) adlı eserinin sayfa 3 (Karaman Kabilesi Oğuzların Salur boyunun Karaman şubesindendir. Bunların Afşar boyundan olduklarını söyleyen de vardır.) derken belki de bir hakikati söylüyor. Fakat şurası muhakkaktır ki Afşarlar (Ağdışarlar) bu havaşae keşif değildi. Uzunçarşılı (Karaman oğlu İbrahim bey) adlı belleten mecmuasının birinci sayısında İbrahim bey vakfiyesinden bahsederken vakfiyede adı geçen Afşar köyünün yerini tayin edememiştir. Çünkü yerli halk köye Afşar değil Ağdışar hattâ kaba olmasın diye "Akeşehir," demektedir. Burada şunu ilâve edelim ki kalabalık Afşarlar Anadolu da uzun zaman göçebe bir halde dolaşmış durmuşlardır. Osmanlılar zamanında bir çok Celâli isyanlarına karışmışlardır. Onların bu mücadeleleri halk şairleri tarafından türküler olarak söylenmiş durmuştur :

malûm olan Karaman- Ermenek şosesi üzerinde Yelli beldeki "Bal-kason," köyünün ismi Orta Asyadaki Uygurların merkezi olan «Bal-kason» şehrinin isminden başka bir şey değildir. Tarsus kabilesinin de Tarsus havalisine yerleştiği anlaşılmaktadır.

Hülâsa, Selçuk Sultanı Birinci Alâeddin Keykubat; (1219 -1236) tarafından 12.7-1228 fethedilmiş olan Kilikyaya Doğudan gelen kalabalık Karaman ve Salur kabileleri ve bunların arasında az olmakla beraber Afşar (Ağcaşar) Uygur ve Tarsus kabileleri de olduğu halde bu havalide iskân edilmişlerdir. Yerleşme tarihlerine dikkat edilirse Mogolların, islâm âlemi için en büyük bir tehlike teşkil ettikleri 1220 tarihine isabet ettiği görülür. Harzem Şah Mehmet Tekeş'in ordularını mağlup ve arazisini istila eden Mogol ordularının önünde Maverâünnehir, Harzem, ve Horasanda bir çok Türk kabileleri Kaçıp Ön Asyaya geldiler. Ön Asyada kendilerini himayeedebilecek en kuvvetli devlet olan Anadolu Selçuklarına iltica ettiler. O tarihte bu göçlere Doğu sınırlarını açık bulunduran Selçuk Sultanı Alaeddin Keykubat bütün bu kabileleri Anadoluya aldı.

İşte bu sırada Anadoluya bir çok tarikat ehli kimseler, babalar şeyhler dervişler, âlimler ve sanatkarlar girdiği gibi, bir çok da Türk kabileleri geldi. 1224 tarihinde Osmanlıların mensup olduğu

Kayı kabilesi 1227 ve 1228 tarih-
lerinde Karamanlı'ların mensup Mnt ve civarına yerleştiler.
olduğu Salur kabilesi Anadolu'ya

Kalktı göç eyledi Afşar illeri
Varalım gidelim çöller biziendir.
Yiğın atlar yakın eyler ırağı,
Yüce dağdan aşan yollar bizimdir.

Belimizde kılıcımız Kirmanî
Taşı deler mızrağının temreni
Hakkımızda Devlet etmiş fermanı
Fermanı padısalın dağlar bizimdir.

“ Dadaloğlu ”

Avlamaz oldu şalınları bazları
Yağma oldu gelinleri kızları
At oynatmaz gayrı Afşar düzleri
Yıkıldı ocağı söndü Afşarın

Alnı tok perçemli gelinler öldü
Afşar illerinin gülleri soldu
Ulu beyin gözü kan ile doldu
Yönü gurbet (İL)e döndü Afşarın.

Bak : Cemal Bardakcı

Anadolu İsyanları : Sayfa 36-47

EBUBEKİR SAMİ PAŞA

Yazak : Muzaîfer ERDOĞAN

Tanzimat devrinde Konya vâililiğın-
de bulunan zevat arasında Ebûbekir
Sami paşayı da kaydetmek icap eder.
Bugünkü bilgilerimize göre Halil Kâmîli
paşadan sonra yerine Selim paşa gel-
miş ve onu ise bu takib etmiştir. Bu
zat, 1844 (H: 1260) tarihinde ölen Ha-
cı Mustafa Efendi adlı bir adamın oğlu
olup askerliğe intisap etmiş ve zabıt
çıktıktan sonra Avrupaya tahsile gön-
derilmiştir. Memlekete döner dönmez
mirlivahğa yükselmiş ve ondan sonra
ise ferik olmuş [1] ve nihayet 1845
ocak (1261 Muharrem) inde vezarete
yükselerek Erzurum valiliğine tayin edil-
miştir. Takvimi vakayide gördüğümüz
bir kayıttaki Hamdi paşanın azlinden ve Af-
yonda oturmaya mecbûr edildikten sonra
Konya'ya Erzurumda vâli olarak bulun-
makta olan Ebûbekir Sami paşanın tayin
edildiği yazılıdır.[2]BöyleceKonyaya tayin
edilen mumailh, burada çok kalamıya-
rak azledilmiş ve zarurete düşmeyecek

(1) : Ferikliğe yükseldiği zaman
takdîrkârlarından Tezkire sahibi Fatîr
efendi şöyle bir tarih düşürmüştür :

شبهه سز نو مهرعم تریخیدر :

اولدی سایی بک فریق محترم

۱۲۵۷

yirmi bir beyitt'ın ibaret olan bu man-
zum tarihte onun medhî senasına dair
bir hayli mısralar vardır.

(2) : Takvimi vakayî, numara :
263

şekilde kâfi miktarda maaş tahsisi ile
Bursada ikamete mecbûr edilmiştir. [3]

Son zamanlarda rasladığımız 18 Zil-
hicce 1262 tarihli bir vesikada onun
Konyada bulunduğu müddet zarfında
esaslı bir başarı gösteremediğinin kayıt
ve tesbit edilmiş olduğunu görüyoruz.
[4] O, bu muvaffakiyetsizliği yüzün-
den Konyadan azledilmiş ve yerine sâ-
bık Bosna müşiri Osman Nuri paşa
tayin edilmiştir. Aslı bu gün İstanbul
Başbakanlık arşivinde bulunan bu vesi-
kada onun cebir ve taaddi eshabından
olmadığına ve o tarihe gelinceye ka-
dar bulunduğu devlet hizmetlerinde ce-
zâ ve töhmeti mücib bir hâli görülme-
diğine resmî bir ifade ile temas edilmek-
tedir. Bu sûretle 67500 kuruş tutan
vâlîlik maaşının 60000 kuruşu Osman
Nuri paşaya tahsis edilmiş ve Ebubekir
Sami paşaya ise aşırı derecede zarûre-
te düşmemek ve masrafını idâreyemedar
olmak üzere mütebakisi olan 7500 ku-
ruşu münasib görülmüştür. Yine aynı
vesikadan öğrendiğimize göre Ebûbekir
Sami paşanın kapukethüdası olan Mü-
fid bey; Reis paşa, nâzır ve müsteşar
efendilerin tensibi ile kapu kethüdası
bulunmayan Osman Nuri paşaya tahsis
kılınmıştır. Tanzimat devrinde kon:ya
ve çevresinin muhtelif bakımlardan du-
rumunu tesbit edecekler için değerli
bir tarihi malzeme teşkil eden bu vesi-

(3) : Keza no: 313

(4) : Dahiliye irâdeleri, no: 6741

kada Konya eyâletinin etraf ve eknâfının vüsatlıca mahaller ve aşâir yatağı yerler olduğuna dair bazı kayıtlar görülmekte ve ayrıca halefi olan Osman Nuri paşanın da hayat ve faaliyetlerine âit şimdiye kadar meçhul kalmış bazı hakikatler münderiç bulunmaktadır. Mezkûr vesikaya göre buradaki başarısızlığının rehâvet ve müsamahasından dahi ileri gelebileceği bilmünasebe kaydedilen Ebûbekir Sami paşanın Konyada kendisi tarafından bizzat yaptırılan medresesi yakın zamanlara gelinceye kadar mevcûd bulunuyordu. Mezkûr medresenin kapısı üzerinde bulunan ve bugün bizce müzeye kaldırıldığı tahmin olunan kitabedeki manzum parçayı Mithatpaşa Konyada mektupçu iken söylemişti [5] Alâeettin tepesi ile hükûmet binası arasına raslayan bu medrese, son yıllarda açılan yeni ana cad-denin güzergâhına isabet etmesi yüzünden yıktırılmasına zarûret hasıl olmuştur.

Yukarıda Konyada çok kalamıyarak azl olunduğunu ve zarûrete düşmeyecek şekilde kâfi miktarda maaş tahsisi ile Bursada ikamete mecbûr edildiğini söylediğimiz Ebûbekir Sami paşanın oraya hareket edeceği sırada oturma yerinin İstanbula tahvil olunduğuna şahit oluyoruz Buna bir kaç yıldan beri taşra memûriyetlerinde istihdâmından dolayı İstanbulda tesviyeye şâyan bazı masâlihi beytiyesi ile husûsatı sairesinin birikmiş olması sebep olarak gösterilmektedir. [6] Takvimi vekayide görülen bu keyfiyetin onun Konyadan II Safer 1263 tarihli olarak sadarete gönderdiği bir arzı üzerine vuku'bulduğu muhakkaktır. İçersinde oğlu Dâ-

(5) : Mithat paşa 1261 senesinde Ebûbekir Sami paşanın divan kâbibi olarak birlikte Konyaya gelmiş ve yine onunla beraber bilâhere aynı vazife ile Kastamonıye gitmiştir. (Bak : Mithat paşa ; Tabs'rai ibret, S: 4, İstanbul 1325)

(6) : Takvimi vekayi, no: 322

niş beyin ölümü ile İstanbuldaki evine ve orada yüzüstü kalan işlerine dair bir takım kayıtlar bulunan ve kendisinin bizzat imza ve mührünü dahi havi olan bu vesikayı burada aynen tekrarlamak öyle sanıyoruz ki, faydalı olacaktır. [7]

Tanzimat devrinde Konyada idarî işlerin başında bulunan şahısların ekserisi için olduğu gibi Ebûbekir Sami paşa için de faaliyet ve icraat bakımından şimdilik daha fazla açıklamalarda

(7) : Mubârek hakipayi mekârim câyi sedaret penâhîlerine marûzî çâkeri keminelidir ki :

Mütaallik ve şerefsudûr buyrulan irâdei maaliadei cenabı mülûkâne muk-tazayı münifi üzere halefi çâkeri devletlû Osman Nuri paşa hazretlerinin vüsulünde hemen bu taraftan hareketle mevkli ikameti übeydanem olan mahrûsei Bursaya azimet ve hernerede bulunsam eş'ail âfitâbı cihantabı hazretten istifazai envarı şefekat ve merhameti vecîbei zimmeti übüdiyet ve abdi ahkarânelerine göre resülmali mubâhat ve mefharet olarak olveçhile mahrûsei mezkûreye esbabı azimetü übeydanem müstahzar bulunmuş olup ancak sayei ihsanvâyei hazreti şahane de bir kaç seneden beri mütevaliyen biliftihar memûren taşralarda bulunduğu ve Cenabı Hak ruhi cismi âlemi velinimetü aksere ömri bîpâyan ihsan buyursun akdemçe oğlum Daniş beyin dahi vefatına mebnî Dersaadette olan hâne ve oraca hususatı saireyi übeydanem hâliyle kalmış olacağı misillu mevkii ikamete ve sâlifüzzihr hânei kemteranemde başka başka vuku' bulacak masarifatı zarûriyei übeydanem dahi ayrıca tahdisi derân etmek olmaları ile mevhub buyurdukları inayeti aliyei vekâletpenâhîleri iktizayı âlisi üzere müvafıkı re'yi zerrini isabetkarini münamileri murat olacağı surette doğruca Dersaddete azimetü bendegânem hususuna müsadei seniyei rahîmîleri erzan ve şâyan buyrulması niyazı mahsusası ile tasdia ibtidar kılınacağı muhatı ilmi âlem arayı sedaretpenâhîleri buyrulduktaki olbaptaki emrûferman hazreti menlehülemrindir. II Sefer 1263

Valii sabıkı Konya
Esseyit Bekir Sami

buluna bilecek bir durumla değiliz. Bunu ister istemez bizden sonra bu yolda yapılacak ilmî incelemelere bırakacağız Yanlız sırası gelmişken yine II sefer 1263 tarihini muhtevi bulunan ve altında ise başta Konya eyâleti sabık vâlisi Esseyid Bekir Sami mührü ile Konya eyâleti defterdarı Esseyid Mehmet Konya naibi Hüsnî ve Konya meclisi âzâ'arından Süleyman ve Esseyid Mehmet Rasih efendilerin mühürlerini havi olan bir kararnameden bazı bentler nakledeceğiz. Bu suretle onun azilden sonra dahi Konyada bazı idarî işlerden kendisini tamamen ayıramadığını görmüş oluyoruz. Aslı bugün İstanbul Başbakanlık arşivinde mahfûz bulunan ve ifade tarzı bakımından oldukça yavan olması lâzım gelen bu vesikada [8] mirliya Mahmut paşanın arz ve ihbarı üzerine Konyada süvari kışlası yakınında kâin bir ahırın tâmir ve termimi hususuna temas edildiği görülmektedir. Ankara ve Kayseriden irâde ile nakledilen süvari askerlerinin Konyada inşa olunan kışlaya yerleştirilmeleri güçlüğü mümkün olabilmiş ve hattâ askerinin çokluğu yüzünden evvelce mezkûr kışlaya bağlanan topçu askeri atlarına yer kalmıyarak başka mahal aranması icap etmişti Bu sebepten açıkta kalan hayvanatın şehir dahilindeki hanlara yerleştirilmesi ciheti düşünülmüş isede bir taraftan mevsimin kış olması diğer taraftan ise gelip geçen tâcirlerin oralarda sığınmış bulunması yüzünden icâr hususunda sahipleri ile anlaşılammıştı. Devlet malı olan ve telef olmamaları gerekli bulunan mezkûr hayvanların Konyada boş durumdaki karantine ahırına bağlanmaları münasib görülmüş fakat buda kâfi gelmediğinden sıkıntıdan bir türlü kurtulunulamamıştı Nihayet süvari kuman-

(8) : Dahiliye idareleri no: 7307

danı Mahmut paşanın mükerrer talepleri üzerine süvari ve piyade kışlası ortasında ve karantine ahırının civarında bulunan harab ve münderis ahırın tamiri uygun görülmüş ve içlerinde Konya eyâletinin eski vâlisi Bekir Sami paşanın dahi bulunduğu bir meclis tarafından tayin kılınan memurlar ve bunun için de 28185 kuruş sarfı hesap sonunda anlaşılmıştır.

Ebûbekir Sami paşanın İstanbulda bir müddet ikametini müteakib 1264 şabanında Kastamonu ve aynı yılın zilhiccesinde hava ve suyu ile imtiyaz edememesi yüzünden affını isteyen Hıfzı paşa yerine Selânik vâililiğine tâyin edilmiş olduğunu görüyoruz. [9] Başta Konya olduğu halde vâililikle bulunduğu bütün yerlerde gösterdiği faaliyetleri bu gün vazih ve etraflı bir şekilde olarak maalesef kaydedemeyeceğimiz Ebûbekir Sami paşa, nihayet 1265 yılı şâban ayı içinde (Mart 1849) hayata gözlerini yummak zorunda kalmıştır. Sedâret mektubî kalemi hülefâsından olan oğlu Ahmet Daniş bey kendisinden bir müddet evvel vefat etmiştir.

(10) : Mehmet Süreyya, sicilli Osmani, C. 3, S: 7

Tanzimat devrinde Konya valiliğinde bulunan Ebûbekir Sami Paşayı, Ağrıbozlu İbrahim paşanın ikinci oğlu olan ve vücûda getirdiği divançesiyle şiir ve edebiyat âleminin tanınmış bir siması bulunan Ebubekir Sami Paşa ile karıştırmamalıdır. Mehmet Said Hâlet ve Fatin efendilerle Ağrıbozlu Mahir Numan bey gibi bazı şairleri himayesine alan bu ikincisinin basılmamış divançesi Millet kütüphanesindedir. (Manzum eserler, No: 194) aynı kütüphanenin aynı kısmında (No: 195) diğer bir yazma nushası daha mevcuttur. Hal tercümesi için bakınız. (Sicilli Osmani, C. 1. S. 184.)

Halkçılık ve Millî terbiyede Halkevlerinin rolü (*)

İhsan EKE

Bu günkü cemiyet telâkkilerine göre sağlam bir kültüre dayanarak varlık ve bakasını idame ettirmek isteyen Milletler her şeyden evvel Milliyet idealini kuvvetli esaslara bağlamak, bunun için de Halkçılık ve Millî terbiye işlerinde Devlete yardımcı sağlam teşekküllere bilhassa önem vermek zorundadırlar.

Bizde Milliyet idealini Cumhuriyet devrinde en hakikî manasiyle Halkevleri üzerlerine almışlar, ve bu alanda gerçek değerde başarılar da sağlamışlardır.

Meşrutiyet devrinde bu vazifeyi üzerine alan Türk ocaklarının Millî terbiyede önemli hizmetleri görülmüş, Halkevleri bu hizmetleri genç nesil üzerinde tam bir inanışla gerçekleştirmeye çalışarak Halkçılık ve Milliyet idealinin ateşli bir iman haline gelmesi üzerinde ısrarla durmuştur.

Türk ocaklarının lâğvile he-

Bu konu üzerinde inceleme yaparken Doktor Halil Fikret Kanat'ın Milliyet ideali ve topyekûn Millî terbiye adlı eserinden bilhassa faydalanılmıştır

men arkasından kurulan ve ilk kuruluş senelerinde hazırlanan Halkevlerinin tüzüğünde" Cumhuriyet ve inkilâp esaslarını bütün ruhlara ve fikirlere hâkim ve mukaddes iman şartları dahilinde perçinlemek vazife ve mecburiyeti karşısındayız. Milletlerin hayat yolunda yürüyüş kudreti ve sürati sarfedilen terbiye ve irşat emeğine mütenasip ve mütevazındır." denilerek Halkevlerinin Millî terbiyede aldığı rolün önem ve derecesi belirtilmektedir.

Dokuz esaslı kol üzerinde kurulan ve her kolun çalışma yolları ayrı ayrı belirtilen Halkevlerinde bilhassa her kolun çalışmasında ana prensip olarak ele alınan Milliyet ideali ve Halkçılık duygusunun genç Türk nesline aşılması, Millî olan her şeye değer verilmesi ve kolun çalışmasında gerek beden gerek fikir terbiyesinde Millî ruh ve imanın daha sarımsız, daha kuvvetli bir hal almasına çalışılması faaliyetlerin ağırlık merkezini teşkil etmesi bakı-

mından da şüphesiz daha faydalıdır.

Tüzükte kolların çalışmalarından bahsedilirken meselâ spor kolunun çalışması hakkında verilen direktiflerde Millî ruhun aşılmasına verilen önem çok açık ve aydın olarak görülmekte, yurdun uzak yakın her köşesini sevmek duygusunu kuvvetlendirmek için bir gezme kültürü yaratmalı, yaya ve vasıtalı seyyahatler ve kamplarla Türk vatanının dağlarında ormanlarında ve sularında gezmeyi, yaşamayı, bunlara alışıp ısınmayı, bunları sevmeyi, bunlara ruhan bağlı kalmyı ve bunlar için can vermeyi Millî bir seciye, bir şuur ve bir ideal haline getirmelidir" denilmektedir. Dokuz kolun her birinde, Dil Edebiyat, Tarih, Güzel sanatlar, Temsil, Spor, Müze ve sergi, işlerinde, köy çalışmalarında Millî terbiyeyi her şeyin üstünde tutmak ve bu kıymetleri söz, yazı, şekil ve hareketle memleketin dört bucağına yaymak genç neslin Millî terbiyesi bakımından büyük bir kazançtır.

İşte Halkevleri bu vazifeleri başarı ile sağlıya bilecek çok kuvvetli teşekküllerdir. Halkevlerinin doğrudan doğruya Halkçılık ve Millî terbiye üzerinde müessir olan bu çalışmaları ve bu faydalı hizmetleri yanında ayrıca temin ettikleri diğer bir takım kazançları da unutmamalıdır. Bunları şu şekilde sıralamak mümkündür.

I -- Halkevlerine bağlı bulun-

makla gençler sokaklarda ve kahvelerde başı boş dolaşmaktan kurtulur ve herhalde beden ve fikir çalışmalarında kendilerini nizamlı ve programlı bir faaliyete alıştırmış olurlar.

Başbozukluk ruhu bilhassa sokak ve kahve hayatından, içtimai muhit içinde hiç bir nizam ve discipline kendini bağlı hissetmemekten doğar. Gerçi böyle serazad bir hayatın da gençleri hayatta her müşkilte karşılaşmağa alışmaları ve bir çok zorluklara boyun eğmeyi öğretmesi bakımından faydası varsa da böyle olgun bir tecrübeye varabilmek için gençlerin her halde mazbut ve muntazam teşkilâtlar ve Birlikler içinde çalışkanmaları şarttır.

İşte Halkevleri kütüphaneleriyle temsilleriyle, konferanslarıyla, sinemalarıyla, muhtelif toplantılarıyla ve kurslarıyla gençlere böyle mazbut ve disiplinli bir hayat yaşatmakta ve onları toplu hayatın icaplarına alıstırmaktadır.

2 — Gençlerde okuma zevki gelişir ve ilerleme şuurı canlanır. Bilindiği gibi okuma zevki çok okumakla, okumağa alışmakla meydana gelir. Eski nesillerin okuma merakı memnurluk verecek derecede değildi. Bunun sebeplerini eski okullarda ders kitaplarından başka bir şeyle meşgul olunması ve gençlerin dışarıda serbest bir şekilde okuyabilecekleri kitaplarının bulunmamasıyla izah etmek icap eder. Bu gün ise Halk-

evleri rahat ve zengin kitap evleri ile bu ihtiyacı mümkün olduğu kadar karşılamaya çalışmaktadır.

3 — Halkevleri Halkçılık prensipinin çok elverişli bir tatbik sahasıdır. Zira Halkevleri birinci derecede Halkın evleridir. Yine Halkevlerinin tüzüğüne bakacak olursak Halkevleri," Kalplerinde ve dimağlarında Memleket sevgisini mukaddes ve ileri yürüten yüksek bir heyecan halinde duyanlar için toplanma ve çalışma yeridir. Burası Partiye kayıtlı olan

ve olmıyan bütün vatandaşlara açıktır. Halkevleri çatısı altında derin samimiyet ve arkadaşlık hissi hâkimdir. Bu sebeple Halkevlerinde hiç bir merasim fikri ve kaygısı bulunmaz, denilmektedir ki, bu direktiflerden de anlıyacağımız üzere Halkevleri Halkçılık ve millî terbiye meselelerinde güvenerek ve inanarak baş vuracağımız birer kültür yuvası ve birer Millî iman kaynaklarıdır. Bu kaynaklardan her sahada ve geniş miyada istifade etmek de şüphesiz ki genç nesil için en kolay ve en müsait fırsatlardandır

500 Yıl önce Konyanın yetiştirdiği bir Musikî üstadı

Megaribe mescidi - Abd-al Mü'min

Yediler mescidi + Abd-al Mü'min

M. 1275 - H. 674

M. 1472 - H. 876

Necaî Elgin

İstasyona giden caddenin solunda Yeni yazlık sinemanın arkasındaki sol sokağın içinde Sayın Hacı Ahmet Ergun ile meslekdaşım öğretmen Tefik Kütlu evleri arasında 12,50/8,80 metre eb'adında üstü tek kubbeli dik dörtkenler prisma şeklinde bir mescid olup bugün yürekler acısı bir duruma gelen ve Konyanın en eski ilim müesseselerinden biri olan bu tarihî Selçuk. eseri iki bakımdan tedkike değer bir mahiyet arz etmektedir. Fakat bina daha ziyade ilim neşri mahalli olması bakımından tedkik ve öneme sahiptir.

Bu mescidin en eski durumu ve ilk bânisi hakkında bir bilgi edinmek mümkün değildir. Bu gün, hâlen üzerindeki kitabeye göre mescidin asıl adı (Megaribe) dir. Megaribe denilmesinin yegâne sebebi de (Ebu Osman Megribî) adında bir Kadirî şeyhinin dervişlerinin burada icra-i âyîn etmelerinden ileri geldiği kanaatine varılmaktadır. Halk arasında bu mescide (Yediler) mescidi dahi denilmektedir. Bu mescit XV inci Selçuk hükümdarı (Rûkn-al din Kılıçars-

lan oğlu Gıyas-al din Keyhüsrev-i salis) zamanında ve (674-1275) tarihinde (Mahmut bin Emîr - al Hac) tarafından tecdiden yapıldığı kitabesinden anlaşılmaktadır. Bu yeni inşadan yüzelli yıla yakın bir zaman geçtikten sonra bir ilim müessesesi haline geldiği (Abd-al Mü'min) in şahsiyeti ile muhakkak ve müsellem bulunmaktadır. (Mahmut bin Emîr-al Hac) adındaki zatın tecdiden inşasına ait ve bugün hâlâ kapısında mevcut kitabe şudur :

١ — امر تجريد هدا المسجد المبارك المعروف بمسجد المغاربة في أيام دولته السلطان الأعظم ظل الله في العالم غياث الدنيا والدين سلطان الاسلام والمسلمين أبو الفتح كيةشرو بن قلنج أرسلان خلد الله دولته ونصر الوية

٢ — العبد الضعيف المحتاج الى رحمة الله الراجي عفوہ واحسانه محمود بن امير الحاج (١) ادام الله سعادتہ واحسن خاتمة في شهور سنة اربع وسبعين وستين والحمد لله وحده وصلى الله على محمد

(*) Emîr-al Hac - Hacce giden zevata ait umur - u mühimmeye nezaret etmek üzere hükümdar tarafından tayin buyrulan memur-u mahsus (Hac burada hüccac yani hacılar demektir. Mükemmel Osmanlı lügatı S. 104)

Şu yukardaki kitabeye nazaran mes-cidin bânisi (Mahmut bin Emîr-al Hac) adındaki bu zat o devrin en muteber ve asîl bir âilesine mensup bulunduğu aşikârdır.

Megribî - Megaribe kaydının tedkikiinde (Ebu Osman Megribî) adında ki Kadirî şeyhinin burada icra-i âyini dolayısıyla musikiye de önem verildiği meydana çıkmaktadır. Aşağıda Abd-al Mü'min'in hayatı hakkında vereceğimiz kısa tedkike nazaran bu mes-cit aynı zamanda bir musiki mektebi olduğu, gerek Abd-al Mü'minin ve gerekse Megribîlerden (Ebu-al Hakem Megribî) nin de bir musikişinas olduğu bu kanaatımızı takviye etmektedir. Megribî mahlesiyle Kamus-al Âlâm'da iki zata tesadüf ediyoruz. Bunlardan (Tevhide ait divanı olup 809 hicride ölen Megribî) nin bu mescit ve Konya ile ilgisi yoktur. Kitabede adı geçen Megribî'den başka bir de yine Kamus-al Âlâm da (Ebu-al Hakem Megribî) (1) adında bir musikişinasa rastlıyoruz. Bu itibarla Megribî kelimesini tehallüs eden zevatın aynı zamanda musiki üstadı olduğunu görüyoruz.

674 hicrî tarihinden 160 yıl sonlarına doğru Nâsîh-al Ümerâ, Zâhir-al

(1) Ebu Al Hakem Megaribî (Abdul-lah bin Muzaffer) Meşâhîr-1 etlibba ve hükemadan olup 486 tarihinde Endülüstün (Merye) şehrinde doğmuş ve 516 tarihinde Şark'a rihletle ifa-yl hac ettikten sonra bir müddet Demşk "Şam", İskenderiye ve Sa'îdi Mısır'da ikamet etmiş ve 521 senesinde Sultan Mahmut bin Melikşah'a inisabla mûşar-al ileyhin ordusıyla kırk deve üzerinde naklolanur bir müteharrik hastahane yapmıştır. Müahharen Demşk'a avdetle bir eczahane açarak ica-yl tebahet ederek 549 tarihinde orada vefat etmiştir. Kendisi musikiye dahi aşına ve Ud çalmakta mahîr ve eğlenceye ziyâdesiyle mahlî idi. Edebîyatta dahi yed-i tulâ sahibi olup gayet sârt lisanlı bir şâir idi. Hicvettiği insanları ekseriya ölmüş farzederek mersiye tarzında hicvîyeler söylemiştir. Kamus-al Âlâm cilt 1 S. 710

Fukarâ, Huluk-al Muhammedî ile mensuc ve daha bir çok kemalât vasıflarıyla tavsiflenen (Abd-al Mü'min) adında Karaman devletinin en büyük âlimlerinden bir zat bu Megaribe mescidinde ilim neşredüp talebe yetiştirdiğine şahit oluyoruz. İşte bu münasebetle bu mescidin adı sonraları (Abd-al Mü'min) mescidi olmuştur.

Kabir kitabesinden anlaşıldığına göre âlim, musikişinas ve Kadirî meşâyihinden olan (Abd-al Mü'min) anasıl Konyalı olduğu da tarihî bir iftihardır.

Abd-al Mü'min'nin mezar taşını bir gözden geçirelim.

Baş tarafı :

- 1 — انتقل من دار الدنيا الى جوار
- 2 — الكريم المولى في ليلة يثنى
- 3 — صباحها عن يوم الجمعة لسادس
- 4 — عشر من شعبان المبارك
- 5 — من شهر سنة ست سبعين وثمانمائة

876

Ayak tarafı :

- 1 — العالم الرباني والعارف الصمداني
- 2 — وحده نسيج بالخلق الحمدي وغريب
- 3 — شاه بالزمار الداودي ناصح الامراء (١)
- 4 — وظهير الفقراء الفقير الى الله الرحيم
- 5 — القوى عبدالمؤمن المعروف بمؤمن
- 6 — بن خليفه الحاج الشيخ يحيى بن ركن الدين
- 7 — القادري القنوي رضى الله عنهم
- 8 — بالنور النبوي صلى الله عليه وسلم

Abd-al mü'min'in kabrinin ayak taşındaki kitabenin üçüncü satırındaki:

وشانه بالزمار الداودي ناصح الامراء

Kaydına göre Abd-al Mü'min Davut'a yakın Nay çalar, onun gibi sesi güzel ve üstün bir musiki üstadı olduğunu gösteriyor.

Tarih-i Ata (Tayyar zade Ahmet Ata) nın üçüncü cildinin 78 inci sahifesinde 28 inci Osmanlı Padişahı Selim

(1) Mızmar - Nay cemî Mezamîr
Mezamîr mızmarın cemî, Davut (a) ın
Zebûr adındaki semâvî kitabın sûreleri

III. ün musikideki eşsiz kudretinden bahsederken ve Selim'in eski musiki üstadlarıyla mukayesesinde Abd-al Mü'min'in adı geçmektedir. Bilindiği üzere Abd-al Mü'min'in vefatı (876 - 1472) ki: Karamanoğulları devletinin sekizinci ve son hükümdarı (Ahmet bey bin İbrahim bey) ve Osmanlı devletinin de yedinci Hükümdarı Fatih Sultan Mehmet zamanına rastlar. Tarih-i Ata adını zikrettiği Abd-al Mümin bu olsa gerektir. İsimden başka açıklama yoktur. Kabir kitabesinden anladığımıza göre, âlim, ârif, Ahlâk-ı Muhammedi ile mensuc, Davut gibi Nay çalar ve sesi güzel, Ümeranın nasihî, fukaraperver; takva, maruf Kadiri şeyhi Rûkn-al din oğlu şeyh-al-hac halife Yahya oğlu Kunevî Abd-al Mümin vasıflarını câmi ve hâmil Abd-al Mümin işte bu gün yıkılmağa mahkûm ve âmâde bulunan mescidde neşr-i ülûm ettiği kayden sabittir. Bu kitabeli kabir taşları evvelce Konya müzesi avlusunda iken bilâhara Sahibataya nakledilip muhafaza edilmektedir. Abd-al Mümin'in asıl merkadı Konyanın Pir Esad civarında olup sonraları sabık Müze müdürü tarafından müze svlusuna geririlmişdir. Muhterem Hocam Veli Sabri'nin (Hattatlar Armağanı) adlı eserinde Abd-al Mümin'in torunlarından Hattat Mehmet efendi diye bir hattatın hal tercemesinden bahsetmişlerdir. Kendilerinden bu hususta tenvir edilmekliğimi rica ettiğimde bana lûtûf buyurdılar. Aynen şöyle yazılıdır :

"Abd-al Mümin'in torunlarından hattat Mehmet efendi,, : Konyanın Abdülâziz mahallesinde vaki Megaribe mescidinde neşr-i füyûzat eden meşâyih-i Kadiriye hülefasından olan Pir Esad civarında merkadi bulunan Abd-al Mümin'in torunudur.)

Hal tercemesi uzun sürmektedir; Musikişinas Abd-al Mümin'in neslinin devamına en sağlam bir vesika olan bu eserden dolayı hocama minnetlerimi sunmağı bir borç bilirim.

Bu gün bu mescidin yokluğu bir gün meselesi olmuştur. Vaktiyle yüzlerce talebenin feyz aldığı ve musiki üstadlarının oturdukları bu Megaribe mescidinin tamiri hakkında Halkevi Sayın Başkanı Suad Yeşilyurd mahallî gazetede bir defa daha Tarih sevenler Kurumunun hayırsever bütçesine bir tahatturda bulunmuşlardı. Bu mescidde Öğretmen Tefik Kutlunun merhum pederleri (Asliye Hukuk mahkemesi zabıt kâtibi Konya âlimlerinden) Abd al Allah Vahdi efendi ölünceye kadar imamlık yapmış hem de hüsn-ü muhafazasına önem vermiş olduğu malumumuzdur.

Bu zatın ölümünden (1939) sonra günden güne sahipsiz kalan bu tarihî ve ilmi devreler geçiren Megaribe mescidi gurubunu idrakte acele etmektedir.

İşte yediyüz senelik bir tarihe sahip ve beş yüz yıl önce ilim neşredilen Megaribe mescidini ve Konyada yetişen bir musiki üstadı Nâyzen Abd-al Mümini anmak ve onun Konya tarihindeki önemli mevkiinin hatırı için bu küçük mescidi tamir ettirmek çaresine bakılsa çok yerinde bir iş olur.

Vaktile bir hayli evkafa sahip olan bu mescit bu gün bakımsızlığın kurbanı olmaktadır.

(1) (Hoca Hasan ibni al Hac İshak bin Bayezit-i Kunevî) yönünden 853 de kaleme aldırılan bir Vakfiyeye göre vaakıflar bu mescide bazı akar ile şehrin dışında ve içinde bir takım arazi vakfetmişti. Vakfiyede mescidin sonradan (Yediler mescidi namını) aldığına dair ibare de vardır. 853 tarihli diğer bir vakfiyeye göre Karamanoğlu İbrahim Beyin kendisine teveccüh ve intisabı bulunuyordu. Yine İbrahim Bey diğer bir vakfiye ile Abd-al Mümin'e, erkek oğullarına ve Megaribe mescidine Konya civarında dört köyü terk etmiştir. Bu son vakfiyede Karamanoğulları sülâlesi sırasıyla zikrolunuyordu.

İşte bu tarihî eserin eski ve yeni hali..?

(1) Muhterem hocam Veli Uyar'ın notlarından.

Alaturka, Alafranga

M. Nedim Güntel

Medeniyet camiasına uzun bir uykudan sonra girdiğimiz için olacak, bizde hemen her şeyde bir alaturkalık, alafrangalık münakaşası yer bulmuş, alaturka müessesese, yerini alafrangaya terketmiştir; çünkü, muzaffer olmak, yaşıyan müesseselerin hakkıdır. geçmişini geri döndürmeye imkân yoktur; maruf tabiriyle, akıntıya kürek çekmek, hazin bir gaflettir. Hangi kürek kuvveti, tersine çektiği cereyanı kendisine uydurmaya muvaffak olmuştur?

Alaturka saat, alafranga saat, alaturka takvim, alafranga takvim... ilâ. Bütün bunlar, yeniliğe karşı ihtirazın eksikliği sürüklediği dalâletlerdendir.

Güzel sanatlardan resim ve heykeltraşlık bizde, islâmî tesirlerle yeni başladığı için alaturkalık, alafrangalık gürültüsünden uzak kalmıştır. Mimarlık ise, cami, medrese, sebil, kervansaray tarzını ihyaya imkân bırakmayan hayat karşısında modern mimarlığa uymak mecburiyetiyle karşılaşmıştır. Edebiyatla musiki uzun zamanlar eskilik, yenilik alaturkalık, alafrangalık dedikodularına mevzu olmuştur. Edebiyat için bugün, artık böyle bir imkân mevcut değilse de musiki hâlâ bu ikilikten kurtulamamıştır. Alaturka mı, alafranga mı?

Hangi meselede hak, yeniliğin, alafrangalığın olmamış ki musiki meselesinde stisna teşkil etsin.. İçtimaî mües-

sese olmakta, edebiyat, Musikiden daha az mı ehemmiyetlidir? İşte, modern şekil ve öz dille bir Türk edebiyatı hayata mâkes olmaktadır. Tecrübelerden istifade etmek, beyhude yorulmamak, vakit kaybetmemek için en başta gelen şartlardandır.

Edebiyatımızla musikimiz hemen hemen aynı tesirler altında kalmış, aynı kıymetler yaratmış birer müessesedir. Edebiyatta, gazel, kaside, terci ve terki-bi bent vesaire ne ise, musikimizde de taksim, peşrev, gazel, semaî.. ilâ... odur. Nasıl divan edebiyatında bu nevilere ait şaheserler ibda olunmuşsa şüphesiz musikimizde de kendi nevilere ait çok kıymetli eserler yaratılmıştır. Altı yüz bu kadar yıl, üzerinde işlenmiş bu güzel eserlere insan kıymak istemezse de okadar yıl kendi kabuğu içinde yaşıyan, hayat ile hiç bir alâka göstermeden ince ince işlenmiş olan bu eserlerin rolü, nihayet bir tetkik mevzuu olmaktan ibarettir.

Halk nasıl divan edebiyatından bir şey anlamamış koşma, türkü, tuyuğ destan, mani gibi milli şekillerde edebî zevklerini tatmin etmişlerse halk musikisi de gazel, peşrev, semaî gibi şeylerine hiç ehemmiyet vermemiş, edebî nevilere kendilerine has birer beste ile terennüm ederek halkın bedîî ihtiyaçlarını karşılamıştır.

Modern usuller ve milli malzeme ile

resmimiz, edebiyatımız, mimarlığımız, heykeltraşlığımız gibi bir Türk musikisi de vucut bulmalıdır.

İşlenmemiş halk edebiyatı, işlenmemiş halk musikisi elbette bizi tatmin edemez. Etnoğrafya ve folklor bakımından fevkalâde kıymetli ol-salarda ne halk şiiri nede halk musikisi hiç bir zaman muasır kültür şiir ve musikisine ne örnek olabilir nede tanzir edilebilirler. Altın işlemeli bir cepken çok sanatkârane çok değerli olabilir; fakat bugünkü giyim ihtiyaçlarımız arasına girince gülünç olmaktan kurtulamaz.

Soneye karşı gazel ve kasideciligi müdafaa eden üstatların torunları, bu-

gün, o şekillerden ve o dilden ne bir zevk alıyor, ne de bir kelime anlayabiliyorlar. Onları tercümeyle kalkışsak bile anneye: « maderi mihribanım, efendim » diyen bir düşünüş tarzına akılları ermiyor.

Bence, uzun yıllardanberi, devam etmiş olan alaturkalık, alafrangalık, eskilik, yenilik münakaşalarının bütün diğer sahalardaki neticeleri musiki meselesinde bize yürüyeceğimiz yolu göstermek için kâfi bir tecrübedir. Musikinin onlardan, bilhassa edebiyattan ayrı, edebiyatın geçtiği yoldan geçmesine imkân olmıyan bambaşka bir hususiyeti olduğunu zannetmiyorum.

Konya Bilginleri

ÖN SÖZ

*Bu Naçiz eseri Dedemiz Konya müftisi
Gezlevili Hacı Ahmet ve İlgin Müftisi
Abdullah Hilmi efendilerin ruhlarına it-
haf ediyorum.*

Konya'mızın çevresinde bulunan bütün kabristanları hayli müddet baştan başa yaz ve kış demedim gezdim, dolaştım Hem de bu suretle ervah-ı emvatı ziyaret etmiş oldum, bu dar-ı fenâdan, o bir dâr-ı bekaya rihlet ve hicret eden din ve yurt uğrunda her türlü fedakârlığı ihtiyar etmiş olan, biz ahlâfa yadigâr bırakup gittikleri dinî eserleri mahza takdir ve takdis ve namlarının ebedî surette beka ve temadisi için evvelâ ismi ve cismi unutulmuş ulema-yı kiramın ve meşayih-i izâmın kabir taşlarındaki kitabeleri derc ve tesbit ettim. Saniyen : tercümei hallerini şundan bundan sora sora kaleme alarak mümkün mertebe hakikate yaklaşılarak naçiz bir kitap haline getirdim. Bundan husule gelen hata ve kusurumu niyyet-i haliseme bağışlayarak, noksanını tamamlayarak bu suretle af ile muamele buyurmalarını erbab-ı kalem ve ihvan-ı dinimin ahlâk-i hamide-lerinden rica ederim. Allahtan tevfiğ ve hidayet.

Konya Merkez Emekli Öğretmenlerinden

Veli Sabri Uyar

Konya Bilginleri

1—Meşayih-i kiramdan Hacı Himmet efendi.

Konya valisi Ebûbekir Sami paşa Şemsi Tebrizi mahallesinde dahiliye, hariciyyeli ondört hücreyi şamil bir ders hane ile birde camii şerif bina etmiştir. Ve vakfettikleri tarikatı aliyye-i Nakşibendiyye zâviyesinin beşinci meşayih-i kiramından hacı Himmet efendiye tevcihini şart etmiş ve zaviyede şeyh bulunan zatın taamiye masrafına karşılık olmak üzere senevî yediyüz kuruş vakfeylemiştir. Mumaileyh ittika ve irfaniyle ve hünsü ahlakıyla tanınmış kıymetli simalardandır. Hâlâ evsafı cemileleri nas arasında yadü tezkâr edilmektedir. 1279 tarihinde vefat ederek yerine Bozkırlı Hacı Memiş efendi zade Mehmet Behaettin efendiyi getirerek hankahe oturtmuşlardır. Şemsi Tebrizi mezarlığında metfundur. Kabir taşındaki kitabesi şudur :

۱ - مرحوم بکر ساي ۲ - باشا خانقاهي ۳ - پوست
نشینی رجال ۴ - نمشندیدن مغفور ۵ - له حاجی همت
افندی وحفیدی ۶ - مصطفی روحلرینه ۷ - فائحه ۱۲۷۹
**

2 — Meşayih-i izamdan Şirvanlı Hacı Halil efendi.

Sırçalı mesçit mahallesinde vaki arsasına onbir hücreyi şamil bir hankahe inşa etmiş olan tarikatı aliyyei nakşibendiyye meşayihinden Hacı Halil efendi bin Veliyüddin efendi hankahın mesalihi için 1100 kuruş vakfeylemiştir.

Hankahte sâkin olan mütevellî olacak, usulü tariykati aliyye-i Nakşibendiyye üzere hatmi haccgân kıraet ve nukudi mezkûreyi irbah edecektir. Nukudun ribhinden senevî 120 kuruş tevliyet ve meşihat vazifelerine ita ve mütebakisi mütevellî yedinde hıfz edilecektir.

Vakfın tevliyeti hayatta oldukça nefisine, vefatından sonra Amasya'da metfun olan mürşit ve üstadi merhum Ahmet Sıraceddin efendi (1) hulefa-

[1] Hacı Sıracettin efendi Rusya devletinin Şeki vilayeti ahalisinden iken Amasya'ya hicret etmiş ve ulumu zahireyi o zaman esatizei kiramdan ulumu batiniyyeyi de Sadrazam Şirvanlı Mehmet Rüştü paşanın pederinden (2) tahsil ederek icazet almıştır.

İlmü irfaniyle şöhratşiar olan Hacı Ahmet Sıracettin efendiye bir kısım ahalisi Şekili ve Şirvanlı olan Amasya ahalisinin günden güne teveccühü artmakta olup Şirvan ve Şeki ahalisi etrafı şayi olan bu şuhrete tebean akın akın gelmeye ye şeyhe hediyeler getirmeye başlamışlar. Şeyhi müşarün ileyh Amasya'ya minareli bir camii şerif, kendisi için bir türbe, havlisine bir medrese, bir şadırvan üç dört odalı bir zaviye bina ve mesalihi için nukut vakfetmiştir. Bununla beraber camii şerifle türbe kârgir olmakla beraber kubbele-ri kurşunla, içerisi Şeki ve Şirvan kilimleriyle döşenmiştir.

sından tefsiri şerif ve ulumu ilâhiyyei saire tedrisine muktedir bir kimse şeyh ve mütevellî olup, müruru eyyam ile icrayı şerai-t müteazzir olursa menafii fukarayı müslimine sarf edilecektir,

Şeyhin biri Türkçe diğeri İrâncâ olmak üzere iki kıt'a divani kebirî vardır.

Nazenin tarikine yakın olan men-subları divanî, ezgi ile okurlar. Bu suretle şeyhlerinin ruhaniyetini şad ederlerdi. Şeki ve Şirvan taraflarından gelen muhipler cümle kapılarından girerek büyük bir tâzim vaziyeti alarak sürüne sürüne türbenin nirdübanına kadar gelerek nirdübanın basamaklarını öperek türbe-ye girer, kapının etrafında yedi defa tevaf eder cebindeki paraları türbedar tarafından konulan kâseye dökerek çıkarlar. Şeyhinin sağlığında izdiyadi şuhretini çekemiyen bazı kimselerin ihbarı üzerine Şeyh Malatya'ya nefy olunarak bir müddet orada kalmış fakat vukuu vefatı üzerine Amasyadan giden müridanı şeyhin naşini yedi gün mesafesi olan Malatya'dan Amasya'ya kadar omuzlarında getirip türbesine defn edildiğini evrak müdürü olan Sil-leli merhum Sait efendi 1931-1933 senelerinde işitmiştir.

(2) Şirvanlı Mehmet Rüşti paşanın pederi Şeyh İsmail Amasya'nın garbi cınuhî cihetinde memleketin beş dakika haricindeki dağın yamacında Yeşilırmağa nazır mahalde ufak bir cami ittisalına kendisi için bir türbe havlisine bir şadırvan, mütevellî ve imam için kitabhane bina bir parça bahçe tarh ve tanzim etmiş, ve bunların masarifine karşılık olmak üzere hazinesi evkaftan kâfi miktarda maaş tahsis edilmiştir. Şirvanlı Mehmet Rüşti paşa bir aralık sadareten azil ve Amasya'ya nefy olunmuş ve orada bir gûna meşguliyeti ve görüşecek emsali bulunmadığından dolayı sıkılarak o zaman Amasya'da bulunan pederinin müridi Şeyh Hacı Sıracettin efendiden bir dua

Mezkûr şeraiti havi 5 şevval 1276 tarihli vakıfname sureti musaddakası evkaf idaresince mahfuzdur. Hacı Halil efendinin vefatından sonra İstanbul'da müsafir olarak mukim müderrisini kiramdan Seyyit Süleyman Salim efendi mezkûr vakfe 500 kuruş zam ve Hacı Halil efendi vakfına ilhak ederek vakfı evvelin vaz ettiği usul ve şerait kendi vakfında de cari olmasını şart etmiş ve 27 Muharrem 1280 tarihli birde vakıfname tanzim eylemiştir. Hacı Halil efendinin vefatından sonra tev-niyaz etmiş mumaileyh Sıracettin şeyhinin türbesine giderek şeyhinin merkadi başında sabaha kadar ayak üzre bulunur, güneşin tuluundan sonra su gibi terler içinde olduğu halde avdet ve Rüşti paşadan bir haber olup olmadığını sorar menfi bir cevap alır. Aradan bir iki saat geçtikten sonra mabeyin baş kitabetinden gelen telgr-afta " İtlakınıza ve sadarete tayininize dair iradeyi seniye sudur etmiş olduğundan hemen İstanbul'a hareket eylemeleri ,, iş'ar buyrulmuştur. Bunu da Evkaf müdürlüğünden mütekait Sil-leli merhum Sait efendi Amasya'da Evkaf müdürü iken kendisine hüsnü itimat olunur ki-barı ulemadan Şirvanlı Abdullah efendiden işitmiştir. Meşayih-i ızamdan Hacı Halil Efendi asrının feridi olup 1280 tarihinde cıvarı rahmâne intikal etmiştir.

Hacı Fettah mezarlığında metfun-dur. Kabir taşındaki kitabesi şudur :

طریق نقشیدین اسمی آنک خلیل رحمان
نامنه شیروانی دیرلر کندیسى قطب زمان
وبرر ایدی هم اناه هر کیمه ایسترسه اول
صادق ایدی هر سوزنده ایتمه دی کندى قبول
عمریکى ویرمه هبایه حق رضاسین سنده بول
ذکر توحید ایله کوچدی وزمه نفسه امان
باغ بردوسدر مکانی آکا هیچ شک وشبهه یوق
کلدی مثلى جهانه بویه جه بر کوکلى طوق
ذی کرم شول اولو خلاق رحمت ایتسون آکا چوق
تاریخی سن حساب (غرف) دارى نوجوان

liyet ve meşihate meşayihî kiramdan İcîl'li şeyh Mehmet efendi getirilmiştir. Mumaileyh ittika ve irfaniyle ve feza-aili ilmiyye ve ahlakıyyesiyle mutearef bulunduğu elyevm elsinei naste fahr ile yad olunmaktadır.

Şeyhi müşarün ileyhin vefatından sonra dersâmden İbrâhalî merhum Mustafa efendinin kayınbiraderi Abdullah efendi tayin olunmuştur. Hacı Halil efendinin ahfadından vilâyet Baytar müdürü Halil beyle sarraf Mehmet Vehbi efendi hankahın milkiyeti hakkında kadaastro mahkemesinde ikame ettikleri dava neticesinde milkiyeti hakkındasadır o'an ilâm temyizden tasdik buyru'lmuştur.

(3) Ulemayı Kiramdan ve meşayihî ızamdan İcîl'li Şeyh Mehmet Sadık efendi.

Sülâleyi hazret-i Şeyh İsa'den Sey-yid Şeyh Mehmet efendi bin Davut efendi, Recep 1224 1805 yılında İcîl (Silifke) vilâyetinin Gülnar ilçesine bağlı Sınır karyesinde doğmuştur. Tahsili Karaman'da, Bor'da, Niğde'de, Kayseri'de dir. Konya'da son icazeli Müfti Abd-Al Ahat efendiden dir. 31 yaşında Nakıboğlu medresesine müderris olmuş, 27 sene 6 ay müderrislik yapmış ve 58 yaşında da Sırçalı medresesinin müderrisliği uhdesine tevcih edilmiş, beş seneye karip bir zaman da orada müderrislik yapmış, vefatında Sil-leli Ali efendi hocaya bu vazife niyabeten verilmiştir. İşte bu suretle Konya'da neşri ulûm etmiştir. Konya uleması nezdinde kadri ve dereceyi ilmiyyesi yüksek imiş. Ulema, ziyaretine geleceklerinde : Şeyh efendinin yanına varmak ve konuştuğunu anlamak için (Vankulu) lugatini beraber götürmeliyiz .. derlermiş. Bu meşhurdur.

Talebeliğinde Karaman abası geydiği için Karaabalı şeyh efendi demekle maruftur. Hattâ hocası Abd-Al Ahat efendiyi derste pek çok tazyik ettiğinden, hocayı müşarünileyh aylarca

refikasine iltifat göstermediği için hanım muzdar kalarak : niçin böyle geceleri sabahlara kadar rahatsız kaldığını ve dersle meşgul bulunduğunu efendisinden sual etmiş : O da, bir gün pençeresinin altından geçerken hanıma göstererek : gel hanım, beni senden ayıran ve sabahlara kadar beni rahatsız eden işte gör şu karaabalı şeyh efendidir... didiği ve sonra hanımın mukellef bir çamaşır düzerek şeyh efendiyi çağırıp hocasını tazyik etmemesini reca ettiği ve dürüyü bir Arapla odasına arkasından gönderdiği tevâtüren söylenmektedir. Meşahiri fudaladan Urfalı Aynı Vahit Mehmet efendiye ulemadan birisi şeyh efendiyi sormuş şu suretle tevsif etmiştir :

(İlimde asrın Numanı, Hilimde Osman Bin Affanı. Sahade Hatemi Taisi, Tevazu'de Ahmet bin Kays'dır) demiş. Bunu, merhum Aksekili Mehmet efendi hoca rivayet edermiş. Kuddusi hazretleri görüşmeğe gelip avdetinde kendisinden sonra meşayihden birisine şu cevabı vermiştir. : (Yağı dökülmüş kandili şeffaf, hemde silinmiş ve fitili şamandırısıyla konmuş, kibriti yanında, hemen yakacak kadar bir işi kalmış... diye cevap vermiş). Şeyh Mehmet efendinin vefatından evvel gördüğü rüyası nazarı dikkati caliptir. Merhum hoca Abdülbasir efendiden işiten torunu Mehmet Hilmi efendinin rivayeti üzerine: Bir Kurban bayramının beşinci günü Şeyh Mehmet efendi, Eski köyünden gelirken hoca Abd-al Basir efendiye medresesinin önünde tesadüf etmiş, attan inerek Abd-al Basir efendiyle görüşmüş ve kendisine gördüğü rüyayı anlatarak vaktimiz pek yaklaştı, hoca hakkını halâl et demiş, ve evine gelip hastalanarak üç gün sonra vefat etmiş, cenaze namazını Çadır-çeşmede kılmışlar, cemaate yer bulunmamış, kalebelikten parmak üzerinde uçmuş gitmiş olduğunu hoca merhum söyler ve akabinde ağlarmış.

Ruyası şudur ve Eskilde görmüş-
tür : (Benim boynuma bir zincir tak-
mışlar türbenin arka tarafındaki yarım
pençereden beni içeriye çekerlerken
bizim birader Kalender efendi geldi "bı-
rakın o bizdendir kendi gelir,, deyince
beni bırakıverdiler. O yarım pençerenin
önüne yattım ve andan sonra bizim bi-
rader gelüp ayak ucuma yattı) demiş.
Vefatından sanra rivayet ettiği yere ve
sonra da biraderinin ayak ucuna yat-
maları nazarı dikkati celp ettiği, anlaşı-
yor ki vefatı günü biraderi köyden
gelüp habersiz kabrini oraya kazmış-
lardır. 32 yaşında postnişin şeyh Arif
efendinin torunu Kara Fatma hanımın
kızı Aliyye hanım ile evlenmiş ondan
dokuz oğlu olmuş sekizi validelerinin
hayatında, birisi de bir sene sonra ve-
fat etmiştir. Bu hanım ile on iki sene
beraber yaşamışlar, sonra hanım rah-
meti rahmana kavuşarak Nakıboğlu ca-
mii şerifinin gün batısı tarafında nenesi
Rabia hanımın yanına defn edil-
miştir.

Bunun vefatından sonra merhume-
nin ana baba bir kardaşı olan ve
Nakıp Mehmet Arif efendinin hemşiresi
bulunan Aişe hanımın ve Cemalettin
zade Sadık beyin kızı (Düriyye) Nazire
hanımla evlenmiş ve andan da dünya-
da zürriyeti kalan üç kızı ile bir oğlu
olmuştur. Ve 19 sene de onunla bulunup
sonra da Şeyh Mehmet Sadık efendi ru-
yasında gördüğü veçhile Mevlâna ve
ceddi emcedialâ Celâlettin-i Rumi kad-
desallahu sırrahü Al-Ali hazretlerinin
çağırması üzerine (İrcei) emri celili
rabbaniyesine icabetle 17 Zilhicce 1287-
1869 miladi tarihinde teslim-i ruh ede-
rek türbeyi Mevlâna'nın gün doğusuna
hıdıre denilen yarım pencerenin önünde
metfeni mübareki malûmuna girmiştir.
Şeyh Mehmet efendinin evvelki haremi
sülaleyi tahireyi Mevlânadan Aliye ha-
nım gayet sabire ve ahlakı hasene sahib-
esi olduğunu Şeyh Mehmet efendi torun-
larına ve hısım ve akrabasına rivayet

edermiş. Vefatından mukadem de Meh-
met Yümü efendinin nenesi aynı sülâ-
leye mensup Dürüye hanım da pek çok
sena ederek kendilerinden kemali hoş-
nudisini söylemiştir. Dürüye hanım beş
kendi yetimi, iki kardaşlarını ve üçde
Şeyh Mehmet efendinin yetimlerini ter-
biyeli büyüttüğü için kendisi öksüzler
anası diye kabîle arasında şöhrat şiar
olmuştur. Bunlardan başka Mehmet Yüm-
nü efendiyi de yetimlikten büyüttüştür.
Mumaileyh ile beraber on bir yetim bü-
yüttüştür. Ve oda sonra Şeyh Mehmet
efendinin yaşına girmiştir ki 63 yaşında
da kendisi vefat ederek türbeyi Mevlâ-
nanın cenup cihetindeki kösesine karip
bir mahalde defn edilmiştir. Mumaileyh
Mehmet Yümnü efendinin dayısı İlyas
Sıtkı Efendi de doğu tarafında Saraç
zade hocanın kabrinde pederinin civar-
ında metfundur.

Tarikatı aliyye-i nakşibendiyye
meşayihindendir. Ömrü 63 sene 5 ay
17 gündür.

Şeyh Mehmet efendinin sülâlesi:
Şeyh İsa ve Şeyh Ali—Al Semerkandi
hazretlerine ve oradan da Hazreti
Hüseyin bin Aliye mensuptur. Mehmet
Sadık bin Davut Seyyid Mustafa bin
Seyyit İsa bin Abdurrahim evlâdı zükûr
Şeyh İsâdan validesi cihetinden yine ay-
nı sülâleye müntesiptir ki Mehmet Sa-
dık bin seyyide Halime binti Seyyit
Mustafa bin Seyyit İsa ibni Seyyit Ab-
durrahimdir. İşbu sülale Zilhicce 1282
tarihli Silifke sancağının mahkemesin-
den sadir olan ve binlerce şahit huzur-
uyle karara müstenit ve kararnamede
mevcuttur. Kabir taşındaki kitabesi
şudur.

۱- هو الخلاق الباقي ۲- المرحوم والمغفور رسالة ۳-
حضرت شيخ سيد عيسى دن ۴- مدرسين كرامدن
ومظنة ۵- فخامدن وفضلاى بنامدن ۶- طريقت
عليه نقشبنديه-ن ۷- ايجايلى شيخ محمد افندى ۸-
ابن داود افندى روح ۹- شريفلسنه هدية لله انما تحه
وفاتى ۱۷ ذى الحجه ۱۲۸۷

TARİHTEN DAMLALAR

Başlarken

Basri Gökçaya

Evren tarihi hakkında kuşbakışı
bir bilgi vermek istedik. En eski dinî
ve ilmî kaynaklara ve bilhassa acunun
en tanınmış bilgilerin derin ve klâsik
incelemelerine, araştırmalarına dayanan
ciddî ve otoriter kalemlerin mahsulü
olan bu değerli bahisler, okuyucuları
tarih kültürü bakımından, bekledikleri
fikrî ve bilimsel faydalarla kucak kuca-
ğa getirecektir.

Mevzu; tarihsel olayları bir flim
halinde canlandıracak, okuyucuları tat-
lı ve cazip bir, gıcıklayıcı heyecan ak-
ışı içinde Evrenin yaratılışı, arzın kuru-
luşu, nebat ve hayat problemlerinin te-
şekkülü teorileri ve bu arada bilhassa
Türk ırkının bütün beşer kümeleri üze-
rindeki kıdemi ve kökenliği hakkında
tam ve mutlak bir fikir sahibi kılacak-
tır.

Bu mevzuların Tabiata ait olan kı-
sımları en kuvvetli teorilere dayanmak-
ta ve Riyazî müeyyidelerle desteklen-
mektedir. Milletlerin ilk çağlardaki do-
ğuşu, başlangıçtan bu güne dek gelip
geçen kavimlerin hükûmet tarzları, me-
deniyete hizmetleri, yaşadıkları devirler
ve geçirdikleri hayat şekilleri hakkında
çok zengin ve zinde, bilhassa tam ve
enteresan, tarihsel bilgiler verilmektedir.

Bu bilgiler, klâsik eserlerin mahsulü

olup tarihe ve geçmişe meraklı olanları
esaslı ve, belki de bu güne kadar işlen-
memiş fikirlerle besleyip tatmin edecek-
tir.

Hiç şübhesiz ki bu konuyu ele al-
ırken, Halk kültürü Mabedleri olarak
değerlerine inandığımız (HALKEVLERİ)
çatısında ışığa doğru süzülen gençlik
kütlesini ilk amaç tuttuk. Ve henüz bu
çeşitte bir araya getirilmiş genel bahis-
lerle temasa gelmemiş olacaklarını san-
dığımız aydın nesli, çok zevallı tarih
olayları, bazen hayret verici, bazen de
ibret ve tecessüsle karışık heyecan do-
ğurucu beşerî problemlerle başbaşa
bulundurmak istedik.

Konumuzun en derin ve en şumul-
lü kısmını (TÜRKLER) bölümünde deş-
liyeceğiz. Yalnız his, ve, sübjektif bir id-
dia olmaktan daha çoktarihsel ve mon-
umantal olaylara, canlı ve ölmez ger-
çeklere dayanan hakikat; TÜRKÜN
acun tarihindeki okansal yerini ve kö-
kenliğini bizzat kendi diliyle söyleye-
cektir.

—Evrenle Arzın Kuruluşu—

Evrenle arzın kuruluşu problemi,
insan muhayyilesini daima meşgul eden
bir fenomen «Beşer zekâsı» muhakeme-
si, tefekkür gücü bu karanlık uçurum
önünde bocolaya bocalaya yolunu şaş-
ırmış ve aklını hayret girdabına kaptır-

miştir.

Dinî klâsiklerden bir çokları, Evrenin kuruluşunu, bütün güçlerin ve imkânların tek kaynağı ve tek faktörü olan mutlak bir varlığa ırcâ etmiştir. Bunların ileri sürdükleri iddialar, fensel ve riyazî tecrübelerine uygun düşmektedir. Ve bu sebepten ötürü tabîî bilimlerin erbabı tarafından benimsenmiştir.

Kâinatın ve cüzlerinin kuruluş çevresini fennî bir cepheden mütalaa edenler, bunun bir asıldan ve bir nüve- den doğduğuna zahip olmuşlardır. Ve yine bu ilim zümresi, teorilerini isbat sadedinde bir takım riyazî ve heyetsel kanunlara dayanmışlardır.

Fakat bunlar da işin karanlık noktalarını çözememiş ve konuyu tam bir uyanıklık alanına çıkaramamışlardır. Bilhassa konu, gide gide gökler Ummanına dalınca beşerin tefekkür ve muhakeme gücü büsbütün yolundan kalmış ve aksamalar kaydederek hayrte düdenine saplanmışlardır. Burada duraklama olmakla beraber, iş tümünden yüzüstü bırakılmış değildir. Mücerred manevî duygu ilcasından ileri gelen teorilerden sıyrılarak yalnız fennî ve riyazî tecrübelerine kıymet veren, tabîî tarih ve heyetî bilgileri yönünden ortaya konan nazariyeler, Evrenin kuruluşu bahsindeki çabalamaları binnisbe aydınlığa doğru iletebilmiştir.

Evrenin ve çevresindeki âlemlerin doğuş ve kuruluşu ile gelişimi hakkındaki teoriler, âdeta romantik bir zihin ve hayal mücadelesi halinde beliregel-

miştir. Bunlardan bazıların ileri sürdüğü tahminler, kuvvetli ve kandırıcı olduğu kadar da canlı ve cazip bir çehreye bürünmüş görünmektedir. Şöyle ki:

Sema boşluğundaki cirimler, ve mücerred buuddaki Nârî sisler, buğular deryası, döne döne nihayet bir gün yorgunlaşarak tortu halini almıştır. Bunlardan da gaz halinde itici ve çekici kuvvetler meydana gelmiştir. Bunlardaki dümdüz yöneyler de harekete geçmiş ve çırpıdaki aynı çekici ve itici güçlerin etkisiyle ve onların tesirine kapılarak hareketlerine devam etmiştir.

Bundan sonra manzumelerin hareketlerine bir duraklama, yani tevakkuf ve muvazenet hasıl olmuştur. Ve böylelikle mücerret boşlukta devirlerine, ara vermeden devam eylemiştir. V. S...

İkinci Teoriye gelince, o da, diğ olup şöyle bir mecra kovar :

Bütün kâinat, âlemler çevresini muhittir. Ve bunlar, bir faktörün eseridir. Münhasıran o kudretin ibdâ ve icâd mahsulüdür. Tümü bir cevherden yaratılmıştır. Sabitelerle seyyâreler, göklerin felekler tabakatının iucileri ve ziynetidir. Asıl olan tek ve basit cevherin sıvısı, buğu halinde sema CEVvinde bir çok asırlar yüzmüş, en son, göklerdeki cirimlerle diğer mevcudat, dahi bu suretle meydana gelmiştir. Seyyareler, ışıklarını başka cirimlerden almaktadır, Kendileri ise içleri, bünyeleri NÂR ve karanlık birer cisimdirler. Ancak Kâinatın bu şekli alması için geçen zaman için düşünülen ölçüler hakkında kesin bir fikir ve rakam söylenemez. V.. S...

Yazma Tarih ve Divanlar Serisinden :

Bakainin Türkçe Manzum Tarihinden Bir Bölüm

Mahmut Mesud Koman

Arkadaşımız, Sayın Ahmet İzzet Konyunoğlunda gördüğümüz Manuskürilerden biri de Bakaî adlı Osmanlı devrine mensup bir Türk şairinin eseridir. bu eser manzum olarak Türkçe yazılmış büyükce bir kitaptır.

Eserden anladığımıza göre, Bakaî, tarihi vakaları Mesnevî tarzında sıralamak istemiş, eserde ilk nazarda, mısraların vezinlerindeki eksiklikler göze çarpar. Bu hal, şairin, kuvvetli bir nazım olmadığına delalet etmez. Belkide bu düzensizlik, bu kusur, eserin aslından bir istinsah esnasında dikkatsizce yapılan kopyadan da ileri gelmiş olabilir.

Derbeyan-ı zaman-ı Mehmet Han Vefat-ı İbrahim Bey Bin Karaman

Karaman oğluna bir gün ecel-i cam
Dükketti ömrünü, devr-i zamane
Ganı mülkü cihane sığmayan şah
Ganı Kesra-vü Dâra ganda gitti
Varolma devlet-i dünyaya mağrur
Yüze gülüçdür dünya-yı fani
Çü, İbrahim Bey etdi intikalî
Ulu oğlunun, İshakdı adı
Silifkeyi ana taht etmişdi
İki oğlu Mehmet Hane kaçdı
Pir Ahmed, Konya tahtında oturdu
Karamana, diler, Kasım ola şah
Uzun Hasanı edindi penah, ol
Ana gönderdi Elçile Beyler

Hal tercümesini bilmediğimiz Bakaî'nin, yaşadığı devri eserindeki imla ve dilin yardımıyla bir dereceye kadar tahmin etmek mümkün olabilir sanırız. Gerçi Osmanlı devri Türk şairleri arasında da bir kaç Bakaî varsada bu manzum tarihin bunlardan hangisi tarafından yazıldığını lâyükile tayin etmek için mütaaddit araştırmalar yapmak lazım gelir Bizse burada yalnız şairin bu eserini tanıtmak maksadıyla, kitabın içinden Karaman oğlu İbrahim Beyin vefatı ile oğulları arasında Karaman ilinde geçen vakaları aynen aşağıya nakletmekle iktifa ediyoruz:

Sunup kaçırıldı zehrin kâmi nakâm
Gözün yumdu, veda eddi cihane
Bir arşun bize nice sığdı nakâh
Cihandan her biri, ne ile gitti
Bu cah-ı dün için hiç olma mesrur
Ko,anı iste, mülk-ü câvidanı
Kalur altı oğlu, dinle noldu hâli
Anı, mülke şeh etmekti muradı
Hazinesin, koyup gitmişti
Selamet erdi ve bahr gecti
Ana vermişti, anı, anda turdu
Anın ola, cemi taht-ı dergâh
Kim anın himmetiyle ola, şah ol
Yazup name, tazarrular, dilekler

Biraderleri sür, her cihetden
 Bana sen gösterirsen bu huzuru
 Kabul edip, Hasankim sürdü leşker
 Hemen İshak Bey istikbal etti
 Pir Ahmedle buluşup, cenk ederler
 Çü, vafir, erdi leşker her cihetten
 Mehmed Han eşigine erişdi
 Uzun Hasan, haramidi Türkman
 Kızıl Ahmedî, İshaka koşup ol
 Karamanın iki oğlu dâhi erişdü
 Olara dirlik etdü, sah-ı devran
 Mehmet Hane, İshak elçi düzdü
 Dedikim : verdim Akşehri sana
 Gelüp Elçi erişdi Padişaha
 Mehmet Han dahi emretti name
 ki Bazar-ı çarşambe ola had
 Ötesin, öte bana eyleyüp zam
 Çü, elçi kesdi menzil göçdü gitdü
 Ederler, Elçiyi İshaka malûm
 Kabul eylemedü etdü şehaat
 Gelüp elçi haber bildürdü şahe
 Atalya, Sancağı Beyünü Hünkâr
 Yazuldu, Kayseri sancağı, Beyine
 Göçüp gitti bularkim sürdü leşker
 İki leşker erişüp buluşdular
 Ziyade leşker erdi her taraftan
 Bir oğlun, avretin kodu gitdü
 gece, gündüz yörüyüp menzil aldı
 Ecel erişdi verdi can-ı paki
 Cihandan göçdü gitdi kodu tahtın
 Erişdi Pir Ahmet geçti tahta
 Yaraşmaz akile mağrur olmak
 Ganı bu tahta senden evvel gelenler
 Çü, fanidir bu ki mağrur olma

Hakka, sürüp kamusun, memleketten
 Veririn, her göçüne, bin Flori
 Gelüp bir gün, Hasan Bey erdi, der'ler
 Buluşdu ve Karamana, iletti
 Pir Ahmede, cihanı tenk ederler.
 Pir Ahmet çıkdi giddi, memleketten
 Elini' öpdü, ayağına, düştü
 Haramiden, harap oldu Karaman
 Çıkup gitdi, tutup öz, mülküne yol
 Mehmet hanın, eşigine düştü
 Erişince ecel, sürdüler, ezman
 Muradı arzedüp, mektup yazdu
 Havale etme, karıdasumu, bana
 Okundu name, malûm oldu şahe
 Hemen kâtip eline aldı, hame
 Karındaşına, anda
 Berisin beri, yana, eyle fehm
 Karaman mülküne, erişdü, yetdü
 Sunuldu name, malûm oldu, mefhum
 Şehin sözüne etmedü itaat
 Dedü, ne dedülerse Padişaha
 Koşup Pir Ahmede, dedü, yörü var
 Ola yoldaş, Antalya sancağı Beyine
 Megerkim Ermenekte erişirler
 Ederler cenk, aşup, uruşurlar
 Kaçup İshak gitdü memleketden
 Silifke kalesinde, dinle ne etti
 Varup, Uzun Hasan katında kaldı
 Pes ol cana ki çekermiş anı hâki
 Tasarruf etdi gayrı kimse haddin
 Sürur etdi, bu fani tahtı bahta
 Bu dehr-i dün için mesrur olmak
 İştik gördük nice öldüler
 (Bakaya) dogru yoldan dur olma

Başkomutanlık Meydan Muharebesi

« 30 AĞUSTOS »

Konuşan Yarbay Cevdet Ertuğ

Sayın büyüklerimin erzu ve emir-
 leri üzerine 30 Ağustos 922 Başkomu-
 tanlık meydan muharebesi hakkında
 sizlere bilgi vermeye memur edildim.

Bu görevin bir iki gün evvel veril-
 mesi bakımından lüzümü kadar hazır-
 lık yapamadım. Pek kısa olacak maru-
 zatımın kusurları olursa af ile görülme-
 sini istirham edeceğim.

Mevzuumuzun özeti : 30 Ağustos
 922 Başkomutanlık meydan muharebe-
 sine nasıl hazırlandı, nasıl başladığı
 nasıl sona erdiği.

Bize istiklâlimizi, Millî bütünlüğümü-
 zü, yüz aklı ile başardığımız bü-
 tün inkilâplarımızı ve bugünkü refah
 ve saadetimizi kazandıran bu zaferin
 26 ıncı yıldönümünün kutlanmasında
 Türk Milleti :

İstiklâl harbinin başından sonuna
 kadar harbi sevk ve idare ve icra e-
 den en yüksek komutanlarından ere ka-
 dar bu zaferin evlatlarını ve Millî ordu-
 da hizmet eden binlerce adsız kahra-
 manları her zaman şükran ve minnetle
 anmağı iftiharla borç bilecektir.

Baştanbaşa fedakârlık feragat ve
 san'at eseri olan büyük zaferimizin biz-
 lere ilham ve kuvvet kaynağı olarak
 kıymetini muhafaza edeceğine şüphemiz
 yoktur. Her vesile ile tarihimizin şan-
 lı günlerini anmak bizler için zevk ve
 iftihar duyusudur.

Hazırlık devresi :

Yunan ordusu talihini birer defa
 İnönünde denedikten sonra Eskişehir
 Kütahya muharebelerini takip ederek
 bir kerre de Sakaryada denedi. Bu sa-
 vaşlarda Millî ordu Yunan ordusundan
 kuvvetce silahca zayıf bulunmasına rağ-
 men Yunan ordusunun taarruzlarını kır-
 mış ve yurdun iç kısımlarını istilâdan
 kurtarmıştı. - Yunan ordusunu yurdun
 harimi ismetinde boğmak lâzımdı. Mi-
 saki Millî bu düşmanın yok edilmesile
 mümkün olacaktı. Buna hazırlanmak icap
 ediyordu.

Esas taarruz kararı 10/Aralık/921 de
 Akşehirde Büyük Garpcephesi Karar-
 gâhında verildi. Bu karardan maksat
 düşman ordusunun yok edilmesi idi.

Bu kararın verilmesinden taarruzun
 başlayacağı güne kadar uzun bir hazır-
 lık devresinin geçirilmesi icap ediyordu.
 Avrupadan tedariki iktiza eden silah,
 cebhane, sair harp levazımı ile; yeniden
 silah altına alınacak bir kaç sınıfla mev-
 cudu artan ordunun askerî teçhizatını
 ikmâl etmek mecburiyeti vardı.

Bunların temini paraya lüzüm gös-
 teriyordu. Uzun zaman harp içinde bu-
 lanan fakir halkımızdan bunları temin
 etmek çok güçtü. İşte her türlü güç-
 lükleri yenen şeflerimiz bu safhada da
 güçlükleri yendiler. Bu hazırlıklar esna-
 sında düşmanın yapacağı mukabil hare-

ketlere karşıda tetbirler alındı.

Sakarya muharebesinden sonra Ordu yeni bir konuşa geçti. Mevsim kışa doğru ilerledikçe konuşda da gerekli değişiklikler yapıldı. Bundan da maksat ordunun eğitimini ikmal edecek hazırlığı sağlamaktır. Bütün kış ve kıştan sonra devam eden eğitim, tatbikatlar, haziran ve temmuz aylarında da bütün hızıyla devam etti. Bu aylarda bütün birlikler komutanlar tarafından teftiş edilmek suretile kontrol edildi. Yurdun dışından gelecek olan bilhassa hafif makineli tüfeklerle kamyonlar İskenderun yolu ile Adanaya ve buradan da cepheye sevk edilmeye başlandı.

Bundan başka, yabancı propağandalara karşı tedbirler alınması lâzımdı. Aslı olmiyan haberler ve değişik haberler yayan düşmana karşı mukabil bir hareket yapılması da lazımlıydı.

Mesa'â : Trakyada kuvvet toplayarak İstanbulu Yunanlılar işgal edecek veya Bursayı muhafaza etmek şartile Yunanlılar Sevr hattına kadar çekilecek, veya bilhassa Erler arasında : Karşınızdaki Halife ordusudur! Din kardeşlerinizdir! Bnrlara silâh atmak Allah ve Peygamber yanında makbul değildir! ... gibi uydurma havadislerle âdetâ bir sinir harbi başlanmış oluyordu.

İşte bunlarla mücadele ederek bir taraftan da hazırlığına devam eden Millî Ordu artık taarruz için kat'i kararını vermişti. Kısmen silah ve cephanesini ikmal eden Millî Ordu düşman gerilerinde ve içlerinde köylü kıyafetinde köylüler dolaştırmak ve sayısı beş tane olan tayyarelerimizi uçurmak suretile keşifler yapıyor, haberler topluyor düşman ordusu hakkında bilgi sahibi olunuyordu.

Eğer Yunanlılar hakikaten sevr hattına çekilmiye başlarsa taarruza mevcut hazırlıkla hemen başlanacaktı. Fakat böyle bir hareket görülmediğinden

Başkomutan ve Genel Kurmay Başkanı 27 Temmuzda Akşehir Garpcebhesi Karargâhına gelerek bir toplantı yapıldı, 15/ Ağustos 922 ye kadar hazırlıkları ikmâl etmek ve sıklet merkezi birinci ordu bölgesinde olmak Afyon güney cephesinden esas kuvvetlerle taarruza geçmek üzere, taarruzun yapılması ve günün de 26/ Ağustos/922 olması kararlaştırıldı. En son olarak 28,30 Temmuzda I, II Ordu komutanlarıyla 1,4,5 Kolordu komutanlarının da iştirakiyle bir toplantı daha yapıldı. Verilen kararın esası şöyle oldu:

Sıklet merkezi Birinci ordu bölgesinde; ve birinci ordunun sıklet merkezi de Akarçaydan - Toklu sivrisi arasındaki bölgede bulunacaktı. Dördüncü kolordu emrine verilen sekizinci tümen ile birlikte birinci ordunun sağında ve üç tümen birinci hatta bulunacak. (8, 5, 11 tümenler) birinci hatta 12 inci tümen ihtiyatta.

Bunun sonunda birinci kolordu dört tümeni ile birinci hatta bulunacaktı. (Sağdan itibaren 23, 15, 14, 57 tümenler)

Altıncı tümen Toklu sivrisi - Ahat köy - Güney boğazı hattına karşı ordunun sol kanadını temin edecekti.

Beşinci süvari kolordusu birinci kolordu ile altıncı tümen arasında. Ahır dağlarını aşarak kuzeye geçmeye çalışacak-şayet buna imkân bulamassa Çekil tepenin zaptından sonra ilerleyecektir.

İkinci kolordu (7, 4, 3 tümenler) Efesultan- Şuhut-Sandıklı mıntakasinda ihtiyatta bulunacaktır. Birinci ordunun vazifesi : Afyon Cenup mıntakasinda hazırlanmış Sahra mevziine taarruz ederek Yunan ordusunu kuzeye atmak ve bu ordunun İzmirle muvasalasini keserek düşmanı gayri müsait bir şekilde açık sahrada kat'i neticeli bir muharebeye mecbur etmektir.

İkinci ordu mıntakasinda : Eskişehir karşı Porsuk vadisinin iki tarafında yalnız bir alay bulunacak. Kırkbirinci tümen Seyitgaziye karşı toplanacak. Atmış

birinci tümen Afyon kuzey doğusunda ki cepheye taarruz edecek, bu tümenin kuzeyinden mürettep suvari tümeni taarruz edecektir.

Birinci tümen Kozviran-Hüsrev paşahani ile doğusu bölgesinde ikinci hatta da toplanacak.

Altıncı kolordunun 16 inci tümeni kuzeyde; ve 17 inci tümeni güneyde olmak üzere Akar çayın kuzeyinde Afyon doğu cephesine taarruz edecektir.

İkinci Ordunun Vazifesi: Karşısında ki üçüncü Yunan kolordusunun üç; ve Afyon cephesinde birinci Yunan kolordusunun iki; ve Döver bölgesinde bulunan ikinci Yunan kolordusunun üç; ki cem'an sekiz Yunan tümenini taarruzla tesbit ederek birinci ordumuzu taarruzunu kolaylaştırmaktadır.

Kocai' gurubu ile altıncı tümenin güneyinden Meaderes ağzına kadar olan geniş bölgede üçüncü suvari tümeni ile diğer müteferrik kıtalarımız da karşılarındaki düşmana taarruz ederek, başka yere Yunan ordusunun kuvvet ayırmasına mani olacaktır.

Bu suretle plan hazırlandıktan sonra düşmanı baskına uğratmak esastı. Bu bakımdan bu durumun alınması için harekâtın gizlenmesine şiddetle lüzum vardı. Bunun için de bütün birlikler gece yürüyerek, gündüzleri hiç bir yerde hayat eseri dahi göstermeyerek, mevzilere yanaşmağa başladılar. Ve taarruzdan on gün evvel, hudutlar dışına olacak bütün telgraf, posta muvasaleleri kaldırıldı. Limanlarda bulunan gemilerin dışarı çıkmalarına müsaade edilmedi. Ve gemiler bu limanlara yanaştırılmadılar. Velhasıl düşmanın gözünden ve kulağından gizlenmesi için o günün tekniğine göre her şey yapıldı.

24 Ağustostan itibaren Başkomutanlık ve Garp cephesi Karargâhları harp kademeleri Akşehirden Şuhuda hareket ettiler. Tümenler, kendilerine evvelce verilen emirler dahilinde, 25 Ağustostan

itibaren hazırlık vaziyetine girmeye başladılar.

Başkomutanlık, 25 Ağustos günü Kocatepeye giderek, ertesi günü başlayacak olan tarihin en sayılı meydan savaşlarından birisinin cereyan edeceği araziyi kendi gözleriyle tetkik ettiler.

Garp cephesi komutanının ordulara verdiği bir emirle 26 Ağustos sabahı ortalık aydınlanırken büyük taarruzun başlamasını tebliğ ediyordu.

Bu taarruz başlarken Yunan ordusu şu durumda idi :

Üç kolordudan mürekkep Yunan ordusunun esas kısımları Eskişehir-Afyon bölgesinde idi. Bunlardan üçüncü kolordu (3' 10, 15) tümenler Porsuk vadisinin kuzeyinden Seyitgaziye kadar Eskişehirin kuzey doğu, doğu, ve Güneydoğusunda birinci hatda ;

Birinci kolordu (5, 12, 4,1) tümenler Afyonkarahisar kuzey doğu, doğu, güneyde birinci hatda ;

İkinci kolordu (7, 9, 13) tümenler Döver - Hamam - Eğret bölgelerinde ikinci hatta; ikinci tümen Toklu Sivrisi- Ahat Köy bölgesinde, Suvari Tümeni Uşak'ta bulunmakta idiler. Bunlardan başka Birecik bölgesinde II tümen, İznik gölü ile Marmara arasında bir alay, Çivriliden itibaren Menderes ağzına kadar müteaddit müstakil alaylar ve işgal bölgelerinde asayişin temini için bazı birlikler vardı. Buna göre Yunanlıların küçük Asya ordusu 13 piyade bir süvari tümeninden ibaretti.

Karşılıklı kuvvet mukayesesi :

	Er	tayyare	tüfek
Türk ordusu	186000	5	98000
Yunan ordusu	195000	12	130000
	A. M. T.		H. M. T.
T. O.	839		2025
Y. O.	1002		3180
	Top		Kılınç
T. O.	323		5890
Y. O.	344		1500

Yunan Ordusu şöyle tertiplenmişti : Afyon doğu kuzeyinde beşinci tümen bunun güneyinde 13 üncü tümen bunlar Akarçayın kuzeyindeki mevzi-

lerde bulunmaktadırlar. Bu tümenlere altıncı kolordumuzun 16-17 inci tümen lerimiz taarruz etmişlerdir.

Akarçayın ve Afyonun güneyinde dördüncü tümen. (Bu tümene dördüncü kolordumuz taarruz etmiştir.) Bu tümenin batısında bir tümen bulunmaktadır. (Bu tümene de birinci kolordumuz taarruz etmiştir. Yunanlılar bu mevzileri bir yıldanberi tahkim etmişler ve hazırlamışlardır. Bunlardan başka Dumlupınar mevzilerini de hazırlamışlardır.

General Trikopisin hatıratından öğrenildiğine göre Yunanlılar, bizim Afyon bölgesinde bir taarruz hazırladığımızı kısmen sezmışler, fakat bu malumata inanmamışlar veyahut tedbirde hata etmişlerdir. Yegâne yapılan tedbir, ikinci kolordunun yedinci tümeninden bir piyade alayı 25 Ağustos günü bizim 4,1 ci tümenler cephesine sevk edilmiş ve o gün akşam bu alay yerini almış bulunuyordu.

TAARRUZUN BİRİNCİ GÜNÜ:

26/Ağustos/1922 sabahı, ortalık aydınlanırken, saat 5/30 dan itibaren, topçularımızın kısa süren bir tanzim atışı başladı.

Birinci ordu cephesinde 7,5: 15 lik toplardan 200 kadar topun tesirli atışıyla düşman siperleri karma karışık edilmeye başlandı. Yunanlıların böyle bir taarruzu beklemediklerini yaptıkları dağınık topçu ateşi ile belli ediyorlardı.

Topçu ateşi Kalecik Sivrisi —1310 rakımlı Ekmektepe - Belentepe - Tınaz tepeye toplanıyordu. Yunan siperleri bir saat kadar topçu ateşiyle dövüldükten sonra piyadelerimiz bu ateş desteği altında hücumla geçtiler. Saat 6 da Tınaztepe, Saat 9 da Belentepe zaptedildi.

Bundan sonra Küçük Kaleciksivrisi ve batısındaki tepeler Kılınç Aslan gediği öğleden evvel elimize geçti. Afyon Karahisarı kapayan 1310 rakımlı tepe mukavemet ediyordu. Çünkü ağır topçu ateşimiz bu mevziye kâfi derecede tesirli olmuyordu.

Düşman Akarçay-Kalecik arasındaki bölgelerden şiddetli bir topçu ateşiyle mukabeleye başladılar İlk bakışta bir karşı taarruz bekleniyordu.

Tınaz tepesi geri almak için Yunanlılar çok gayret sarfettiler. Sadece taarruzlarının hepsi geri çevrildi. Fakat akşam yeniden yaptıkları bir mukabil taarruzla Tınaz tepesi muvakkaten kaybetmiş bulunuyorduk. Karanlık basınca birliklerimizin tekrar yaptıkları bir süngü hücumu Tınaz tepesi geri aldırdı.

Birinci Yunan kolordusu kumutanı Trikopis, siklet merkezimizin Afyon güney bölgesine tevcih edilmiş olduğunu anladı.

Dördüncü tümeni, 12 inci tümen bölgesinde bulunan takviyeli bir alay kuvvetinde olan Plastiras müfrezesi ile ve 9 uncu tümeninden iki taburla; birinci tümeni 7 inci tümenin geri kalan kısımlarıyla takviye etti. 9 uncu tümenin kâmiilen emrine verilmesi hususunda ikinci Yunan kolordusu komutanına yaptığı teklifi dinlemedi.

Suvari kolordumuz Ahırdağlarında düşmanın kapamasını ihmal ettiği bir dağ geçidinden 25/26 Ağustos gecesi geçerek 26 ağustos sabahı erkenden kol başısıyla Çayhisara vardı. Öğleye doğru da birinci tümeniyle Mestan paşa mevzilerine taarruza başladı. Bu mevzi Afyon güney tahkimatının sağ yanını muhafaza etmek üzere Yunanlılar tarafından hazırlanmıştı. bir topçu taburu ile takviyeli bir alay tarafından işgal ve muhafaza ediliyordu.

Suvari tümenlerinden çıkarılan iki keşif bölüğü demir yolunu ve Afyon İzmir telgraf hatlarını tahrib ettiler, bu suretle Suvari Kolordumuz taarruzun birinci günü düşmanın yan ve gerilerinde tesirini göstermeye başlamıştı.

İkinci Ordu bölgesinden yapılan taarruzlarda çok üstün düşman kuvvetleri tesbit edilmişti. Porsuk çayının iki tarafından taarruz eden 61 inci alay Seyit Gaziye taarruz eden 41 inci tümen, Kaz

uçurana taarruz eden 61 tümen, bu Tümenin kuzeyinden taarruz eden mürettep süvari tümeni Akarçayın kuzeyinden taarruz eden 6 Kolordu tümenleri 7 Yunan tümenini tesbit ettiler.

Akşama doğru savaş neticesi şöyle idi

4 kolordu bölgesinde 5 Kafkas tümeni Küçük Kaleciksivrisini, 11 tümen Küçük Kalecik sivrisi batısındaki mevzileri, Birinci Kolordu bölgesinde 23 tümen Belen tepesi, 15 inci Tınaz tepesi 14 üncü tümen Kılınç Aslan gediğini zaptetmişlerdi. 1310 Rakımlı tepe Çekil tepe, Toklusivrisi mukavemet ediyordu.

Yunan ordusu Başkomutanı İzmirde olduğundan cephede ceryan eden vakayı vaktile kavrayıp; karşı tedbirler alamadı. Afyon bölgesindeki kolordularıyla öğleye doğru irtibatı kesilmiş olduğundan, Kütahya üzerinden zorlukla muhabere yapabiliyordu. Gariptir ki Başkomutan, birinci ve ikinci Yunan kolordularının imhışına kadar İzmirde

kalmış, ve bu hatayı yapmış bulunmakta idi.

Buna mukabil Türk ordusu Başkomutanı ile Garp Cephesi komutanı, harekâtı kendi birliklerinin içinden idare etmiş; ve harekâtı adım adım takip etmiş bulunmakta idiler. Binaenaleyh bu kadar azm ile iş başında bulunan komutanların zaferi de büyük olacaktı; zafer uzak değil; pek yakında idi.

Yunan ordusu Başkomutanı ancak akşam üzeri geç vakit emrini vermiş: Birinci kolordunun sol kanadındaki beşinci tümen ikinci kolorduya veriliyor; buna mukabil Toklusivrisi — Ahatköyü bölgesindeki ikinci tümenle Uşaktaki süvari tümeni birinci kolorduya veriliyor; Ve birinci kolordunun mutlaka mevzilerini muhafaza etmesi isteniyor.

İkinci kolordudan birinci kolorduya kıtaat verilmesi menediliyor. İkinci kolordunun emrindeki tümenlerle Çay-Hamidiye arasından doğuya doğru bir taarruz yapması emrediliyordu.

(Devamı—gelecek sayıda)

KONYA MATBUAT TARİHİ

Tefrika No. : 1

Mehmet ÖNDER

GİRİŞ :

Bir mahallî matbuat tarihi, o yerde matbaanın açılmasıyla başlar. Buna göre (Konya matbuat tarihi) ni tetkik ederken, Konyaya matbaanın ne zaman getirildiğini bilmek lâzımdır.

Araştırmalarımıza ve bulduğumuz en eski matbu vesikalara göre, matbaa, Konya'ya, Abdülâziz'in padişahlığı zamanında (Konya Valisi Burdurlu Ahmet Tefvik Paşa tarafından getirilmiş olmalıdır,

Bunu kat'i bir tarihte tesbit etmek istersek Konya'da matbaanın hangi sebeble açıldığı ve ilk basılan eserin ne olduğunu bilmemiz lâzımdır.

İstanbulda resmi ve hususî gazeteler intişar ederken vilayetlerde de resmi birer matbaanın kurulması ve o vilâyet dahilinde bir resmi gazetenin intişarı kararı Konya'ya da isabet etmiş, hükûmet konağında bir matbaa kurularak [2 kasım 1286] tarihinde Konya'da ilk defa resmi (K O N Y A) gazetesi intişar etmiştir (1)

Konya matbuatını bu tarihten itibaren ele alıyoruz. Konumuzu 2 ana bölümde incelemek zorundayız:

1— Konya'da çıkan gazete ve dergiler

2— Konya'da basılmış kitap ve risaleler

Biz 2 incisini başka bir yazımıza bırakıyoruz. Bu etüdde Kronolojik sıra ile Konya'da çıkan gazete ve dergilerden

(1) Burada bahsettiğimiz matbaa (taşbasma) dan ayrıdır. Daha önce ilde bazı evrakı matbaanın taşbasmasıyla basıldığı vakidir.

bahsedeceğimiz. (2)

K O N Y A

İller resmî gazeteleri içinde en ömürlüsü olan (Konya) gazetesi 2 kısım 1286 (1869) tarihinde Konya valiliği tarafından yayınlanmaya başlanmıştı.

1932 yılına kadar devam eden ve 62 yaşına giren bu resmi gazete bazı safhalardan geçmiştir:

1—(Kasım 1869) dan (Ekim 1917) yılları neşriyatı, (No 1- 2253)

Bu müddet içinde haftalık ve 4 sütun üzerine 2 sahife olarak çıkmakta, daha ziyade mahalli havadisleri ve vilâyetin tamim ve ilanlarını yaymaktadır.

Yazı işleri il kaleminden idare edilmiş tanesi 10 ila 20 para arasında değişmiştir. İdarehane ve matbaası (vilayette özel daire ve matbaa) olduğu zikredilmektedir.

2 - 1917 - 1925 yılları arasında :

Haftanın çarşamba günleri çıkar. Eb'adı aynıdır. Yazı işleri için (Muhasebei hususiye Müdüriyetine baş vurulur) kaydı konmuştur. Tanesi 2 kuruştur.

3 - 1925 - 1932 yılları arasında :

Bu devredeki neşriyatı bazı fasıllarla devam etmiş 1928 de yeni harflerle, 1931-32 de de haftada iki gün (pa-

(2) Bu etüd ilerde daha geniş tafsilat ve örnek metinli olarak kitap halinde yayınlanacağı için biz (Konya) dergimizde matbaatı kısaca tanıtmakla iktifa ettik.

zar ve çarşamba) çıkmağa başlamıştır. İdarehane ve matbaası San'at okuluna taşınmış, 4 sahife ve (5) kuruş fiatla satılmıştır.

Konya gazetesi resmi olduğu için Mes'ul Müdürlüğü ve sahipliğini valilik üzerine almıştır. Ancak gazetede hiç bir zaman ismi belirtilmiyen bir (Neşriyat Müdürü) vardı. Neşriyat müdürlüğünü bir müddet Server Rifat yapmıştır. Gazete sütunlarında şehrin ileri gelen kalemliere yer verilmiştir.

Konya gazetesinin (25 Mayıs 1932) tarih ve 394/2685 sayılı nüshasında çok mühim olan şu havadis vardır :

« Merhum Valimiz İzzet Beyin Cenaze merasimi:

Konya valisi İzzet beyefendi 21 - 5 - 1932 günü öyle üzeri saat 11,10 da sekte kalpten vefat etmiştir.

Müşarünileyh İzzet Beyfendi Cumhuriyet idareciliğinin en eski valilerinden namus, fazilet ve mesleğinde vukuf ve ehliyeti ile en mümtaz şahsiyetlerden biri idi »

Konya gazetesi, iç işleri Bakanlığının hususi gazete çıkan yerlerde resmi gazetelerin çıkamıyacığını bildiren kararı ile kapanmış ve Konya kültürüne 62 yıl hizmet etmiştir, koleksiyonu vardır.

A N A D O L U:

(Pazar ve çarşamba günleri çıkar, sabahleyin neşrolunur Osmanlı gazetesi)

Çıkış tarihi : 30 Ağustos 1324 (1908)

Sahip ve mesul müdürü : Mehmet Bürhanettin

Baş muharriri : Abdürrahman Rahmi,

Adresi ve matbaası : Konya'da Maarif evleri karşısında daireyi mahsusa.

Her nüsha 4 sayfa ve 3 sütun üzerine tertiplenmiş ve tanesi (10) paradan satılmıştır.

Konyada ilk hususî gazete olan Anadolu, ikinci meşrutiyetin ilânından sonra haftada 3 defa çıkmaya başlamış ve başlık klişenin altına (Meşrutiyet ga-

zetes) sözü ilave edilmiştir. Bu devrede ser muharriri (Necati) dir.

Mahalli havadisleri, ilânları ve ekseriya dine dair etüdleri yayınlayan bu gazetenin özel koleksiyonu vardır (4)

MEŞRİKİ İRFAN

(Haftada 2 defa çıkar ilmî ve si-sya gazete) çıkış tarihi : Ocak 1909

Sahibi : Mazlum Zade Hacı Osman.

Mes'ul Müdürü : Mehmet Hilmi.

Baş muharriri : Mehmet Bürhaneddin.

Adres ve Matbaası : Konya Şerafettin Camii karşısında (Meşrik'i irfan) matbaası.

Her sayı 4 sahife ve 3 sütun üzerine tertip edilmiştir.

Sayısı (10) paradır.

(Meşriki irfan) gazetesi, açık fikirli, yenilik sever bir gazetedir. Konyaya gelen bir seyyar tiyatro trupunu övdü diye aynı yıl çıkan (Hakem) gazetesi tarafından şiddetli hücumlara uğramıştır.

İlmî makalelere ve tarihi yazılara yer vermiştir [Koleksiyonu vardır]

(Meşriki irfan) ın çeşitli ve bol hurufatlı matbaasında bir çok âsar da yayınlanmıştır.

HAKEM

(Haftada 2 defa çıkar, ilmî edebî siyasi Osmanlı gazetesi)

Çıkış tarihi : 1325 (hicri)

İmtiyaz sahibi ve Mes'ul Müdürü : Mehmet Teyfik

Başyazarı : Süleyman Necati, bilâhare Yusuf Mazhar.

Adresi : Konya'da Hakem gazetesi

Her sayı 4 sahife ve her sayfa 3 sütündür, sayısı (10) paradır.

Hakem gazetesi ittihatçı bir gazetedir. 10 temmuz 1325 hicrisinde çıkan № 31 - 32 inci sayıları kandil dolayisi-

(3, 4) Bunlar ve bundan sonraki gelecek gazete ve dergilerin koleksiyonlarının yerini yazının sonuna ilâve edeceğim.

le (özel sayı) olarak çıkmıştır.

Gazetenin sahibi Mehmet Teyfik Bey, 2 inci meşrutiyette Konya meb,usu seçilmiştir.

Yazarlarından bazıları şunlardır : Ali Rıza ef. , Muallim Hicri, Mehmet Hilmi, Sabit, Kâzım, Maarif Müdürü Hacı Hulusi v.s.

Aleksandr adlı bir suvari çavuşu Ermeninin arıcılık ve peynirciliğe dair uzun bir etüdü yayınlanmıştır. (Koleksiyonu vardır.)

ŞEMS

(Haftalık ticari ve siyasi gazetedir.)

Çıkış tarihi : 2 Şubat 1909

İmtiyaz sahibi : Abbasi Mevlevî

Mes'ul Müdürü : Hacı Hadi

Baş muharriri : Muiniddin Mümtaz

Adresi Konya'da hükûmet civarında hususî dairedir.

Her sayı 4 sahife, kağıdı renklidir. (10) paradır.

(Şems) gazetesi başlık klişenin altında, her zaman koyduğu farsca şu beyit vardır.

شمس در خارج اگرچه هست فرد
میشوان هم مثل او تصویر کرد

(Şems) gazetesi Mesnevi'den İslâm tarihinden, hadislerden parçalar neşretmiş, mahallî ve ticarî havadislerle yer ayırmıştır.

Meşrutiyetin ikinci yılında özel sayı neşretmiştir.

(Devam edecek)

KÜÇÜK TETKİKLER

Afiş EVRENOĞLU

Konya, trene, 1312 — 1896 Temmuzun 16 ıncı Salı günü kavuşmuştur.

* Yerli tarihçilerimizden birinin (amûd-ı nûranî) diye tarif ve tasvir ettiği Konyadaki (İnce minare) 1 Haziran 1901 de düşen yıldırımla yıkılmıştı.

* Şair Ayaşlı Şakir Tokad'a nakledildiğini Konyanın Sille nahiyesinde öğrenince şu beyti söylemiştir :

" Konyanın Sillesi öyle bizi zâr eyledi kim "

" Tokada boynumuzu eğmeğe mecbûr olduk "

* Konya ovasının sulanması, 1900 ün İstanbul gazetelerinde şu suretle bahis mevzuu oluyordu :

* Devletlû Ferid paşa hazretleri Konya valiliğine tayin buyruldukları zaman danberi vilâyetin muhtaç bulunduğu umur-ı nâfiadan pek çokları müşarünileyhin himemâtı mahsusesiyle sahâi husule çıkmıştır.

Ezcümle Karaviran gölü suyunun Konyanın cesim ovasına isalesi şimdiye kadar bir çok defa mevkii bahse konulduğu halde bu işi deruhde edecek hiç bir kumpanya zuhur etmemiştir. İşte ahîren mezkûr gölden su isalesi tekarür etmiştir. Bu babda ihtiyar olunacak masarifin (250,000) lira raddesinde olacağı tahmin ediliyor. "

* 1910 dan evvel büyük devletlerin Konyada konsoloslukları vardı. İngilterenin Konya Vis konsolosluğu 1901 Haziranında kaldırılmıştı.

* Konyada Hükümetin nezaretinde ilk at koşusu 1901 yılı Haziranının ilk Cumasında yapılmıştır. Koşu, Musalla bağlarından Kadınhanına giden şöse üzerinde tertiplenmiş, şehre üç saat mesafede bulunan Akhan çıkış yeri ittihaz edilmişti. Bu mesafeyi Küçükköylü Bektaş ağanın sekiz yaşındaki kırdanlı atı onbeş dakikada, Karamanın eminler karyesinden Çerkez Osman ağanın 7 yaşındaki atı yirmi dakikada almıştı.

* Haydarpaşa Konya hattının Eskişehir -Konya kısmı 1902 de hükûmete 582,505 frank hasılat temin etmişti. Buna karşılık Hükümet bir yılda aynı kısım için şimendüfer kumpanyasına kilometre başına 12, 823 frnk 40 santim teminat akçası yatırıyordu.

* 1902 de Konyaya iskân için gönderilen Kabartay ve Kumuk muhacirleri Ereğlide yaptırılan yetmiş dört eve aynı yılın Teşrinisanisi içinde yerleştirilmişlerdi.

* Konya şehrinde yapılacak binaların çatı ve kiremitle örtülmesi mecburiyeti ilk defa 1903de resmen bahis mevzuu olmuştur. Şûrayı Devletten çıkan bir karar, damların toprakla örtülmesini yasak ediyor aykırı hareket edenlerin evlerinin yıkılmasını emrediyordu.

* 1906 da Konyadan (Levant Herald) gazetesine, mâden araştırmaları hakkında şu malûmat veriliyordu :

" Maden nizamnamei cedidi neşredildiği zamandan beri pazarlarda bir

takım dellalların elinde mâden nümüneleri görülmekte ve bunlar mâden işle-dilmesi için sermayedar taharrisile meş-gul olmaktadır.

Bunların yerindeki nümüneler ara-sında en ziyade (cıva, gümüş, bakır kurşun, çinko, krom ve linyit) mâden-leri nazarı dikkati celbetmektedir. Hat-tâ bu nümünelerin kesreti madeniyat ile iştiğal eden bazı sermayedarân ile mühendislerin buraya kadar gelmesine bâdi olmuştur. Dellallar bunları mada-niyatın bulunduğu mahallere götür-mektedir. Maamafih şimdiye kadar vu-kua gelen taharriyatta henüz şayanı e-hemiyet bir netice hasıl olmamıştır.

Ahîren Lâdik karyesini ziyaret e-den beş mâden mühendisinin bakır ma-denî damarları keşfeyletikleri rivayet olunmaktadır. Hergün sondaj ameliya-tına devam edilmekte ve husule gelen netâyic vilayetin (Mâden Kalemi) ne raporlarla bildirilmektedir. Konya civarında Seçme (sızma) karyesinde ga-yet cesim bir cıva madenî damarı mev-cud ise de bu madenin vaktile işletildi-ği tahmin kılınmaktadır. Maden bir kaç sene evvel seçme karyesi mekteb mu-allimi Timur efendi tarafından görüle-rek ihbar kılınmıştır - Elyevm Dersaa-dette mukim (Vital) ticarethanesile Ana-tolii şâhâne Timur yolları şirketi) tara-fından işletilmektedir - Bir kaç ay zarfı-nla mezkûr madenden pek iyi netice-ler hasıl olmuştur. Bu karyede bir de çinko madenî damarı vardır ki bunun da pek zengin olduğu söylenildiği hal-de henüz tecrübeleri icra olunmamıştır Yine Konya civarında ve timur yolu garbinde (Okçular) karyesinde pek zen-gin Krom madenleri bulunduğu rivayet edilmektedir. Velhasıl maden nizamnamei cedidi neşredildiği tarihtenberi maden işleri Konyada kermî peyda eylemiştir ki bundan memleket için menafii azî-me hasıl olacağı me'mulü kavîdir.,

* 1906 da Konyanın Sarayönü nahiye-si yakınında (Başhöyük) 240 ev yaptırıl-mıştı. 120 sinin açılış resmi aynı yılın Eylül ayı içinde yapılmış, gelen muhacir-

ler iskân olunmuştu. O tarihte Konya Valisi Faik beydi.

* Konya (Ticaret, sanayi ve zahire borsası) Konya meclisi umumisinin ka-rarı üzerine 1913 yılı Teşrini sanisinin başında ,Buğday pazarındaki hususi da-irede resmen açılış ve faaliyete geçmişti

* 1920 yılı ilk baharında Konya mer-kezinde çay şekerinin okkası 160, ek-st-ra sabun 90, kahve 150, buğdayın Kon-ya kilesi (200 kilo) 13 lira 50: arpanın 550 , nohudun okkası 6 : fasulyenin 18, mercimeğin 10 kuruştan satılıyordu.

* İstanbulda (Hürriyet adidesi) , Konyada Atatürk heykeline kaide olan (ziraat âbidesi) ile Lise (eski muallim mektebi) (Kız muallim mekte-bi) binaları mimar Muzaffer bey merhumun eserlerindendir.

Mahsullerine millî sanat zevk ve asaletinin üslubunu veren ve damga-sını vuran bu hassas sanatkâr İstanbul dan Konyaya gelirken arkadaşları âde-ta kendisine çıkmışlardı :

"Sen çıldırdın damı Konyaya gidi-zorsun? İstanbulda sana iş mi bulun-maz?,"

O, tereddüdsüz şu cevabı vermiş :

Çıldırın ben değilim sizlersiniz. Konya ve havalisi benim arayıpda bula-madığım bir tetebbu sahasıdır. Evet İstanbulda iş çok, fakat Anadolu'da hiç bir şey yok. Asıl orada çalışalım!," kim-bilir.Sağ olsaydı, Konya onun daha ni-ce güzel eserleriyle süslenecek, kıymet-lenecekti.

* Eski eserlerin de teyidettikleri gi-bi medreseliler birbirlerini sevmezlerdi Medreseliler çalgının ibâdete karıştırıl-masını doğru bulmazlar, zaman zaman çıkışlılardı. Nakledildiğine göre bir medreseli şair şöyle demişti:

"Giren bilmez, bilen girmez bu bir babı ilâhidir,"

"Giye bilmez, bilen giymez bu bir Konya külâhıdır,"

Bir Mevlevî şairi ise onlara şu kar-şılığı vermişti:

"Haşredeki medresede fıkıh-ı feraiz okusan,, (Ney) deki sırrı Aliyyi duyamasın düdüğü,,

Bunlardan başka:

Mevlevîdir sevdiğim her dem kü-lâh eyler bana Serzenişi de karşılıksız kalmamıştır: Sen külâh etme azizim kimse kül-âh etmez sana

* Büyük ve orijinal hâtıratı, kıymetli tarihçi ve hemşerimiz Muzaffer Erdoğan tarafından elde edilen eski Konya vali-lerinden Mehmet Sait paşa, (Ali bey) adında bir zatten, ona karşı beslediği hürmet ve muhabbetten, ilginda ölüver-mesi üzerine derin teessür duyduğundan bahseder. li bey, devri istipdadda Pa-rise kaçan, Abdülhamidin hal'inden sonra yurda dönerek Meclî-i Mebûsân ve Âyan reisi olan siyaset adamlarımız-dan Ahmed Rıza beyin babasıdır.

Ahmed Rıza bey, Meşrutîyetin ilâ-nından sonra babası Ali beyin kemik-lerini İstanbul'a nakle ve bunun için Kon-yaya gelmeğe karar vermişti. Fakat gelip gelmediğini tesbit edememiş bu-lunuyorum.

Ali beyin, istipdadın hışmına uğra-dığı ve Konyaya nefyedildiği anlaşılmaktadır.

* Birinci Cihan harbinde Alman ma-reşali Hindenburg, Rus ordularını şâr-kî Prusya'daki Mazurî bataklıklarında boğduğu zaman Konyalılar, büyük as-kere hediye olarak kıymetli bir halı göndermişlerdi. Halının kıymet ve hu-susiyetini Mazurî bataklıklarının harita-sını mensuc ve musavver oluşu teşkil ediyordu. O vakit Konyada Azmi bey vali idi.

Hediye alan Mareşal Hindenburg, verdiği nazikâne cevapta: "müşterek düşmana karşı kazanılan za-ferden dolayı gösterilen dostluk ve alâloka-

va ,, bilhassa işaretle memnurluk ve teşekkürlerinin Konyalılara iblâğını va-liden rica ediyordu.

Cevabı , Beyrut valisi iken alan Azmi bey mektubu Konya valiliğine gön-dermişti.

* Büyük Türk romancısı ve mütefekkir Halide Edip Adıvar 1917 yılı hazira-nı ortasında trenle geçerken Konyaya da uğramış, umumî ve samimî tezahürlerle karşılanmıştı. O zamanki gazete, sitayiş-kâr bir lisanla ziyaretin kıymetini şöyle tebarüz ettirmektedir.

Muhterem valimiz Muammer beyefen-di başta olmak üzere kadın, erkek bir çok zatlar Sanayi mektebi mızıkası kız mekteplerinden gönderilmiş heyetler müşarünileyhayı istasyonda karşılaya-rak selamladılar. Etrafında hürmet ve tevkir ile çarpan bir çok hâr kalbler samimi bir hâle teşkil ettiler. Çünkü Ha-lide hanım adı, Türklükte mefkûre ve bu yolda mücadele ile ikiz telâkki edilir. Şehrimiz halkı bu büyük hemşirelerini bir kaç gün olsun aralarında görmek sa-adetine pek haklı olarak nail olmak is-terlerdi. Bu duygu saikası ile tren harê-ket edinciye kadar Konya kızları müşa-rünileyhadan ayrılamamışlardı. Halide ha-nım efendi yapılmakta olan Darülmua-limat binasını ve büyük millî sanatkârı-mız Muzaffer bey tarafından yapılan ve Cihan harbinde kadın, erkek Konya Tür-klerinin yapmış oldukları ulu hizmetlerin hatırası taşıyan âbideyi ziyaret etmiş ve bu temâşadan büyük bir sevinç ve if-tihar duygusu ile ayrılmışlardır. İlk defa olarak sevgili milletin büyük hizmetle-rinden bir kısmına delâlet eden böyle bir heykelin vücudunu görmek şüphesiz her-kesten ziyade onu mütehassis etmiştir. Hususiyle bu âbidede Türk kadınlığının büyük bir hissesi vardır.

Yalnız Darülmuaallimat binasını utak bulmuşlardır.

Bu meyanda Konya kadınlığının müşarünileyhaya karşı göstermiş olduğu

alâkadarlık hususî bir surette kayd olunmağa lâyiktir. Konya kadınlığı namına İttihad ve Terakki kızlar mektebi talibelerinden Kaya hanım tarafından irad edilen nutuk buna bir misaldir.

Halide hanım efendi Türklüğün merkezlerinden biri olan Konyanın kadınlığına karşı besledikleri hürmetten bahs ile hakkında gösterilen teveccüh

ve samimiyet hasebile teşekkürler etmiştir.

Konyada görmüş oldukları Millî hareket ve teceddüd eserlerinden dolayı pek ziyade mütehassis olmuş ve : *Bu defa gönlüm ümidle dolu olduğu halde Konyadan ayrılıyorum,, demişlerdir.]*

(Devam edecek)

Halkevi Çalışmaları

Dil Edebiyat :

- 1 — Şehrimizde bulunan yüksek tahsil gençliği şerefine bir gardenparty;
2 — Edebiyat gecesi; 3 — 30 Ağustos zafer bayramı kutlandı ve zafere ait konuşmalarla şiirler okundu.

Güzel Sanatlar :

- 1 — Caz; 2 — Keman; 3 — Cigan Trio ve ayrıca kemanla piano konserleri verildi.

Kurslar :

- 1 — Riyaziye; 2 — Oto ve şoförcülük kursları açıldı.

« Yanlış doğru cetveli »

Sayfa	Kolon	Satır	Yanlış	Doğru
10	2	18	Hâkimin	Hakîmin
11	1	20	Cagaboit	Klakbua
"	2	10	(Da şes pieces)	(De ses pieces)
"	"	44	eyfüddevle	Seyfüddevle
12	1	46	sebep	sebeplerle
24	-	12	1294	1246

Halkevine izafeten İmtiyaz Sahibi ve Umumî
Neşriyat Müdürü Halkevi Başkanı Avukat

SUAT YEŞİLYURT

Ü L K Ü B A S I M E V İ — K O N Y A 1 9 4 8